

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SPOR YAPAN VE YAPMAYAN ÇOCUKLARIN BENLİK
SAYGISI VE EVRENSEL AHLAKİ DEĞERLERİNİN
İNCELENMESİ**

AKİF ÖZTÜRK

Denizli-2025

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SPOR YAPAN VE YAPMAYAN ÇOCUKLARIN BENLİK SAYGISI
VE EVRENSEL AHLAKİ DEĞERLERİNİN İNCELENMESİ

Akif ÖZTÜRK

Danışman

Doç. Dr. Şehmus ASLAN

Ek 4.1. Jüri Üyeleri Onay Sayfası (Yüksek Lisans)**JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI**

Bu çalışma, ... Anabilim Dalı, ...Bilim Dalı'nda
jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Bülent AĞBUĞA

Üye: Doç. Dr. Şehinur ASLAN (Danışman)

Üye: Doç. Dr. Aylin ZEKİOĞLU

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../.....
tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Akademik Unvan, Adı SOYADI

Enstitü Müdürü

Ek 5. Etik Beyannamesi**ETİK BEYANNAMESİ**

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

İmza

Adı Soyadı

Akif ÖZTÜRK

TEŞEKKÜR

Başta danışmanım Doç. Dr. Şehmus ASLAN'a bu süreçteki ilgi ve alakasından dolayı emekleri için teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimimde derslerime giren hocalarım Prof. Dr. Bülent AĞBUĞA, Prof. Dr. Ayşe Gökçe ERTURAN ve Prof. Dr. Yunus ARSLAN'a emeklerinden dolayı teşekkür ederim. Yüksek lisans tez savunmasında jüri olarak yer alan Doç. Dr. Aylin ZEKİOĞLU'na emeğinden dolayı teşekkür ederim. Veri toplama sürecinde yardımcı olan öğretmen arkadaşlarıma başta Hüseyin KURTAY olmak üzere teşekkür ederim.

ÖZET

Spor Yapan ve Yapmayan Çocukların Benlik Saygısı ve Evrensel Ahlaki Değerlerinin İncelenmesi

Öztürk, Akif

Yüksek lisans Tezi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi ABD,

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şehmus Aslan

Şubat 2025, 100 sayfa

Bu çalışmanın amacı, spor yapan ve yapmayan 11, 12, 13 yaşındaki çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinin karşılaştırılmasıdır. Bu araştırmada, Rosenberg tarafından geliştirilip Çuhadaroğlu tarafından Türkçeye uyarlanan Benlik Saygısı Ölçeği, Umar ve Kanger tarafından geliştirilen Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği kullanılmıştır. Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak üç alt faktörü içermektedir. Çalışma evrenini, 11-12-13 yaş grubu, Denizli ve Uşak illerindeki 2023-2024 öğretim yılında, resmi ve özel ortaokullarda eğitim gören toplam da 53306 çocuk kapsamaktadır. Örneklem ise Uşak, Denizli illerinden uygun örnekleme yöntemi ile ulaşılan gönüllü 820 çocuk katılımcıdır. Araştırmaya 852 katılımcı katılmış ve 32 katılımcının işaretlemelerinin sistematik yapılması nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırma bulgularına göre, spor yapan ve yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark bulunmamıştır. Yapılan spor branşına göre, benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerde anlamlı fark bulunmamıştır. Çocukların cinsiyetine göre yapılan analizlerinde, benlik saygısında erkekler lehine anlamlı fark bulunmuştur. Evrensel ahlaki değerler ve alt boyutları olan bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutların hepsinde kadınlar adına anlamlı fark bulunmuştur. Benlik saygısı ile evrensel ahlaki değerler pozitif, düşük düzeyde, anlamlı ilişki içindedir. Aile eğitimi, bulunulan ortamın ahlaki ikliminin doğru olması ve felsefeyle ahlakın iç içe öğretilmesinin önemi gibi bazı önerilerin benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerin kazanımına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor, çocuk, benlik saygısı, evrensel ahlaki değerler

ABSTRACT

Examining the Self-Esteem and Universal Moral Values of Children Who Participate in Sports and Those Who Do Not

Öztürk, Akif

Master's Thesis, Department of Physical Education and Sports Teaching,

Institute of Educational Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Şehmus Aslan

February 2025, 100 pages

The aim of this study is to compare the self-esteem and universal moral values of children aged 11, 12, and 13 who participate in sports with those who do not. The research utilized the Self-Esteem Scale developed by Rosenberg and adapted into Turkish by Çuhadaroğlu, as well as the Universal Moral Values Scale developed by Umar and Kanger. The Universal Moral Values Scale includes three sub-factors: cognitive, emotional, and behavioral. The study population includes a total of 53,306 children aged 11-13 from public and private middle schools in Denizli and Uşak provinces during the 2023-2024 academic year. The sample consists of 820 volunteer children from Uşak and Denizli provinces, selected using convenience sampling. Out of 852 participants, 32 were excluded from the study due to systematic errors in their responses. The findings indicate that there is no significant difference in self-esteem and universal moral values between children who participate in sports and those who do not. Similarly, there are no significant differences in self-esteem and universal moral values among children engaged in team sports, individual sports, and those who do not participate in sports. There is also no significant difference based on the type of sport practiced. Gender-based analysis revealed a significant difference in self-esteem in favor of boys. However, significant differences were found in universal moral values and its sub-dimensions—cognitive, emotional, and behavioral—in favor of girls. Self-esteem and universal moral values are positively, though weakly, related. It is suggested that family education, a morally sound environment, and the integration of philosophy and ethics into teaching may contribute to the development of self-esteem and universal moral values.

Keywords: Sports, children, self-esteem, universal moral values

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Problem	2
1.1.1. Sporda Saldırganlık ve Şiddet	4
1.1.2. Sporda Doping	5
1.1.3. Sporda Şike ve Teşvik Primi	6
1.1.4. Sporda Diğer Problemler	7
1.1.5. Sporda Olumlu Davranışlar	8
1.1.6. Benlik Saygısı Kazanmanın Önemi	9
1.1.7. Problem Cümlesi	11
1.1.8. Alt Problemler.....	11
1.2. Amaç.....	12
1.3. Önem	12
1.4. Sayılıtlar	13
1.5. Sınırlılıklar	13
1.6. Tanımlar	13
İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	14
2.1. Ahlak ve İlişkili Unsurlar	14
2.2. Psikoloji ve Ahlak	15
2.3 Felsefe ve Ahlak	22
2.3.1. Normatif Etik	23
2.3.2. Meta Etik.....	28

2.4.Sosyoloji ve Ahlak.....	30
2.5. Benlik, Benlik Algısı ve Benlik Saygısı.....	32
2.6. Fiziksel Aktivite, Egzersiz, Beden Eğitimi ve Spor Ayrımı	36
2.7. Spor, Değer ve Ahlak	37
2.8. Spor ve Benlik Saygısı	46
2.9. Yurt İçi Çalışmalar	47
2.10. Yurt Dışı Çalışmalar.....	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM	52
3.1. Araştırmanın Modeli	52
3.2. Evren ve Örneklem.....	52
3.3. Verilerin Toplanması.....	52
3.4. Verilerin Analizi	54
4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM.....	55
4.1. Problem Durumuna Yönelik Bulgular	55
4.2. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	56
4.3. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	57
4.4. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular	58
4.5. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular	60
5.BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	61
5.1. Tartışma.....	61
5.1.1. Problem Durumuna Yönelik Tartışma	61
5.1.2.Birinci Alt Probleme Yönelik Tartışma	62
5.1.3. İkinci Alt Probleme Yönelik Tartışma	63
5.1.4. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Tartışma.....	65
5.1.5. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Tartışma	65
5.2. Sonuçlar.....	66
5.3 Öneriler.....	66

5.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	66
5.3.2 Araştırmacılara Yönelik Öneriler	67
KAYNAKÇA	69

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Örneklemen Bazı Demografik Özellikleri.....	52
Tablo 2. Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Benlik Saygısı Puanlarının Independent Samples Testi Sonuçları.....	55
Tablo 3. Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal ve Davranışsal Alt Boyutları Puanlarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları	55
Tablo 4. Spor Yapan ve Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler Bilişsel Alt Boyutu Puanlarının Independent Samples Testi Sonuçları	55
Tablo 5. Takım Spor Yapan, Bireysel Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Benlik Saygısı Puanlarının One Way Anova Testi Sonuçları.....	56
Tablo 6. Takım Spor Yapan, Bireysel Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal ve Davranışsal Alt Boyutları Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.....	56
Tablo 7. Takım Spor Yapan, Bireysel Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler Bilişsel Alt Boyutu Puanlarının One Way Anova Testi Sonuçları	57
Tablo 8. Erkek ve Kadınların Benlik Saygısı Puanlarının Independent Samples Test Sonuçları.....	57
Tablo 9. Erkek ve Kadınların Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal ve Davranışsal Alt Boyutları Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları	57
Tablo 10. Erkek ve Kadınların Evrensel Ahlaki Değerler Bilişsel Alt Boyutu Puanlarının Independent Samples Test Sonuçları.....	58
Tablo 11. Branşlara göre Benlik Saygısı, Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal, Davranışsal ve Bilişsel Alt Boyutları Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	59
Tablo 12. Benlik Saygısı ve Evrensel Ahlaki Değerler Puanları Arasındaki Spearman's Rho Korelasyon Testi Sonuçları.....	60

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Spor, küçük yaşlardan itibaren çok yönlü gelişim adına farklı çevrelerce önemli görülmektedir. Spor; sadece fiziksel gelişim için değil aynı zamanda, zihinsel, sosyal, duygusal ve ahlak gelişim için de bir araç olarak kullanılmaktadır. Spor kavram olarak beden eğitimi, egzersiz, fiziksel aktivite gibi kavramlar yerine sık sık kullanılan bir kavramdır. Spor, içerik olarak bu alanlarla bağlantılı, benzer yanları olan aslında diğer alanların hepsini içeren fakat farklılıklar da içeren bir alandır. Sporun, Latince *disport* ya da *desport* kelimelerinin zamanla kullanımı sonucunda değişikliğe uğraması sonucunda *sport* şekline dönüştüğü ve dağıtmak, birbirinden ayırmak anlamlarına geldiği bilinmektedir (Alpman, 1972). Spor ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. Spor; belli kurallarla, yapanlara ve seyircilere, eğlenme ve haz sağlayan bir etkinlikler dizisidir (Koruç, 1992). Spor biriyle mücadele veya bir hedefe ulaşma amacıyla, belli kurallarla yapılırken hem yapana hem de izleyene haz duymasını sağlayan fiziksel ve zihinsel aktiviteler bütünü olarak tanımlanabilir (Tanrıverdi, 2012). Spor beden eğitimi faaliyetlerinin özelleşmesi sonucu bir branştaki teknik özellikleri gerekli kılan yarışma ve kazanmayı içeren faaliyetlerdir (Erdemli, 2021). Bu tanımlara bakarak spor, bir branşta kurallara bağlı olarak yapılan çalışma ve yarışma süreci şeklinde ifade edilebilir.

Değer sözcüğü, kökeni itibariyle Latince *velare* sözcüğünün kökünden türemiştir, *velare* anlam olarak kıymetli olmak, güçlü olmak gibi anlamlara gelmektedir. Rokeach (1973), değerleri bazı davranışların ya da varoluş amacının bireysel ya da sosyal olarak karşıt davranışlara tercih edilmesine dair kalıcı inanç olarak tanımlamıştır. Değer, insanların kendi yaşamında farklı etmenlere verdiği önemdir (Akt. Kuter ve Kuter, 2012; Pehlivan, 2002). İnsanı, yaşamın içinde yönlendiren değerleri ve buna bağlı davranışlarıdır. Değerlerin kişi ve toplum içinde önemi ve yadsınamaz bir yeri vardır. Değerler, herhangi bir şeye dair kişisel, toplumsal, evrensel anlamda değişebilen ama insanların düşüncelerini, kararlarını, davranışlarını, etkileyen ve yönlendiren kıstaslardır, yargılardır diye tanımlanabilir.

Benlik saygısı, bireyin kendi benliğine dair beğeni durumudur. Rosenberg (1965), benlik saygısını kişinin kendisine yönelik iyi veya kötü yönde algıları olarak tanımlamıştır. Coopersmith (1967), benlik saygısını bireyin kendisini olumlu algılarla değerlendirmesi olarak tanımlamıştır. Benlik saygısı için, kişinin kendisine dair algılarından yola çıkıp kendisine değer biçmesi denilebilir.

Etik sözcüğünün kökü Yunanca *ethos* kelimesine dayanır. Ethos; karakter, huy demekken çoğulu olan ethe; canlı varlığın mekânı, sığınılan yeri anlamına gelir. Ethika ise etheye ilişkin konular anlamına gelir (Akt. İyi, 2015; Kuçuradi, 1997). Ahlak, Arapça *hulk*

(*huy*) kelimesinin çoğuludur, huylar demektir. Ahlak ve etik birbiri ile karıştırılan ve birbiri yerine kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Ahlak dini, kültürel, felsefi bir konudur. Ahlak, bir kişi, grup, halk, toplumsal sınıf, bir ulus veya kültür çevresinin belli bir düzende yaşamına giren, eylemlerini yönlendiren, inançları, emirleri, yasakları, tasarılarıdır (Özlem, 2022). Kuçuradi'ye (1999) göre; ahlak kişiler arasındaki davranışlara yönelik geçerli kabul edilen değer yargılarıdır. Etik, doğru ve yanlış davranışlara ilişkin teoridir, ahlak bu teorinin pratik uygulamasıdır. İlkeler etiği, davranışlar ise ahlakı oluşturur diye söz etmek daha doğru olacaktır. Etik, kişinin farklı durumlarda ifade etmek istediği ilkeler ile ilgilidir, ahlak ise bunun hayattaki uygulamasıdır (Akt. Vatandaş, 2017; Billington, 2011). Ahlak üzerine düşünen kişi ahlak felsefesi üzerine düşünen kişidir ve bu duruma etik denir (Özlem, 2022). Yani ahlakın, bazı değer yargılarıyla ilgili algıları ve uygulamaları içerdiği ama etiğin bu değer yargılarına yönelik bir sorgulama, bilgi üretme alanı olduğunu söylenebilir.

Sporun benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerleri kazanma noktasında ki konumunu saptamak amacıyla, hangi noktalardan bu probleme ulaşıldığı bu bölümde anlatılmıştır. Sporun içinde mevcut ahlaki anlayışımızla iyi ve kötü olarak değerlendirilebilecek örnekler bu problemin ortaya konmasında önemli görülmüştür ve problem durumu için yönlendirici olmuştur.

1.1. Problem

Sosyal doğası nedeniyle spor, sakatlanan bir rakibe yardımcı olmak ve kötü bir mücadelesinden sonra bir takım arkadaşını desteklemek gibi başkaları için olumlu sonuçları olan davranışlar için çokça fırsatlar sunarken aynı zamanda sporun sosyal doğası, diğer katılımcıları aldatma, yalan söyleme, korkutma ve yaralama, kısacası başkaları için istenmeyen olumsuz sonuçlar doğuran eylemlerde bulunma potansiyeli yaratır (Kavussanu, 2008). Spor çok boyutlu bir süreçtir. Hırs, kazanma arzusu, yüksek başarılar elde etme isteği, stres, kaygı, rekabet, çalışma döneminde çok yoğun emek harcanması gibi süreçler sporcuların, antrenörlerin, idarecilerin, seyircilerin ve diğer paydaşların yarışmalar sırasında zaman zaman ahlak çizgisinden uzak olarak nitelendirilecek olumsuz tutumlar göstermelerine sebep olabilmektedir. Tarihe bakıldığında antik çağda yapılan spor faaliyetlerinde dahi sportif erdemle uyuşmayacak çokça olay olduğu belirtilmektedir (Erdemli, 2021).

Ahlak meselesi sporda olumlu bir yaklaşım olarak fair play (sportmenlik), olumsuz olarak da şike, şiddet ve doping gibi olgularla anılmaktadır. Fair play (adil oyun); empati

anlayışının, centilmenliğin, saygının, sevginin, kurallara uygun, adaletli mücadele etmenin sporda terimleşmiş ifadesidir. Empati, kişinin kendini başka insanların yerine koymasidir. Spor camiasında çokça fair play (adil oyun) anlayışına uygun olmayan ahlak anlayışından yoksun bir rekabet ortamı sergilenmektedir. Bu kavram, sporun bir düşmanlık aracı olmadığı anlayışına dayanır ve rekabet ederken yüksek değerler sergilenmesini ister. Küçük yaştan itibaren bazı beden eğitimi ve spor öğretmenleri, antrenörler ve aileler tarafından çocuklara bazı yanlış anlayışlarla eğitim verilmektedir. Yönetici ve seyircilerinde algıları, beklentileri, eylemleri spor ortamını etkilemektedir. Spor ortamında kazanmak için her yol kabul edilir gibi bir anlayış bazı çevrelerde yayılmış durumda bulunmaktadır. Çocuğun, bu anlayışı sadece spor ortamında değil, hayatının diğer aşamalarında kullanmayacağını da kimse garantisini veremez. Gelecek için de çocuğun hem spor yaşantısına hem de diğer yaşamına bu ve benzeri anlayışlarla olumsuz etki edilmektedir. Spor ortamında ve günlük yaşamda şiddet, stres, güvensizlik, kaygı artmaktadır. Bu durumdan farkında olarak ya da olmayarak birçok birey ve toplum olumsuz etkilenebilmektedir. Genel ahlakta yozlaşma, eğitimin kalitesinin düşük olması ve empati eksikliği toplum için tehlike arz etmektedir. Eğitim, spor ve ahlak birçok noktada kesişmektedir. Eğitim, bireylerde kasıtlı bir şekilde istendik davranışları geliştirme sürecidir (Ertürk, 1997). Filozof Schopenhauer, ahlaki davranış, bencillikten uzak davranış olarak nitelemiştir (Akt. Özen, 2013). Aynı anlayış Immanuel Kant'ta da görülmektedir. Sporun bir eğitim olduğundan hareketle ya da eğitimde bir alt boyut olarak kullanıldığından hareketle düşünülürse yaşanan olumsuz durumlar eğitim, spor ve ahlak çatısı arasında ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Birinde oluşabilen sıkıntılar diğer alanları da etkileyebilme olasılığına sahiptir. Oysa spor, psikososyal anlamda gelişim sağlama açısından değerlendirildiğinde yüksek nitelikte ahlak davranışlarının gözlenmesi istenmelidir. En azından sporla uğraşan kişilerin değerlerinin, uğraşmayanlara göre daha örnek teşkil etmesi beklenir. Toplumsal yaşamın daha güzel olmasının insanların barış, huzur, adalet, saygı, eşitlik, hoşgörü, sevgi gibi değerleri kazanması ile karşılıklı etkileşim içinde olduğu, bu durumların birbirini olumlu etkilediği düşünülmektedir. Aynı düşünce özelde sporun da daha güzel olmasına vesile olacaktır. Ahlak kişisel, toplumsal ve evrensel düzeyde bazı değer yargılarımızı içerirken genel ahlak içinde özel olarak sporda ahlak kavramı ortaya çıkar. Genel ahlak sorunları, özelde sporda ahlak sorunları olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sporun iç dünyası, genel ahlakın sıkıntılarını çektiği gibi bizzat sporun doğasından oluşan ahlaki sıkıntılar da yaşamaktadır. Hayatın içinde barışı sağlamaya yönelik çabalar sürekli olmalı ve sporun da içinde olmak üzere birçok ortamda

sürdürülmelidir (Schenider, 2018). Bu amaca ulaşmanın yolu da genel ahlak ve özelde spor ahlakının yükselmesine bağlıdır.

1.1.1. Sporda Saldırganlık ve Şiddet

Birisine zarar vermek için yapılan davranışa saldırganlık, bunun yüksek dozda zor kullanımı şiddettir (Kesebir, 2018). Şiddet sözel, fiziksel, cinsel, duygusal, sosyal, ekonomik şiddet diye ayrılabilir. Sözel şiddet; küfür, hakaret, bağırma gibi eylemleri, fiziksel şiddet vurma; çekme, itme, gibi eylemleri, cinsel şiddet; taciz, tecavüz, teknoloji vasıtasıyla cinsel içerikli rahatsız edici içerikler yollama gibi eylemleri, duygusal şiddet; insanların duygularını suistimal etmek, onları duygularını araç kılarak kandırmak, duygularının üstüne giderek duygu yoğunluğu yaşatmak gibi eylemleri, sosyal şiddet; bir kişiyi dışlamak, küçük düşürmek, alay etmek gibi eylemleri, ekonomik şiddet ise kişinin çalışıp çalışmamasını kontrol etmek, mal mülküne zorla el koymak ya da faydalanmak gibi eylemleri içerir. Erkekler fiziksel saldırganlığa daha yatkın olsalar da kadınlar da ilişkisel saldırganlık davranışları göstermeye yatkındır, dedikodu, başkalarının ilişkisini bozma, birini dışlama gibi davranışlar buna örnektir. Saldırganlık ve şiddet; hava sıcaklığı, kötü kokular, kalabalık, gürültü, hava kirliliği, olumsuz duygular, sosyokültürel faktörler, aile içi yaşantılar, medya, bir hedefe ulaşmak gibi durumlardan etkilenebilir (Kesebir, 2018). Sporda şiddet iç grup dinamikleri ve dış grup dinamiklerinde etkilendir. İç grup dinamikleri; sporcu, hakem, yönetici ve teknik elemanlardan oluşurken dış grup dinamikleri; taraftar, fanatikler ve holiganlardan oluşur (Cengiz, 2023). Fanatikler ve holiganlar aslında taraftarların farklı karakteristik özellikler gösteren bir kesimini adlandırmada kullanılır. Rasyonellikten uzaklaştıkça kişi normal bir taraftar olmaktan holigan olma çizgisine doğru ilerler. Bu ikisi arasında ise fanatikler yer alır. Günümüzde ve geçmişte karşılaşılan spordaki fanatizm ve buna bağlı ortaya çıkan saldırganlık davranışları büyük tehlike arz etmektedir, fanatizm ve saldırganlığın bir ileri boyutu ise şiddettir (Doğan, 2015). Bu nokta holiganlıkla bire bir ilişkilidir. Ayrıca sporun içine siyasal, ideolojik faktörlerin girmesi de bu saldırganlığı ve şiddeti arttırmaktadır. Türkiye’de ve Dünya’da özellikle kitle sporu olan branşlarda bu tarz olaylar daha çok yaşanmaktadır. Türkiye’de 17 Eylül 1967’de yaşanan Kayserispor ve Sivasspor futbol maçında çıkan şiddet olaylarında iki çocuk ezilerek yaşamını yitirmiş, demir kapıların arkasına sığınan bir grupta sıkışma ve havasızlık sebebi ile 40 civarı insan ölmüş bu olaylarda 600 civarı insan yaralanmıştır. Stat, arabalar, iş yerleri yakılıp, yıkılmıştır (Ateşli, 2017). Yine 4 Nisan 2015’de Rizespor ve Fenerbahçe futbol karşılaşmasının ardından Trabzon’da Fenerbahçe otobüsüne taşlar atılmıştır, başka bir araçtan iki el ateş

edilmiş, şoför yüzünden yaralanmıştır, otobüsün camları kırılmış, olaylar zor çabalarla durdurulmuştur (Türkay, 2023). Dünya’da ki örneklerden bakılacak olursa Orta Amerika’da iki komşu ülke olan Honduras ve El Salvador arasındaki futbol maçlarının ilki Honduras’ta oynanır, istenmeyen durumlar yaşanır ve sonrasında diğer maçta El Salvador’da Honduras bayrakları yakılır, yüzlerce Hondurashlı yaralanır. Hondurashlılar olaylar üstüne kendi ülkelerinde yüzlerce El Salvadorluyu öldürür. Üçüncü karşılaşma 1969’da yapılır ve El Salvador kazanır. Honduras’ta yine El Salvadorlular saldırılara maruz kalır. Diplomatik ilişkiler kesilir. Gerginlik dinmeyince El Salvador, Honduras’ı savaş uçakları ile bombalar. İki bin civarı insan ölürken yüz bin civarı insan göç etmek zorunda kalır. On iki yıl sonra ancak barış anlaşması imzalanabilir. El Salvador ve Honduras arasındaki olayların temeli; ekonomik koşullar, iki ülke arasındaki göç anlaşması ve Honduras’ta yapılan toprak reformu ile El Salvadorluların geri dönmeye zorlanması gibi unsurları içermektedir (Hamarat, 2019). İki ülke arasındaki olayları değerlendirince sorunun direk spor odaklı olmasada sporun, sonu savaşa varan bu olaylar için bir araç olduğu görülmektedir. Bu yaşanan olaylarda spor iki ülke arasındaki şiddeti tetikleyen bir araç haline gelmiştir. Sporda sıkça karşı karşıya kalınan bir konu da cinsel tacizdir ve bu cinsel şiddet kapsamındadır. Nielsen (2001), Danimarka’da sporcular arasında yapılan çalışmada sporcuların % 2’sinin cinsel istismar mağduru olduğu sonucuna ulaşmıştır. Türkiye’de yapılan bir çalışmada 96 kadın sporcunun 64’ü spor yaşamında en az bir kere cinsel bir istismara ya da tacize maruz kaldığını belirtmiştir (Yıldız, 2009). Sporun içinde her şiddet türüne özgü çokça örnekler sunulabileceği açıktır. Bu örnekler, sporda istenmeyen ahlak davranışlarından Türkiye ve dünyada şiddetle ilgili olan örneklerden sadece birkaçıdır. Bunlara benzer örnekler yaşanmaya devam etmektedir. Bu ve benzeri eylemler toplumların huzur ve refahını derinden olumsuz yönde etkilemektedir.

1.1.2. Sporda Doping

Sporda ahlakla ilişkilendirilebilecek bir konu da doping konusudur. Yasaklanmış madde veya yöntemlerin sporcu tarafından bilerek veya bilmeyerek kullanılması Uluslararası Olimpiyat Komitesince (IOC) doping kabul edilmektedir. Dünya Doping Mücadele Ajansı (WADA) dopingin önüne geçmek adına kurulmuştur. Dopingte amaç performansı arttırmak ve bunun sonucunda daha başarılı olmaktır. Sporda fair play (adil oyun) anlayışına uygun olmayan bu yöntem sporcular tarafından özellikle bazı branşlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Doping, ahlaksal olarak uygun görülmez çünkü bir hile içerir aynı zamanda haksız rekabete neden olurken bunun yanı sıra sağlık sorunlarına sebep olur (WADA, 2024). Türkiye’de güreşçiler üzerinde yapılan bir çalışmada yakalanmadığım

sürece doping kullanırım maddesine % 51,2 katılmıyorum cevabı alınmışken % 23,6 kararsızım % 25,2 katılıyorum cevabı alınmıştır (Yıldırım ve Şahin, 2019). Doping kullanma nedenlerini inceleyen bir araştırmaya göre, ergenler ilk neden olarak fiziksel çekicilik için çabaladıkları için bu ilaçları kullanmaktadır ve olumsuz belirtilere rağmen (akne, saç dökülmesi, depresyon ve cinsel bozukluklar vb.), fiziksel görünümelerini iyileştirmek için ilaçları kullanmaya devam edeceklerinde ısrar edici olduklarını vurgulamışlardır. İkinci neden, ergen sporcuların rekabet avantajı elde etmek ve spor müsabakalarında başarılı olmak için performans arttırıcı ilaçları kullandıklarını ortaya koymuştur (Mudrak, Slepicka ve Slepickova, 2018). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada uluslararası düzeydeki 100 sporcuya bir doping maddesi alacaksınız ve olimpiyat şampiyonu olacaksınız ama bu madde yüzünden birkaç yıl içinde öleceksiniz gene de bu maddeyi kullanır mısınız sorusuna %90'ı evet demiştir (Cengiz, 2023). Bu sonuçla profesyonel spor ve doping arasındaki ilişkiler için çarpıcı gözükmektedir. Doping maksadıyla bazı sporcular uyuşturucu maddeler kullanabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1948), uyuşturucu maddeyi, önüne geçilemez gereksinme veya kullanılan miktarı arttırma eğilimi, ruhsal, fiziksel bağımlılık yaratan maddeler olarak tanımlamaktadır. Sporcular doping riskine neden girmekte diye düşününce bazı sporcuların açıklamaları önem kazanmaktadır. Bunun en dürüst açıklamalarından biri Kanadalı koşucu Tony Sharpe'dan gelmiştir ve zafer çok tatlı, para çok bol diyerek kısa ve öz bir açıklama yapmıştır (Yoncalık ve Gündoğdu, 2007). Sporcular arasında, doping yoksa umutta yoktur gibi sözler söylenmektedir. Doping konusu da ahlak bağlamında ele alınabilecek önemli konulardandır. Doping mücadelesinde temel değerlerin, etik ilkelerin çocukluktan itibaren tüm spor camiasına ve topluma kazandırılması bu sorunların çözümü için önemli bir görevdir (Doğan, 2015).

1.1.3. Sporda Şike ve Teşvik Primi

Sportif anlamda şike, bir spor karşılaşmasında sonuca etki etmesi ve yapana avantaj sağlama amacıyla maddi veya manevi çıkara dayalı olarak yapılan anlaşmalara denir. Şikeye benzer bir diğer olayda teşvik primidir. Şikede kulüp yöneticileri, rakip takımın hocaları veya sporcuları ile yapılan pazarlık sonucu belli bir maddi veya manevi menfaat önerilerek bir takımın faydasına yönelik sonucun gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Teşvik primi ise bir karşılaşmanın sonucunun üçüncü bir takım ya da bireyi etkilemesi sebebiyle üçüncü kişi ya da kişiler tarafından karşılaşma yapacak diğer taraflara yönelik sonucun kendilerine fayda sağlaması adına yapılan anlaşmalardır (Kadınar, Dalkılıç ve Bayrak, 2015). Özellikle bazı spor dallarının içinde yüksek paralar kazanma imkanının olması şike ve teşvik primi gibi

durumlara zemin hazırlamaktadır. Sporun içine bahis sektörünün de girmesi ile beraber bu tarz olayların arttığı düşünülmektedir. Bu tarz durumlar kapitalizm ve spor ilişkisi bağlamında değerlendirilebilir. Bireyde var olan homoeconomicus yani her şeyle ekonomik çıkar ilişkisi kuran insan anlayışına dayalı insan hırsı, şikeye sapabilmektedir (Cengiz, 2023).

1.1.4. Sporda Diğer Problemler

Sporun içinde temel ahlaki problemler kapsamında değerlendirilen; saldırganlık ve şiddet, doping, şike, teşvik primi gibi eylemlerin yanında ırkçılık, cinsiyetçilik gibi ayrımcı tutumlar da sorun oluşturmıştır. Bunların yanı sıra rakibe karşı sakatlayıcı şekilde mücadele etmek, rakibin müsabaka veya yarışma anında insan olmanın vermiş olduğu zaaflarından faydalanmak, hakemler tarafından verilen yanlış kararlar kendi çıkarına olunca bunu görmezden gelmek ya da hakemin emin olamadığı pozisyonda haklı olmadığı halde hakemi etkilemek adına haklıymış gibi davranmak, sakatlanmış numaraları yapıp rakip sporcu veya takıma ceza aldirmaya çalışmak gibi bazı eylemler de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bunlar genelde profesyonel faul ve hile gibi kavramlarla anılır (Reddiford, 1998; Lee, Whitehead ve Ntoumanis, 2016). Bir diğer kavram da yarışmaseverliktir ama anlam olarak olumlu kullanılmadığı görülmektedir (Potter, 1947). Hileyi Reddiford (1998);

- 1- Kuralların ihlali ile gayri meşru kazanç sağlamak
- 2- Gerçek niyetlerin gizlenmesi, aldatma
- 3- Her şeyin normal gösterildiği bir bağımsız taraf (kurban) özellikleri ile tanımlar.

Yarışma severlik, daha tecrübeli ya da daha az performans sahibi sporcuların rakiplerini rahatsız edecek stratejiler geliştirmesidir (Potter, 1947). Kuralları ihlal etmese de bir sporcu bu tarz davranışlarla spor ortamını, kendi adına olumlu etkileme girişimine başvurabilir. Potter'in (1947) kitabında, gerçek anlamda hile yapmadan kazanma sanatı olarak ifade edilen bu kavram uluslararası anlamda yanlış yorumlanmış ve bazı hatalarla sportmenlik ile aynı kefeye koyulmuştur (Lee, Whitehead ve Ntoumanis, 2016). Profesyonel faul ise faul yapmanın takımın ya da bireyin avantajına olacağı durumlarda bilerek faul yapılmasıdır. Sporda ahlaki değerlendirmeye sahip olabilecek bazı farklı örnekler şu şekilde verilebilir. Örneğin bir sporcu bir taekwondo müsabakası esnasında rakibinin sol bacağını iyi kullandığını bildiği için müsabaka başında onun sol bacağına yönelik bir sakatlayıcı hamle yapıyorsa bunun adil oyun anlayışına aykırı olduğu açıktır. Hiç böyle bir senaryoya gerek olmadan direk bilerek sakatlayıcı hamleler yapmak da aynı kapsama girer fakat bazen stratejik anlamda da verilen örnekte ki gibi fauller yapılır. Kurallar kapsamında belki basit

bir ceza alacak olan bu sporcu bunu göze alır ve cezasını aldıktan sonra çok rahat bir şekilde galibiyete ulaşabilir çünkü rakibi olan sporcu artık sakatlandığı için gerçek performansını ortaya koyamayacaktır. Bu ve benzeri durumlar artık spor camiasında bazı çevrelerce gayet doğal olarak görülmektedir. Bir boks müsabakası esnasında hakemin ayrıl komutu verdiğini zanneden bir sporcunun bir an için durup kafasını rakipten çevirdiğini düşünülürse tam bu esnada rakibin ona vuruş yapması kurallara uygun bir davranıştır çünkü maçı hakem durdurmamıştır fakat ahlaki bir davranış mıdır diye düşünülürse farklı cevaplar alınacağı kesindir. Bu gibi eylemlerin de aslında adil oyun anlayışına uygun olmadığı düşünülmektedir. Çünkü bir yanlış anlama sonucu rakip sporcu yapmaması gereken bir davranışı yapmıştır ve rakibine belki de kendisini nakavt edecek derecede bir fırsatı istemeden yaratmıştır ve o an için mücadele şartları hiç adil değildir. Bir hentbol maçında sayı olup olmadığına karar verilemeyen bir pozisyon olduğunu düşünülürse topun kalesine gittiği takımın antrenörü sayı olduğunu bilse ve görse dahi yüksek ihtimalle hakemler ikilem yaşadığı için sayı olmadığını iddia edecektir. Burada amaç hakemi etkilemektir. Eğer hakemler yanlış karar verirse hiç sesini çıkarmadan sevinecek ve işine devam edecektir. Bir futbol maçında ceza sahasına giren sporcunun rakibiyle olan mücadelesi sırasında sanki kendisine faul yapılmış gibi davranıp, kendisini yere atıp, hakemi yanıltarak penaltı kazanmaya çalışması da doğru bir davranış değildir. Her ne kadar bu davranış yasak olsa da futbolcu bunun cezasını göze alıp bu davranışı yapabilmektedir. Kuralların da ahlaki anlayışı geliştirecek şekilde daha fazla geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Her kural ahlaki olmayabilir. Her ahlaki değer de kural olmayabilir. Bunları olabildiğince birbirine entegre etmek gerekir. Sporda bir diğer ahlak değerlendirmesine tabi tutulacak konu, bahis ve şans oyunları konusudur bu noktada farklı anlayışlar ve yorumlar söz konusudur.

1.1.5. Sporda Olumlu Davranışlar

Bu olumsuz örneklerin yanı sıra sporda çokça takdir edilen davranışlarda görülmektedir. Bu davranışlar ahlaki değerleri önemseyen insanları sevindirir ve duygulandırır. Rio Olimpiyatlarında, 5000 metre eleme yarışında, Yeni Zelandalı Nikki Hamblin, ABD'li Abbey D'Agostino'ya yanlışlıkla takılıp düşmüştür. İkinci atlet hızla ayağa kalkmış, ancak rakibinin düşüşünden yararlanmak için önden koşmak yerine, Hamblin'in ayağa kalkmasını beklemek için bir an durmuş ve kalkınca yarışa devam etmiştir (Kavussanu ve Stanger, 2017). Bobby Jones isimli golfçü Amerika Açık Golf Turnuvası'nda final maçında hatalı bir vuruş yapmış ve bu vuruşun hatalı olduğunu kendisi, fark edilmediği halde hakemlere söylemiş ve maçı bir sayı ile kaybetmiştir. Amerikan Golf Birliği ise bu

örnek davranışı sportmenlik ödülü ile ödüllendirmiştir. Bir diğer benzer örnek Türkiye’de 1982 yılı Derbentspor - Çumraspor futbol maçında gerçekleşmiştir. Hakemin çelişkide kaldığı gol pozisyonunda kaleci İsmet Karababa kalesine atılan topun gol olduğunu söylemiştir. Kendi takımı Derbentspor küme düşse de bu hareketi ona Dünya Fair Play Baron Coubertin Büyük Ödülü’nü kazandırmıştır ve tarihte bu ödülü kazanan ilk Türk sporcu olmuştur (Korkmaz, 2021). 1996 yılında Avrupa Futbol Şampiyonası’nda Türkiye ve Hırvatistan arasındaki maçta oyuncu Alpay Özalan son dakikalarda gole giden rakibini faulle durdurmamış ve atak golle sonuçlanmıştır. Karşılaşmayı Türkiye 1 - 0 kaybetmiştir. Avrupa Fair Play Birliği ilk büyük fair play ödülünü Alpay Özalan’a vermiştir (Yıldırım, 2004). Daha basit düşünülürse, futbol ya da basketbolda denk gelinen rakip sakatlanınca topu oyun dışına atma ve oyunun istemli şekilde durması, olumlu davranışlar adına güzel bir örnektir ya da bir yarışma veya müsabakadan sonra kaybeden ve kazananların samimi bir şekilde selamlaşması, birbirini tebrik ve teselli etmesi gibi davranışlar önemlidir. Bir sporcu yanlışlıkla sakatlandığı rakibiyle ilgilenir, özür dilerse bu gibi durumlar spora güzellikler katar. Yine tarihten örnek verilecek olursa Osmanlı Devleti’nde güreş ve okçuluk tekkelerinin sporun yanı sıra sporculara ahlaki sorumluluklar yüklemesi bu kapsamda güzel bir örnek olarak değerlendirilebilir. Spor insanı sınır durumlarına getirebilir işte asıl mesele bu noktada dürüstçe spora devam edebilmektir.

1.1.6. Benlik Saygısı Kazanmanın Önemi

Bireyin sağlıklı olması, mutlu olması ve kendini değerli hissetmesi, hayata tutunabilmek adına önem arz etmektedir. Yaşamın ilk yıllarından itibaren tüm olumlu kazanımların çocuğa kazandırılması gereklidir. Ağaç yaşken eğilir düşüncesi ile hareket edilmesi burada önemli bir noktadır. Bu noktada kilit rolde en başta aile, sonra akrabalar, öğretmenler, antrenörler, arkadaşlar gibi gruplar bulunmaktadır. Hayatta başarılı olmak istemek, zorluklar karşısında çabalamak, çalışkan olmak, özgüvenli olmak gibi bir çok etken kişinin hayattaki mevcut konumunu ve geleceğini belirler. Tüm bunları kazanmakta, kişinin benlik algıları ve benlik saygısı etkili bir faktörken tüm bu kazanımlarda benlik algımızı ve benlik saygımızı etkiler. Benlik saygısı kişinin kendi kendini değerlendirmesi ve kendine değer biçmesidir. Psikolojik olarak iyi olmak için benlik saygısı gereklidir. Yaşamın başlangıcından itibaren benlik saygısının kazandırılması önem arz etmektedir. Benliğimizi değerli görmek bir psikolojik ihtiyaçtır. Depresyonun temel belirtilerinden birisi kişinin kendisini değersiz ve önemsiz görmesiyken buna karşılık hayatın korkutucu ve zor görünmesidir (Kesebir, 2018). Bireyin gerçek anlamda verimli ve başarılı olması için sağlıklı

bir benlik saygısına sahip olması gerekir ve benlik saygısında ki iki önemli faktörden birincisi bireyin önem verdiği kişilerden algılamış olduğu saygı, sevgi, aidiyetken ikincisi ise bireyin kendi yeterlilik algıları ve başarılarına ait algılarıdır (Maslow, 1943). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1948), sağlığı yalnızca bedensel bir sakatlık ya da hastalığın olmayışı değil bedence, ruhça ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir şeklinde tanımlamıştır. Bu anlamda benlik saygısı da psikolojik sağlık adına önemli bir faktördür.

Ergenlik dönemi yaşamın kritik süreçlerinden biridir. Ergenlik dönemi; hızlı değişimlerin olduğu, çocukluk ve yetişkinlik arasında bulunan, sorunların farklılaştığı bir dönemdir (Üstün, 1990). Aile; çocuk ve ergenin yaşamında derinden etkili, doğum öncesinden ölüme kadar varlığını sürdüren kurumdur. Ergen bireylerin aile ilişkileri önemli olup, ebeveyn davranışları ergenleri hem aile hem de topluma uyum konusunda etkilemektedir. Ailelerin çocuk yetiştirme de genel tutumu kendi değerleri çerçevesinde çocuk yetiştirmektir. Kimlik gelişiminde önemli bir aralık ergenliktir. Ergenlikte; yeterlik duygusu, başarı ve tutumlar için bir ön özellik olan benlik saygısı gelişimi çok önemlidir (Karadağlı, 1993). Çuhadaroğlu (1986), tarafından benlik saygısı ve ergenlik arasında karşılıklı ilişki olduğu ve benlik saygısının ergenin gelişiminde etkili olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde içsel ve çevresel faktörler algıları, algılar ise benlik saygısını etkilemektedir. Benlik saygısı; ergenin ilerideki düşünce, duygu ve davranışlarının temelini yansıtır (Çuhadaroğlu, 1986). Burada ergenlik vurgusuna değinilse de çocuk yetiştirilirken yaşamın ilk yıllarından itibaren bu konuya dikkat edilmeli ve özen gösterilmelidir. Ergenliğin son döneminde bireyler gerçeklerin daha fazla farkında olur, toplumsal konulara ilgi duyar ve o zamana kadar onlara öğretilmiş olan dini, kültürel değerleri sorgular ve akıl çerçevesinde değerlendirmeler yaparlar (Kulaksızoğlu, 2000). Bu dönemde ergenlerin ahlak anlayışlarında değişim ve dönüşüm olabilir. Literatürden, ahlak gelişimi için önemli dönemlerden birisinin ergenlik olduğu bilinmektedir. Özellikle ahlak, toplumsal ve bireysel olarak değişkenlik gösterebilir bazı ahlaki değerlerin evrensel olduğu ve mutlaka kişiye doğumun ilk yıllarından itibaren kazandırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Benlik saygısı bireyin tüm değerlerinin yönetiminde önem arz eder. Bu duruma ahlaki değerler de dahildir. Birey ahlaksal davranışları gerçekleştirmeden önce ya da gerçekleştirdikten sonra kendi iç muhasebesini yapıp yargılara varır. Bu süreci etkileyen önemli bir faktör benlik saygısıdır. Bu anlamda benlik saygısı ve ahlaki değerlerin ilişki içinde olduğu düşünülebilir.

Ahlak açısından olumlu ve olumsuz olarak değerlendirebilecek örneklerin sporun içinde çokça yer aldığı görülmektedir. Sporun içinde istenmeyen tüm davranışlar bilinçli spor severleri üzmektedir. Bu çalışmada sadece genel bir görüş sunabilmesi için bazı olumlu

ve olumsuz örnekler seçilmiştir. Spora dair, insanların önemli bir kesiminin, genel olarak şu tarz düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Sporcu, ahlaklıdır. Spor, insanı efendileştirir. Spor, karakter gelişimine fayda sağlar. Sporcu zekidir. Bu tarz düşünceler ne kadar doğruluğa dayanıyor bir merak konusudur. Spor ahlak gelişiminde önemli ve faydalı bir olgu ise spor camiasında oluşan tüm bu ahlak dışı eylemler nasıl açıklanacaktır? Eğer ki spor, ahlak gelişimine olumlu bir katkı sağlamıyorsa veya aksine zarar veriyorsa o zaman çocuklar ve yetişkinlerin spor eğitiminde, içerikte değişiklikler mi gerekmektedir? Tüm bu örnekler, kişileri sporla ilgili düşünmeye ve soru sormaya sevk etmektedir. Bu bağlamda, spor yapan çocuklar, spor yapmayan yaşlılarına göre benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerleri kazanma adına olumlu veya olumsuz yönde farklılık yaşar mı sorusundan yola çıkılmıştır. Çünkü benlik saygısı ve ahlaki değerlerin yaşanılan ve tecrübe edilen birçok şeyden etkileneceği açıktır. O zaman burada sporun rolü nedir? Bu problem araştırma için değerli görülmüştür. Sporda; evrensel ahlaki değerlere sahip olma adına ve benlik saygısına sahip olma adına spor yapan çocukların, spor yapmayan diğer çocuklara göre anlamlı farka sahip olup olmadığı, özellikle çocukluk ve ergenliğin ilk yılları, ahlaki gelişim ve benlik saygısı kazanma sürecinde önemli bir zaman dilimi olduğundan bu yaşların iyi değerlendirilmesi ve ona uygun düzenlemeler yapılması gerekecektir. Bu nedenle 11- 12- 13 yaş grubu spor yapan ve yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinin incelenmesi çalışması yapılmaya gerek duyulmuştur.

1.1.7. Problem Cümlesi

Spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark var mıdır?

1.1.8. Alt Problemler

Takım sporu yapan ve bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark var mıdır ?

Spor yapan ve spor yapmayan çocukların cinsiyete göre benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark var mıdır?

Spor yapan çocukların spor dalına göre benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark var mıdır?

Benlik saygısı ile evrensel ahlaki değerler arasında anlamlı ilişki var mıdır?

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, spor yapan ve yapmayan 11- 12- 13 yaş grubundaki çocukların; benlik saygısıyla, evrensel ahlaki değerlerinin karşılaştırılmasıdır. Alt amaçlar; benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerin takım, bireysel ve spor yapmama durumlarına göre incelenmesi; cinsiyete göre incelenmesi, spor dalına göre incelenmesidir. Bir diğer alt amaç da benlik saygısı ile evrensel ahlaki değerlerin anlamlı ilişkisinin olup olmama durumunun incelenmesidir. Araştırmadan elde edilen bulgular sporun benlik saygısı kazanma, ahlaki gelişim, ahlak değerleri edinme adına aracı olma etkisinin yordanmasına yardımcı olacaktır ve farklı bağımsız değişkenlerle farklı bilgilere ulaşmayı sağlayacaktır.

1.3. Önem

Ahlak eğitiminin insanlar adına önemli olduğu ve ideal bir toplum inşasının gerçekleşmesinde ana unsurlardan birisinin ahlak konusu olduğu düşünülerek aynı zamanda mutlu bir yaşam sürmenin, hayata daha iyi adapte olmanın, kendinle ve diğer insanlarla barış içinde iyi ilişkiler kurmanın benlik saygısıyla ilişkili olduğu düşünülerek, sporun da ahlak eğitimi ve benlik saygısı kazanma kapsamında etkisinin olumlu ya da olumsuz ne şekilde olabileceği araştırılmak istenmiştir. Spor, günümüzde bedeni eğitmenin yanı sıra, değerler eğitimi kazanma, psikolojik iyi oluşa katkı sağlama adına kullanılmaktadır. Ahlak gelişiminde ve benlik saygısı kazanma adına küçük yaşların önemli olması nedeni ile bu araştırma çocuklar ve ergenleri içeren bir yaş grubu üstünde yapılmıştır. Bu mevcut araştırma genelde Milli Eğitim Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesine, özelde ise ailelere, öğretmenlere, antrenörlere, idarecilere ve diğer paydaşlara, ahlak eğitiminin sporla ilişkisi konusunda, ayrıca benlik saygısını çocuklara kazandırma ve onların psikolojik sağlığına spor yoluyla katkıda bulunma adına sporun etkisini anlama açısından bir fikir ışığı sunacaktır. Değerler eğitiminin önemli bir parçası ahlak eğitimidir. Hayatta mutlulukla ilişkili faktörlerden birisi kişinin benlik saygısıdır. Spor yapanlar ve spor yapmayanlar adına evrensel ahlaki değerlere sahip olma ve benlik saygısına sahip olma bakımından yapılacak bu araştırmanın literatürde mevcut bilgilere önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hipotezler:

Spor yapan ve yapmayan çocuklar arasında benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerde spor yapanlar adına anlamlı fark vardır.

Takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde spor yapmayanlara göre, spor yapanlar adına anlamlı fark vardır. Spor yapanların takımsal ve bireysel düzeyde arasında anlamlı fark yoktur.

Spor yapan ve yapmayan çocukların cinsiyete göre benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark yoktur.

Spor yapan çocukların, spor dalına göre benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark vardır.

Benlik saygısı ile evrensel ahlaki değerler arasında anlamlı, pozitif ilişki vardır.

1.4. Sayıtlılar

Araştırmaya katılan katılımcıların ifadelerine doğru ve samimi bir şekilde puanlama yaptığı varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılığı Umar ve Kanger (2018) tarafından geliştirilen evrensel ahlaki değerler ölçeğinin üç alt faktörlü yapısıdır. Bu faktörler evrensel ahlaki değerlerin bilişsel, davranışsal ve duygusal faktörleridir. (Rosenberg, 1965), tarafından geliştirilip Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe geçerlik, güvenirlik çalışmaları yapılmış olan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği beş maddesi olumlu kendini değerlendirme beş maddesi olumsuz kendini değerlendirme ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Spor yapan ifadesi ile kulüp ya da okul adına lisansı olup çalışma ve yarışmalara katılan çocuklar ifade edilmektedir. Bireysel spor yapan ifadesiyle karate, taekwondo, güreş, bilek güreşi, bocce, yüzme, tenis, badminton, judo, atletizm ve okçuluk branşlarından sporcular; takım sporu yapan ifadesi ile basketbol, voleybol, hentbol, futbol branşlarından sporcular; spor yapmayan ifadesi ile lisansı olmayan, aktif bir branşta spor eğitimi almayan, spor yapmayan çocuklar ifade edilmektedir.

Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği: Umar ve Kanger (2018) tarafından geliştirilen davranışsal boyut, bilişsel boyut ve duygusal boyut olarak üç alt faktörü olan Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği ifade edilmektedir.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Morris Rosenberg (Rosenberg, 1965) tarafından geliştirilmiş, Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe geçerlilik güvenirlik çalışmaları yapılmış olan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg Self-Esteem Scale) ifade edilmektedir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği beş maddesi olumlu kendini değerlendirme beş maddesi olumsuz kendini değerlendirme şeklindedir.

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Ahlak ve İlişkili Unsurlar

Ahlak birey, grup, toplum, ulus ve dünya adına insanları yönlendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal düzende yer alan kurallar, yani hukuk kuralları, din kuralları, görgü kuralları, örf ve adetler, ahlakla ilişkili sosyal kontrol sistemleridir. Ahlak ve diğer sosyal kontrol sistemleri karşılıklı ilişki içinde birbirini etkilemektedir.

Ahlak Kuralları: İnsanların daha iyi, doğru, güzel, adil yalamasını amaçlayan kurallardır.

Hukuk Kuralları: Toplum halinde yaşayan insanların birbiriyle ve toplumla ilişkilerini düzenlemek için devletin yetkili organları tarafından konulmuş, uyulması zorunluluğa dayalı uyulmadığında maddi yaptırımı olan kurallardır (Atay, 2020).

Din Kuralları: Tanrısal bir güç veya insani bir öğretilen kaynaklanan insan hayatına yön vermeyi amaçlayan kendine özgü terimleri olan inanç sistemleridir.

Görgü Kuralları: İnsan ilişkilerinde var olan saygı, nezaket ve kibarlık, incelikler.

Örf ve Adetler: Toplumda benimsenmiş uzun yıllarca uygulanmış gelecekte de uygulanacağı düşünülen ortak alışkanlık ve usullerin tamamına, davranış kurallarına örf ve adet denir.

Adetlerin yaptırımları orta şiddette ve düşük şiddetteyken örflerin yaptırımları ağırdır (Atay, 2020).

Bu unsurların hepsi kültür unsurlarıdır. Önceleri toprağı ıslah etme, ürün yetiştirme anlamında kullanılan kültür kavramı 18. yüzyıl gelişmeleri ile birlikte toplumsal değer ve davranışları ifade eden toplumsal anlama sahip şekilde kullanılmaya başlanmıştır ve insan zihnini geliştirme anlamı da vardır (Ergur, 2020). Kültür insanların toplumsal ve tarihsel gelişim süreci içinde yarattıkları tüm maddi ve manevi öğeleri kapsar. Örf ve adetler, din inancı, hukuk kuralları, görgü kuralları, sanat, giyim, kişiler arası ilişkiler, anlayışlar ve benzeri her şey kültürdür (Doğan, 2015; Erdemli, 2016). Toplumsal ve bireysel değerler birbirinden farklılık gösterebilir. Eğer ahlak kuralı, hukuk kuralı haline gelmemişse yazılı kural değildir ve yaptırımı yasalara değil, insanların kendi anlayışlarına dayanır. Örneğin; hor görülme, dışlanma, sevilmemeye, ayıplanma, linç edilme vb. durumlar hukuk kuralı olmamış ahlak kurallarındaki yaptırımlardır. Ahlak amaç olarak ideali araştırırken, hukuk sosyal gerçekliği düzenler (Topçu, 2017). Kişinin kendi değer yargısı ile kendini yargılaması, sorumlu tutması münferit (bireysel) vicdan, toplumsal değerlerin kişinin vicdanındaki yeri ise maşeri vicdan (toplumsal vicdan) olarak adlandırılır (Atay, 2020).

Ahlak; konusu itibari ile felsefe, psikoloji, sosyoloji disiplinlerinin çalıştığı temel bir konu olduğundan bu alanlardan yola çıkılarak spor ve ahlak kısmına sonra geçilmesi uygun

görülmüştür. Böylece ahlakın ne olduğu, amacının neleri içerdiği, ahlaki gelişimin nasıl bir yol izlediği, ahlaki karar vermede etkili olan faktörler ve ahlakın toplum ile ilişkisi daha iyi anlaşılacaktır.

2.2. Psikoloji ve Ahlak

Psikoloji kelime anlamı olarak Yunanca dilinde ruh anlamında ki *phsyce- psiko* ve bilim anlamında ki *logos- loji* terimlerinin birleşmesiyle oluşup ruh bilimi anlamına gelmektedir. Psikoloji, davranışların altında yatan neden ve süreçleri inceleyen bilim dalıdır (Cemalcılar, 2018). Bir başka genel kabul gören tanıma göre psikoloji insan ve hayvan davranışlarını (zihinsel davranışlar da dahil), davranışların nedenleriyle sonuçları arasındaki ilişkileri bilimsel yöntemle inceleyen bilim dalıdır (Doğan, 1999). Psikoloji kendi içinde alt dallara ayrılmakta ve birçok konuyu içinde barındırmaktadır. Tüm bu genelliği içinde, bu çalışmada özel olarak şimdi psikolojinin ahlakla ilişkisine değinilecektir. Psikolog Turiel (1983), ahlakı, insanların birbirleriyle nasıl ilişki kurması gerektiğine ilişkin sosyal olarak yardım biçimi şeklinde tanımlanmaktadır (Akt. Bloom, 2022).

Psikanalitik kuramın ahlaka bakış açısı, gelişim kuramları ile birazdan değinilecek olan sosyal öğrenme kuramları arasında değerlendirilebilir. Kuramın kurucusu olan Sigmund Freud ise ahlakın aile ile özdeşleme sonucu ortaya çıktığını savunmuştur. Bu özdeşleşme; kadın çocuk ve anne, erkek çocuk ve baba arasında olur (Güngör, 2020; Doğan, 2015). Psikoseksüel gelişim kuramında Freud üç ile altı yaş arası evreyi fallik dönem olarak adlandırmış bu dönemde kadın çocuğun babaya erkek çocuğun anneye karşı bir ilgi duyduğunu ve sevgi gösterisinde bulunduğunu belirtmiştir (Senemoğlu, 2021). Burada erkek çocuk anneye ilgisinden ötürü babasından çekinme yaşamaktadır. Erkek çocuklarda oluşan duruma oedipus karmaşası, kadın çocuklarda oluşan duruma da electra karmaşası denir. Bu karmaşıklık kadın çocuğun anne ve erkek çocuğun baba ile kendini özdeşleştirmesi ve onun değer sistemin içselleştirilmesi ile çözülür. Onları kendine model alan çocuk onların ahlak sistemini de model alır. Sadece onların şahsiyetleri değil ailenin kültür, adet, yaşayış tarzı vb. durumlarda çocukta içselleştirilir. Bu süreçte artık vicdan gelişir. Yani artık çocuk ailenin doğru ve yanlış sistemine sahip olup bunu içselleştirir yanlış davranışında artık dışarıdan bir ceza almadan kendi kendine rahatsızlık duyabilir. Bu husus vicdanın oluşmasıyla ilgilidir. Freud'un yapısal varsayımında id (alt benlik), ego (benlik) ve süpergo (üst benlik) kavramları yer alır. İd insanın haz ilkesine uyar. Cinsellik, şiddet gibi ihtiyaçların farkında olmadığı yerdir. Süpergo ise biraz önce bahsedilen vicdanın yerini tutar ve kişiliğin ahlaki kısmıdır, belirtisi ise suçluluk duygusudur, üst benlik gelişimi devam eden bir süreçtir ve

gençliğin sonlarında üst benlikte son düzenlemeler yapılır. Ego ise id ve süperegö arasında denge kurup ihtiyaçların uygun şekilde tatmin olmasını sağlayan kişiliğin kontrol edici boyutudur (Doğan, 2015). Örnekle açıklayacak olursak id; sevmediğimiz bir insana karşı şimdi şu adama bir tane vursam diye düşünmemizi sağlarken, süperegö; durmam lazım, şimdi bunu yaparsam ayıp bir davranış olur, durduk yerde vurmam bana yakışmaz diye düşünmemizi sağlar. Ego ise bir denge yaratır ve şimdi iyi geçinmeye bakayım bir hata yaparsa bana karşı o zaman uygun bir yerde bir tane vururum diye düşünmemizi sağlar.

Ahlakla ilgili olarak psikoloji çalışmalarında Piaget'in ahlaki gelişim kuramı önemli bir adımdır. Kuramını, Cenevreli çocukların oynadıkları oyunlardan yola çıkarak oluşturmuştur. Piaget'e göre, bilişsel gelişimle, ahlaki muhakeme arasında ilişki vardır. Yani zihin geliştikçe ahlaki karar verme algısı da değişebilmektedir. Piaget çocukların oyunlarını inceleyerek ahlaki gelişimi açıklamaya çalışmış ve kuramı diğer çalışmalara öncülük etmiştir. Piaget 2 yaş civarı çocukların kural olmaksızın sadece oynadıklarını 2-6 yaş arasında ise kuralların farkında olduklarını ancak kuralların amaçlarını ve neden kurallara uymaları gerektiğini anlayamadıklarını söylemektedir (Senemoğlu, 2021). Bu gözlemlere dayanarak ulaştığı yargılarında Piaget'de ahlak çocukların 6'lı yaşlarına kadar gelişmez ve bu dönem ahlak öncesi dönem olarak ifade edilir. Bu sürecin devamında ahlak gelişimi ilerleyen yaşlarda 2 aşamada belirtmiştir.

1- Dışsal Kurallara Bağlılık Dönemi

Piaget 6-12 yaş arasını dışsal kurallara bağlılık dönemi adlandırır. Dışsal kurallara bağlılık döneminde çocuklar kuralların değişmezliğine ve kural ihlallerinde cezalandırılmaya ve otoritenin kabullerine karşı kayıtsız, şartsız bir bağlılık hisseder. Davranışları derinlemesine analiz etmez arka boyutunu gözden kaçırabilir. Kuralların kesinliği ve değişmezliği konusunda inançları yüksektir. Örneğin; birisi sinirle masaya vurduğunda tabaklar yere düşmüş ve bir bardak kırılmış olsun başka birisi ise yanlışlıkla masadan tabakları yere düşürmüş ve üç tabak kırmış olsun. Bu evredeki olan çocuk ikinci kişinin daha hatalı olduğunu ve daha fazla yanlış yaptığını düşünecek davranışların altındaki niyeti göz ardı edecektir.

2-Ahlaki Özerklik Dönemi

Dışsal kurallara bağlılık döneminin son yaşlarından 11-12'li yaşlardan itibaren ahlaki özerklik dönemi başlar ve yaşam boyu devam eder. Ahlaki özerklik döneminde ise niyet ön plana çıkar ve kuralların insan ürünü olduğunu ve gerektiğinde ihlal edilebileceğini düşünmeye ve özgür iradeyi kullanmaya başlar (Senemoğlu, 2021). Burada etkili olan faktör bilişsel gelişimdir. Diğer insanlarla olan ilişkiler, öğrenilenler düşünce yapısında değişikliğe

sebepler olur. Artık davranış arka boyutuyla analiz edilebilir hale gelmiştir. Yukarıda verilen tabakları kırma örneğinde bu evredeki bir çocuk tabakları öfkeyle kırarak haksız bulma eğiliminde olacaktır, hatayla tabakları kırarak mazur görecektir. Çünkü niyet daha önemli hale gelmiştir.

Piaget'in ahlaki gelişim kuramında her bir evre öncekiyle iç içedir. Bir önceki evrenin özellikleri yeni geçilen evre ile tamamen yok olmaz ve bir birleşim gerçekleşir. Diğer önemli bir husus ise her şahıs ve kültür için evreler arasında aynı sıralamanın geçirileceği fakat geçiş sürelerinin değişebileceği vurgulanmıştır (Güngör, 2020).

Psikolojide ahlak gelişimi literatüründe; Piaget'in kuramını daha da genişleten Kohlberg olmuştur. Kohlberg'de kuramında, bilişsel gelişimle ahlaki karar verme arasındaki ilişkiden yola çıkmıştır. Piaget, oyunlar oynanırken çocuklar üzerinde gözlem yapmışken Kohlberg ise sorduğu ahlaki ikilemli sorulara verilen cevaplardan yola çıkarak kuramını oluşturmuştur. Yapılan mülakatta alınan cevaplar yoluyla kuramını geliştirmiştir. Kohlberg'in kuramına göre ahlak, hak, doğruluk iyi ve kötü konularında bilinçli sorgulama ve karar vermeyi ve bu karara göre davranmayı kapsayan bilişsel bir yapıdır (Çiftçi, 2003). Kohlberg'in ahlak gelişimi 3 düzeyde ve bu üç düzeyin içinde farklı aşamalarla kuramında belirtilmiştir. Bunlar:

Gelenek Öncesi Düzey- Üst düzey değerlendirmelerin yapılmadığı, eğilimlerin önemli olduğu, kuralların başkası tarafından düzenlendiği eylemlerin fiziksel sonuçlarından iyi ve kötü çıkarımlarının yapıldığı, kişisel gereksinimlerin önemli olduğu dönemdir. İçinde bulunan kültürdeki doğru ve yanlış algıları karar verme sürecinde hakimdir. Bu evre Piaget'de dışsal kurallara bağlılık dönemine denk gelir. 3 aşaması vardır.

Aşama 0- Ego Merkezli Yargı

Çocuk, iyiyi ve kötüyü kendi sevdiklerine ve sevmediklerine, istediklerine veya zarar gördüğü şeylere göre yargılar. Burada çocuğun eğilim isteği önemlidir.

Aşama 1- Ceza ve İtaat Eğilimi

Bu eğilimde çocuklar otoriteye bağımlı olarak cezadan kaçınırlar ve niyete önem vermezler ve davranışın sonucunda zarara ve onun büyüklüğüne odaklanırlar. Bu aşamada çok basit düşünme söz konusudur. Otoriteye itaat yüksektir.

Aşama 2- Araçsal İlişkiler Eğilimi

Burada bir iyilik yaparken karşılık ve çıkar söz konusudur. Kişisel ihtiyaçlar ön plandadır. Karşılık bekleyerek eylemlerde bulunma söz konusudur. Bu evrede kişi başkasını düşünürken aslında kendini de düşünmektedir.

Geleneksel Düzey- Kanunların ve sosyal düzenin devamlılığı önemlidir. Aile, grup, ülke vb. birliklerin düşünceleri önem arz eder. Grup gereksinimleri çokça önemlidir. Grup duyarlılığı bireysel duyarlılığın önüne geçebilir. Evrelerde üçüncü ve dördüncü aşama bu düzeye girer.

Aşama 3- Kişiler Arası Uyum Eğilimi

Başkalarını mutlu etmek, iyi çocuk gözükmek ve iyi insan olmak, başkalarından onay görmek söz konusudur.

Aşama 4- Kanun ve Düzen Eğilimi

Bu aşamada doğru davranış otorite ve onun koyduğu kurallar, kanunlardır. Önemli olan kuralların ve düzenin devam etmesidir. Kanuna ve sosyal düzene uygun şekilde görevlerini yerine getirmektir.

Gelenek Sonrası Düzey- Kişi kendisi ilkelerini ve değerlerini seçebilir ve yaratabilir. Daha sorgulayıcı bir bakış açısından değerlendirme yapar. Evrelerin beşinci ve altıncı aşaması bu kapsama girer.

Aşama 5- Sosyal Sözleşme Eğilimi

Kanunların kullanımı ve bireysel haklar eleştirel gözle incelenir. Yeri geldiğinde kurallar değiştirilmeli ve sosyal fayda için daha faydalı hale getirilmelidir diye düşünülür.

Aşama 6- Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

Son aşamadır. Kişinin kendi ahlak anlayışını oluşturması esastır. Burada eşitlik, adalet, insan hakları, fikir ve vicdan özgürlüğü gibi kavramlar önemli hale gelir. Kurallar bu değerleri çiğnerse kuralların birey için bir anlamı kalmaz. Buradaki düşünceler yüksek değerler içerir ve kapsayıcıdır yani evrensel nitelik içerir (Kohlberg, 1971).

Kohlberg, beşinci ve altıncı aşamaya insanların büyük çoğunluğunun ulaşmadığını ve daha alt basamaklarda kaldıklarını düşünmektedir. Kohlberg'e gelen eleştirilerden birisi söylemler ve davranışların farklı olabileceği hususu ve çalışmasını tüm insanlar için genellemesi hususudur. Kuramda evreler arası geçiş zamanın değişebileceği sırasının değişemeyeceği vurgulanmıştır (Kohlberg, 1971). Kohlberg'in kuramı verdiği örnek bir sorudan yola çıkarak her evreye örnekler vererek daha anlaşılabilir hale getirilebilir. Durum şu şekildedir:

Bir kadın, az görülen kanser hastalığının bir türü nedeniyle ölmek üzereyken bir eczacı onu kurtarabilecek ilaca sahiptir. Ancak ilaç için istediği para ilacın maliyetinin 10 kat üstündedir. Hasta kadının kocası Heinz herkesten borç alarak çok az bir para toplayabilir. Heinz, eczacıya karısının ölmek üzere olduğunu söyleyerek ilacı biraz ucuza almak istediğini ya da daha sonra kalanını ödemesini kabul etmesini ister. Eczacı ise ilacı

kendisinin bulduğunu ve para kazanmak istediğini dile getirir ve teklifini geri çevirir. Bunun üzerine Heinz, eczaneden ilacı çalar. Bu durumda Heinz ne yapmalıdır? Niçin?

Her evre için yukarıdaki soruya şu şekilde örnek olacak cevaplar vermeye çalışılabiliriz.

1.Evre- İtaat ve Ceza Eğilimi

- Hayır çalmamalı çünkü çalarsa onu devlet cezalandırır.
- Yakalanmayacaksa çalabilir.
- Çalmalı, çalmazsa eşinin akrabaları durumu öğrenince ona bir ceza kesebilir.

2. Evre- Araçsal İlişkiler Eğilimi

- Çalmalı, çünkü eşi iyileşirse o da yarın böyle bir zor durumla karşılaşarsa aynı iyiliği eşi ona yapar.

3. Evre- Kişiler Arası Uyum Eğilimi

- Çalmamalı, sonra insanlar onu hırsız olarak nitelendirir ve bu onun kötü biri olarak gözükmesine neden olur.
- Çalmalı, eşi yoksa onun iyi bir insan olmadığını düşünerek ve onunla evlenip hayatını boşa heba ettiğini düşünerek ölecektir, onun gözünde iyi bir yer edinmeli.

4. Evre- Kanun ve düzen eğilimi

- Böyle herkes niyetim iyi diye hırsızlık yapsa bu toplumun hali ne olur? Tabi ki çalmamalı. Yasalar bunu emretmiş.

5. Evre- Sosyal Sözleşme Eğilimi

- Çalmalı, kurallar bunu gerektirse de bazı durumları anlamaya kurallar yeterli gelmez. Bu yaşam hakkıdır ve temel bir haktır, sağlanmalı, hatasını sonra telafi eder.

6. Evre- Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

- Çalmalı ve eşini hayatta tutmalı, tabi bu durumda eczacının hakkına girmiş olacağı için parayı denkleştirdiği zaman gidip sonra eczacının parasını kendisine vermeli.

Gilligan kuramında, Kohlberg'e göre üçüncü aşamadan sonra kadınlar erkeklere göre daha düşük düzeyde kalma durumunda olduğu için bu fikre karşı çıkmıştır. O Kohlberg'in kuramının kesin olmadığı ve evrensellik içermediğini vurgulamıştır. Kohlberg'e eleştiriler getiren bir kuramcı olan Gilligan, Kohlberg'in kuramında kadınlara yönelik genellemeler yapıldığını kadınların daha düşük düzeylerde kalmadıklarını ama toplumsal cinsiyet farklılıklarında birçok kültürde kadınlara yüklenen değerlerden dolayı böyle bir farklılık varmış gibi gözüktüğünü belirtmiştir ve ahlak sevgisini kazanmanın önemini vurgulamıştır (Senemoğlu, 2021).

Bilişsel gelişimin, ahlakla ilişkisi ile ilgili olarak zihinsel engelli insanların ahlaka aykırı davranış yapması durumunda bu kişilerin suçlu olmayacağı ve mazur görüleceği örneğini düşünmek anlamak için kolay olacaktır. O zaman zihinsel kapasiteleri düştükçe insanlar ahlaki durumlara uyum gösteremiyorsa, zihinsel kapasitesi yükseldikçe ahlaki durumlar karşısındaki bakış açıları da bundan etkilenecektir. Yine de bunun her zaman olumlu anlamda olacağını düşünülemez. Dünya çok zeki insanların, çok büyük ahlaksızlıklarına yani en azından şu an sahip olunan ahlak anlayışı ile büyük ahlaksızlıklarına sahne olmuştur. Haan (1978), Kohlberg'in çalışmalarını ahlaki ikilem senaryolarının gerçekçi olmaması bakımından eleştirmiştir. O ahlaki diyalog kavramını öne sürerken diyalogun temelini gelişimsel olduğu özümseme, uzlaşma ve denge olarak üç süreçle işlediğini belirtmiştir.

Sosyal öğrenme kuramında, ahlakı incelemek de konunun anlaşılmasında faydalı olacaktır diye düşünülmektedir. Sosyal öğrenme kuramında Bandura (1986), gözlemci ve model ilişkisi söz konusudur ve gözlemci modelden beş şey öğrenebilir. Bunlar; bilişsel beceriler (okuma, problem çözme), psikomotor beceriler (basketbol oynama), önceki yasakların güçlenmesi ya da zayıflaması, değerler ve inançlar (ahlak, estetik, din vb.), çevre ve eşyaların kullanımı, duygular ve onları açıklama biçimleridir. Mevcut çalışmayı ilgilendiren ahlak kısmı, değerler ve inançlar kısmının içindedir. Ahlakın bazı unsurlarının aslında bireyler, gruplar, toplumlar arasında değişiklik göstermesi sosyal öğrenmeyle ilişkilendirilebilir. Çünkü bugün İslam'ın etkili olduğu bir ülkede helal bir hayvanın etini yemek gayet doğalken, Hinduizm ve Budizm dinlerinde bu büyük bir yasak ve günah olabiliyor. Buradaki bakış açısının sosyal faktörlerle ilişkisi olmasaydı farklı toplumlar aynı doğrultuda ahlak ilkelerine göre yaşarlardı. Tabi ki bu durumlar tüm insanları kapsayan ahlaki değerlerin olmadığını göstermez. Bu konuya da ilerde değinilecektir. Bandura öğrenme ve performansı ayrı tutmaktadır. Gözlemcinin, model aldığı kişiden dolayı yaşantılar yoluyla öğrenebildiğini vurgulayan Bandura, dolaylı pekiştirme, dolaylı ceza, dolaylı güdüleme, dolaylı duygu, model özelliklerinin öğrenmeyi etkilediğini belirtmiştir (Senemoğlu,2021).

Dolaylı Pekiştirme- Model alınan kişinin bir davranışının pekiştirilmesi ile gözlemcinin davranışı taklit etme olasılığı artmaktadır.

Dolaylı Ceza- Model alınan kişinin bir davranışının cezalandırılması gözlemcinin o davranışı yapmasını engelleyici etkiye bulunur.

Dolaylı Güdülenme- Model alınan kişinin davranışlarının sonucu gözlemci de bir değer uyandırıyor o da aynı davranışlara yapmaya motive olur.

Dolaylı Duygu- Gözlemci modelden etkilenecek onun yaşadığı bir duyguyu öğrenebilir ve kendisi de aynı durumlarda aynı duyguyu yaşayabilir.

Model Özellikleri- Model ve gözlemci benzer özelliklere sahipse gözlemcinin modele benzer davranış göstermesi daha kolay şekilde gerçekleşir. Ayrıca model yüksek statü ve güç sahibi ise gözlemci, düşük statülü bir modele göre yüksek statülü olanı daha fazla taklit etme eğiliminde olmaktadır.

Haidt (2001); Piaget ve Kohlberg'in ahlak ve zihinsel gelişim ilişkisiyle oluşturdukları kuramlarda bu yaklaşımın doğru olmadığını savunmuş ve ahlaki muhakemede bulunurken asıl belirleyici faktörün bilişsel değil duygusal süreçler olduğunu iddia etmiş ve hissedilen duygular üzerinden ahlaki yargılarda bulunulduğu fikrini savunmuş bunu örneklerle dayanmıştır. Ona göre duygular ahlaki akıl yürütmeyi yönlendirir. Günümüzde ahlaki yargıların kaynağı sezgiler mi yoksa bilişsel süreçler mi sorusu hala netliğe kavuşturulmayı bekleyen sorulardandır. Ahlakın evrimsel bir kökeni olduğuna yönelik bir psikoloji literatürü de mevcuttur. Haidt (2007), sosyal- sezgisel modeli ve evrimsel bulguları temel alarak Ahlaki Temeller Kuramını (ATK) geliştirmiştir. ATK'ye göre insan ahlakı, her biri farklı evrimsel kökenlere sahip ve sezgilere dayalı olarak işlev gösteren altı farklı temelden oluşmaktadır. Bunlar evrensel değerlerdir. Bu temeller; ilgi göstermek/zarar vermek, hakkaniyet/hilekarlık, sadakat/ihanet, otorite/boyun eğme, kutsallık/çürümüşlük ve özgürlük/baskı şeklinde adlandırılan birbirine ters ahlaki uçlardan oluşmaktadır (Bloom, 2022). Bazı kesimler bazılarına daha fazla ya da daha az önem verebilir.

İş Birliği Ahlak Kuramı oluşturulurken de evrensel ahlaki değerler bağlamında Curry 60 farklı topluma ait 300 yıl geriye kadar giden etnografik verileri analiz etmiş ve kuramdaki yedi farklı ahlaki boyutun evrensel olarak tüm kültürlerde önemsendiğini ve ahlaki bir temel olarak kategorize edildiğini tespit etmiştir (Curry, Chartersa ve Van Lisa, 2019). Curry'nin İş Birliği Olarak Ahlak Kuramına göre sosyal bir canlı olarak insanlar, tarihsel süreçte iş birliği yaparken çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış ve bu sorunları çözmek için kullandıkları stratejiler ahlaki davranışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İş Birliği Ahlak Kuramı'na göre bu sorunların çözümü için kullanılabilecek farklı iş birliği stratejileri de ahlakın yedi farklı boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutlar; aile değerleri, gruba sadakat, karşılıklılık, kahramanlık, itaat, adalet ve mülkiyettir (Yılmaz ve Bayrak, 2022).

Bloom (2022), evrim kuramından destek alarak, insanda; doğuştan gelen bir ahlak duygusu, empati ve merhamet, ilkel bir hakkaniyet ve adalet algısı olduğundan söz etmektedir. Çalışmalarında üç, altı ve on aylık bebekler incelenmiş, kuklalar ve semboller

kullanılmış bunlara basit düzeyde iyi ve kötü roller verilmiş ve bebeklerden içlerinden seçim yapılması istendiğinde bebekler iyi kuklayı ya da sembolü seçmişlerdir veya daha küçük olan 3 aylık bebekler iyi kuklaya ya da sembole uzun süre bakma eğiliminde olmuştur. Bunun sonucu olarak ahlakın insanda doğal bir kaynağı olduğu sonucuna varmıştır. Ama insanın doğal olarak kötü eğilimleri olduğunu da kabul etmektedir ve insanın zaman içinde zekasıyla bunları iyiye dönüştürebileceğini düşünür. Evrim yoluyla kazanılan bazı ahlaki yetilerden daha ileri gitmemiz gerektiğini, daha geniş ölçüde kabul görecekt ahlaki ilkeler geliştirilmesi gerektiğini, yeni dünya koşullarında bunun gerekli olduğunu savunmaktadır. Ahlak, ona göre birey, akraba, iç grup ve yabancılara dönük olarak zamanla ilerler.

2.3 Felsefe ve Ahlak

Felsefe, kelime anlamı olarak Antik Yunanca'da *philosophos* olarak kullanılıp *philo* (*bilgelik*), *sophos* (*sevgi*) anlamındadır ve dilimizde bilgelik sevgisi anlamına gelir (Çakmak, 2022). Felsefe varlık, bilgi, değerler gibi konularda sorgulama yapma işidir. Değerler felsefesi, estetik ve ahlak olarak ayrılırlar da değerlerin önemli bir kısmı ahlaki değerlerdir.

İnsan ve yaşamla ilgili sorunlar ve konular etiğin alanına girer. Etik, doğduğu ve geliştiği eski çağda bir bilgi alanı olarak felsefenin temel alanlarından biri olmuştur. Etiğin temellerini atan filozof Sokrates'tir ama ondan önceki filozofların da etik sorunlar üstünde durdukları doğru yaşam, iyi yaşam nedir konusunda düşünceler sundukları görülmektedir. Etiği bir bilgi alanı olarak kuran ve bilgi olma niteliğini en açık şekilde ortaya koyan filozoflar Sokrates, Platon, Aristoteles'tir (İyi, 2015). Ahlak olgusaldır, etik ise bilgiseldir. Örneğin adil olmak, saygılı olmak bir ahlak anlayışıdır. Etik ise burada adillik nedir, saygı nedir, uygulamada nasıl olmalıdır gibi sorularla ilgilenir. Bu anlamda etik ve ahlakı ayırt etmek önemlidir. İnsanın alet yapmasına, çevreye hakimiyetine, doğaya egemen olmasına *homo faber*, *homo technicus* gibi adlar verilmesiyle ahlaki yönünün olması ve bununla ilgili değerler ortaya koyması da *homo moralis* olarak adlandırılabilir (Özlem, 2022). Eski çağda etiğin temel sorusu mutlu (*eudaimonia*) yaşamın ne olduğu sorusudur, mutlu yaşamdan kasıt doğru, adil ve iyi yaşamdır. Aynı zamanda etiğin altındaki ana kavramların bilgisini ortaya koyma çalışmaları da bu dönemde olmuştur. Orta çağda etik çalışmalar olsa da eski çağdaki kadar önemli olmamıştır. Bu dönemde kilisenin etkisi, skolastik düşünce, felsefeyi ve etik alanını olumsuz etkilemiştir. Francis Bacon, Rene Descartes, Baruch Spinoza yeni çağda etiğin önem kazanmasına katkı sağlamış düşünürlerdir (İyi, 2015). Özellikle 18. yüzyılda etik tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Bu yüzyılda yeni sorular iyi isteme, ödev, sorumluluk, gereklilik, değerler, amaçlar gibi konulardır. 20. yüzyılda etik, Viyana Okulu

düşünürlerinin mantıkçı pozitivizm anlayışı ile beraber felsefenin dışında tutulmuştur. Etik teorik ve pratik (uygulamalı) olarak ayrılır. Teorik etik de kendi içinde normatif ve meta etik diye ayrılırken bu alanlarında içinde farklı anlayışlar vardır (Cevizci, 2020). Normatif etik insanın nasıl davranması gerektiği ile ilgilenirken meta etik ise ahlaki kavramların doğasını araştırır.

2.3.1. Normatif Etik

Normatif etikte, eski çağda etik görüşler incelendiğinde; sofistler insan her şeyin ölçüsüdür anlayışıyla aslında ahlakında göreceli olduğunu düşünmüşlerdir. Sokrates, iyi ve mutlu yaşamın bilgisini aramış ve bunu erdemle cevaplamıştır ve erdemin ne olduğu sorusu üstünde durmuştur. Erdem bilgiyse öğretilabilir değilse öğretilemez düşüncesini savunmuştur ve erdemin bir bilgi olduğunu kabul etmiştir. Ona göre erdemli olabilmek ancak erdemin bilgisine ulaşmakla mümkün olur. Ona göre iyi yaşamak, erdemli yaşamak demektir. Güzel faydalı gibi kavramlar da iyinin içindedir (İyi, 2015). İyi ve mutlu yaşamın bazı ilkelerle olacağını düşünmüştür. Alçak gönüllü olmak, dost edinmek, toplum işleriyle ilgilenmek, ölçülü olmak, yasalara uymak gibi (Akarsu, 1982). Sokrates'e göre tüm erdemler akıllı başında olmayı içerir. Erdemler bir akıl yürütmedir (Aristoteles, 2022). Sokrates'e göre evrensel doğa yasaları gibi evrensel ahlak yasaları vardır (Özlem, 2022). Sokratesçi okullardan Kynik Okul araştırmanın ve bilginin yaşama hizmet etmesiyle değerli olabileceğini söylemiştir (Akarsu, 1982). Erdemin iyi olduğunu hazdan bağımsız olmak gerektiği savunmuştur. Kynik Okula göre erdemlilik bir ruh dinginliği sağlar ve öğrenilebilir bir şeydir, öğrenildikten sonra bir daha da unutulmaz. İyi ve mutlu yaşamının, doğru eylemlerin yolu erdemden geçmektedir. Esas olanın; dünya yurttaşlığı olduğu, erdemli olmak için geleneklerden, aile, devlet ve diğer toplumsal bağlanmalardan bağımsızlaşmak gerektiğini düşünmüşlerdir. Şan, şöhret, makam, ün gibi şeylerin değersiz olduklarını düşünmüş ve buna uygun yaşamışlardır. Sinoplu Diogenes'in bu anlayışın en bilinen temsilcilerinden olduğu ve bazı hikayelere göre elinde fenerle dolaşıp dürüst adam arıyorum diye söylendiği, fıçı içinde yaşadığı ve Büyük İskender bir isteği olup olmadığını sorduğunda gölge etme başka ihsan istemem diye cevapladığı anlatılmaktadır. Sokratesçi okullardan Kyrene Okulu ise hazzın önemli ve iyi olduğunu savunmuştur, hazzın kendi başına bir amaç olduğunu savunmuştur. Bu hazzı doğru şekilde elde etmenin bilgi ile mümkün olduğunu söylemiştir. Duyusal hazları ruhsal/düşünsel hazzlardan öncelikli görmektedirler. Hazzın sonucunun zarar değil haz verici olması bu haz anlayışında önemlidir. Bu görüş niceliksel hazzcılık olarak da adlandırılır ve haz bedensel olarak önceliklidir (Özlem, 2022).

Platon, etik görüşünde beş noktaya değinmiştir. Bunlar erdem, adalet, insan ya da ruhun yapısı, iyi ideası ve siyaset ya da devlettir. Platon iyi ve mutlu yaşam arayışında erdemi temel değer olarak görmüştür. Erdemin bilgisini sorgulamış ve öğrenilebilir olduğunu düşünmüştür ve dört ana erdem olduğunu söylemiştir. Bu değerlerin cesaret veya yiğitlik, bilgelik, ölçülülük ve adalet değerleri olduğunu söylemiştir. Adaletin, diğer üç ana erdemin gerçekleşmesinin koşulu olduğunu düşünmüştür. Ayrıca Platon'a göre erdemler hem bir yönetimin hem de insan ruhunun yapısında olmalıdır (Platon, 2007).

Aristoteles erdem nedir, mutluluk nedir, iyi nedir gibi sorular sormuş ve tanımlamalar yapmıştır. Ona göre iyi, ruhun erdemli eylemleridir. Mutlulukta bir erdemdir. Erdemler, huy üzerinden övülen şeylerdir. Aristoteles; erdemi, ortada olma hali olarak tanımlar ve huylarımızın erdemli davranışı sağladığını belirtir bu davranışlar isteyerek akıl yoluyla gerçekleşir (Aristoteles, 2022). Ruh iki kısımdan yola çıkıp dörde ayırır. Ruhun kısımları;

1-Akılcı kısım (a- Gerçekten akla sahip olan kısım b- Başkalarının sözlerini dinleyen kısım)

2- Akıldan Yoksun Kısım (a-Bitkisel kısım b-Arzular kısmı)

Aristoteles; ruhun akılcı kısmından hareket ederek erdemleri, düşünce erdemleri ve karakter erdemleri olarak ikiye ayırır. Düşence erdemleri eğitimle, karakter erdemleri alışkanlıkla elde edilir. Düşence erdemleri bilgeliği, doğru karar verebilmeyi ve akli başında olmayı içerirken; karakter erdemleri cömertlik veya ölçülü olmak gibi eylemleri içerir (Aristoteles, 2022).

Stoa Okulu; doğa, insan, akıl ekseninde etik görüşünü oluşturmuştur. Stoa Okulunda haz iyi olarak görülmez, erdemli yaşamayı iyi yaşam için şart koşar. Erdem doğaya, akla uygun yaşamaktır, doğru akıldır. Erdemli kişinin boş gururu, kibri, öfkesi yoktur. Doğa insana akılla eylemde bulunma imkanını sunmuştur. İyi ve mutlu yaşamda bu şekilde erdemli olmaktır. Dört temel erdem vardır. Bunlar; bilgelik, adalet, yiğitlik, ölçülülüktür ve hepsi bütünlük içinde birbiri ile ilişki içindedir ve doğa yasası aslında potansiyel bir ahlak yasasını içerir (İyi, 2015; Özlem, 2022). Özel olarak bir stoacı filozof Seneca'dan örnek verilecek olursa, mutlu hayatın, kesin ve doğru bir karar üstüne kurulacağını ve mutlu olan kişinin, akli yoluyla ne arzusu ne korkusu olacağını belirtir (Descartes, 2022).

İlk çağ filozoflarından Epikouros ise iyi ve mutlu yaşamın doğayla ilişkili olduğunu doğaya uygun bir yaşam sürülmesi gerektiğini savunurken acısızlık durumu olarak adlandırdığı hazzı yaşamda amaç olarak benimser ve haz beden alanında acı çekmemek ruh alanında hiçbir huzursuzluk duymamaktır der. Kişiyi sıkıntıya götürecek hazzardan

kaçınılması gerektiğini belirtir. Mutlu yaşam, hazzdır. Hazzın olduğu yerde acı ve tasa gibi durumlar yoktur (Akt. İyi, 2015; Epikouros, 1962). Bu anlayışa niteliksel hazzcılık da denir ve bedensel hazların yanına entelektüel hazları yerleştirir ve daha değerli bulur (Özlem, 2022).

Eski çağdan sonra etik önemini yitirmiş ve bazı çalışmalar devam etmişken 18. yüzyılda tekrar önem kazanmaya başlamıştır. 18. yüzyıl filozofları özellikle kendilerinden önceki filozoflardan Francis Bacon, Thomas Hobbes ve John Locke gibi bazılarından etkilenmiştir. Bu filozoflardan, Francis Bacon ahlak kavramının dinden bağımsız olduğunu, bilgiye verilmesi gereken önemi vurgulamıştır. O dinin iyi kavramının bu dünyaya yönelik değil ama etik kavramındaki iyinin bu dünyaya ait olduğunu ve ahlaklı olmanın dinle ilgili olmadığını ifade eden bir anlayışa sahiptir (İyi, 2015). Thomas Hobbes'ın anlayışında etik; erdemin ve erdemsizliğin, iyinin ve kötünün ne olduğuna dair bilgidir. Etiği, dinden bağımsız ele alır ve insan ahlakının doğuştan değil insan türünün yararına insan akıllı yoluyla oluştuğunu vurgular. Özgecili mi bencilli mi insan davranışlarında belirleyici etkendir sorusu üstüne yoğunlaşmış bir filozof olan Hobbes, insanın kendini koruma ve sevmeye iç güdüsü ile hareket ettiğini, doğal yapısının bencil olduğunu düşünür (Hobbes, 2007). Ruh zevkleri ve bedenle birleşik ruh zevkleri ayrımını yapan Descartes ruh zevklerini diğerinden üstün tutmuştur ve ahlaka dair düşüncelerinde üç ahlak kuralı belirttiği görülmektedir. Birincisi her zaman için mümkün merteye, düşünceyi kullanmaktır. İkincisi akıl yoluyla ulaşılan doğrunun yerine getirilmesi için sağlam, istekli ve tutarlı olmaktır ki bu erdemdir. Üçüncüsü ise akıl yoluyla yaşarken elimizde olmayan şeylerin gücümüzün dışında olduğunu kabul ederek onları arzu etmemeliyiz şeklindedir. Descartes, akıllı kullanmanın önemini vurgular ve erdemlerin akılla birlikte aydınlanacağını düşünür (Descartes, 2022). John Locke'a gelindiğinde ise insan zihninin boş bir levha olarak dünyaya geldiğini (tabula rasa) ve tüm her şeyin sonradan zihne eklendiğini düşünmüştür. İnsan eylemlerinin altında haza kavuşma ve acıdan kaçış yer almaktadır demiştir. Locke görüşlerinde, iyilik, adalet, doğruluk gibi değerlerin aslında haz ve acıyla ilişkili duygulanımlar olduğunu vurgulamıştır. Locke akıl ve doğal yasa, toplumsal düzen ve etik ilkeleri oluşturur der. Hobbes ve Locke ahlakın doğal durumdan toplumsal duruma geçişte gerekli olarak görürler (Özlem, 2022). Spinoza, bir panteisttir ve ahlak öğretisi de bu doğrultudadır. Ona göre tanrı ve evren birdir. İnsanın özgür iradesi bir yanılgıdır ve her şey belirlilikler üstünde işler, özgürlükte zorunlu bir nedendir. Ahlak yasası doğa yasasına karşı şekilde olamaz. Ahlaksal özgürlük nedensel zorunlulukla karşıt değildir. Özgürlük, eylemleri eyleyken birey için kendi öz belirlenimine uyulmasıdır. Özgür biri kararlarında akla göre davranır ve tutkular insanı köleleştirir

(Spinoza, 2024). Bernard de Mandeville; topluma katkı sağlayan, toplumu geliştiren, verimi arttıran şeyin bencillik olduğunu söyleyerek farklı bir görüşe sahiptir. O, etik boyutu önemsiz gören ve bencilliği öne çıkaran anlayışıyla farklı bir noktada konumlanmıştır. Ona göre bütün insanlar da zaten erdemli olamaz (Gökberk, 2005).

On sekadınınci ve 19. yüzyıldaki filozofların görüşlerine gelindiğinde Shaftesbury ahlak duygusu kavramından bahseder bu duyguyu insanın beş duyusu gibi altıncı bir duyuyu olarak değerlendirir. Bu duyuyu iyiyi, kötüyü, çirkini, güzeli birbirinden ayırt etmeyi sağlar. Shaftesbury'e göre erdemli kimse bir sanatçı gibi iyi olanı güzel olmasından anlar. Kişilere iyi olacak şeylerle ve diğer insanlara iyi olacak şeyler arasında çıkar çatışması olmadığını insanın özgeciliğe doğal eğilimli olduğunu düşünür. Hutcheson'da, Shaftesbury ile aynı çizgide, insanın ahlaklı olan ve olmayanı anlamayla ilgili aklın yeterli olmadığını ve insanların bir ahlak duygusuna sahip olduğunu söylemiştir. Samuel Butler'de insanın doğuştan gelen bir kendini sevme ve türdeşlerinin iyiliğini isteme eğilimi olduğunu düşünerek bunların insanların ahlaksal yönünü oluşturduğunu düşünmüştür (Özlem, 2022).

David Hume'da ahlak duygusunu, haz ve acının insan eylemlerinin belirleyicisi olduğunu kabul ederken sempati kavramını ortaya atmıştır. Sempati başkalarının duygu ve düşüncelerine ilişkin yakından kurulan bir bağ duygusudur ve insanlar bu duygu ile gerektiğinde kendi çıkarını ikinci plana atıp başkalarının çıkarını önemseyebilirler (İyi, 2015). Diğer bir kavram olarak vicdandan bahseden Hume; vicdanı, insanın eylemlerini sempati sayesinde tartması, değerlendirmesi olarak ifade eder (Akarsu, 1998). O erdemleri 4 gruba ayırır.

- 1- Toplumsal Erdemler (İyilikseverlik ve adalet)
- 2- Kendimize yararlı erdemler
- 3- Bize doğrudan doğruya hoş gelen erdemler
- 4- Başkalarına doğrudan doğruya hoş gelen erdemler

David Hume bu erdemler arasında asıl erdem, toplumsal erdemlerdir diye onu ayrı konumlandırır.

Immanuel Kant'ın ahlak felsefesi; ahlak yasası, iyi isteme, ödev gibi kavramlar içermektedir. Ahlak felsefesinde akli ön plana almıştır. Kant'ın ahlaki anlayışı özgürlükle ilişkilidir. Ahlaklılık, özgür irade ve akıl yoluyla gerçekleştirilebilir diye düşünür. Kesin buyruk, kendiliğinden akla uygun olan bir isteme ve herhangi bir amaç gütmeyen zorunlu bir ilkedir. Burada niyet önem arz etmektedir ve bu ahlaklılık buyruğudur (Kant, 2023). Kesin buyrukta; kişinin kendisi genel bir yasa olmasını isteyebileceği bir eyleme göre eylemde bulunmalıdır. Genel ödev buyruğunda ise eylemin sahibi, sanki onun istemesiyle bu eylem genel bir doğa

yasası olacakmış gibi eylemde bulunmalıdır. Pratik buyruk ise insanlığı kendinde ve başkalarında her zaman bir amaç olarak alacak, hiçbir zaman bir araç olarak almayacak şekilde davranılmalı şeklinde ifade edilebilir. Bu buyruklar, ahlakı sağlar. Kant'a göre kişi her zaman akıl iradesini genel bir yasa koyucu olarak görebilecek şekilde davranmalıdır. Koşullu buyruklardan da bahseden Kant eylemin başka bir şey için araç olacak şekilde yapılmasıyla iyi olması durumuna koşullu buyruk adını verir (Kant, 2023). Örneğin sağlıklı olmak istiyorsan dengeli beslen ve egzersiz yap düşüncesi buna örnek verilebilir. Koşullu buyruklarda bir araç olma durumu söz konusudur. Ahlaklılığın göstergesi, insanın, kendi özgür iradesi ve aklıyla kendisine belirlemiş olduğu yasanın buyruğuna girmektir. Bu ahlak yasasının kaynağı doğa değil insandır (Kant, 2023).

On dokuzuncu yüzyılda John Stuart Mill ahlak anlayışı olarak Jeremy Bentham'ın daha da öncesinde temellerini attığı faydacılığı benimsemiştir. Bentham'ın faydacılığı ise olabildiğince çok sayıda insanın olabildiğince çok mutluluğudur ona göre insanlar doğal durumları gereği hazzı arzular ve acıdan kaçır akıl da bu duruma hizmet eder. Mill' de Bentham'la aynı çizgide olarak şu görüşlerini ifade etmiştir. İnsanın asıl amacı mutluluktur ve eylemlerimiz mutluluğa götürüyorsa doğru, götürmüyorsa yanlışlardır. Her eylemdeki amaç olan mutluluk aynı zamanda ahlakında ölçüsüdür. Hazlar düşünce ve beden hazları olarak ayrılır. Düşünce dünyası geniş insanların ihtiyaçlarının çeşitlenmesi dolayısıyla mutluluğa ulaşmaları daha zor olacaktır. Erdem; insanı hazza ve haz aracılığıyla da mutluluğa götürdüğü için iyidir. Ahlak duygusu, iç güdüsü yoktur (İyi, 2015). Bencillik (egoizm) ve özgecilik (altruizm) birbiriyle bağdaşmalıdır ki bireysel ve toplumsal mutluluk söz konusu olsun (Özlem, 2022).

Nietzsche, insanın, kitlenin sürü ahlakından bağımsızlaşmasını ve kendi değerlerini yaratabilmesini özgürlük ve bunu yapan insanı üst insan olarak ifade eder. Burada değerlerin değerlendirilmesi durumu vardır. Sürüsel değerler insanı hayattan kopuk hale getirir ve gerçekleri yadsır, içi boş şeyler olarak devam eder. Gelenek ve muhafazakarlığa yoğun eleştiriler sunan Nietzsche, üst insan tabiriyle bunlardan bağımsızlaşıp değerlerini kendi yaratan özgür insanı ifade eder (Nietzsche, 2011).

Hegel'in etiğinde en yüksek iyi, özgürlüktür. Özgürlük düşüncesi bireyin kendi ve topluma dair ödevleriyle sınırlıdır. Etik ve politik birbiriyle ilişkilidir aradaki bağı özgürlük kurmaktadır. Politik etik, kişisel ahlakın daha yüksek ve daha gerçek olan bir durumudur. Hegel'e göre devlet, sivil toplumun çatışan unsurlarını içine alır, muhafaza eder ve etiğin en üst aşaması devlettir. Devlette var olan, aslında kendi irademiz, kendi özgürlüğümüz, kendi

etik yaşamımızdır (Bezci, 2006). Hegel, bireyden devlete doğru ilerleyen bir ahlaki anlayış olduğunu söyler.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde değerler etiği, incelendiğinde, Max Scheler değerlerin kendi başlarına var olduğu ve bilgilerine ulaşmanın olanaklı olduğunu belirtir. İçerikli değer etiğinin kurucusu sayılan Max Scheler, değerleri hiyerarşik bir sistem içinde gösterebilmek için onları dirimsel, duyusal, tinsel ve mutlak olmak üzere dörde ayırmıştır. En alt değerler dirimsel değerler, hayat için gerekli değerlerdir hava, su vb. örnek verilebilir. Duyusal değerler ise hoş gelen, hoş gelmeyen, faydalı, faydasız olarak algılanan vb. değerleri içerir. Kültür değerleri ise estetik değerler, ahlaki değerler, bilgi değerleridir. En üst değer grubu ise mutlak değerlerdir ve bunlar kutsal değerleri ifade eder (Akt. Yavuz, 2021; Scheler, 2007).

Değerler etiğinde; Nicolai Hartmann, değerlerin idealar olarak var olduklarını, insanların, onları gerçek olana taşınmasını sağladıklarını söyler. Ona göre değer duygusu veya bilinci, kişinin değerleri yorumlamasını bazı değerleri seçerken karar vermemizi sağlar (Tepe, 2015). Scheler' den hareket ederek değerlerin sistemli gösterilmesi için onların varlık yapılarından hareket edilmesi gerektiğini düşünmektedir. (Yavuz, 2021).

Değerler etiğinde İoanna Kuçuradi, ise değerlerin antropolojik bakışla beraber ele alınması gerektiğini düşünür. İnsanların değerlendirme problemi olduğunu ve doğru değerlendirmeler yapılmadığında yani değerlendirilenin değerine uygun değerlendirme yapılmadığında değer biçme ve değer atfetme şeklinde ezbere değerlendirmeler yapıldığını vurgular (Kuçuradi, 1998). Akıl mı ahlaki değerlerde belirleyicidir yoksa duygular mı çatışmasına cevap olarak ahlaki yargıların akıl ve duygu ilişkisi içinde oluştuğunu söyler (Kuçuradi, 1998).

2.3.2. Meta Etik

Yukarıda anlatılan ilk çağ filozoflarından, günümüz filozoflarına kadar bilgi verilen görüşler teorik etiğin normatif kısmına girmektedir. Teorik etiğin meta etik kısmı ise, etiğin önermeler ortaya koymasına karşı çıkar, etik, meta etiğe göre etik ahlaki ilkeler önermemeli ve o bilgisel bir alan olmalıdır. Etik, terimler ve yargıları incelemelidir. Meta etikte; etik, çözümleme (analitik) ve temellendirme çalışmaları yapılmalıdır. Temellendirme bir şeyin çıkışını, türeyişini göstermektir. Çözümleme de bir şeyin açığa kavuşturulması, anlamlandırılmasıdır. Etik terimler ve yargılar bu iki yöntemle incelenir (İyi, 2015).

A.J. Ayer'in etiğin duyusal teorisi olarak bilinen meta etik anlayışında etik kavramların ne doğru ne yanlış olabileceği, aslında etik adı altında yapılanın olgu ve olgu

kavramları olmadığı, duygular içeren duygu sözcükleri olduğu vurgulanır. Etiğin, bu nedenle psikoloji ve sosyolojinin bir alt dalı olmasını, insanlarda olgusal olarak incelenebilecek ahlaki durumları ve bunların nedenlerini saptaması gerektiğini düşünür (Özlem, 2022). Örneğin kötü kavramı normatif etiğin bir kavramı olarak süre gelmiştir ama bundan ne anlamak gerekir bunun tarihsel, sosyolojik bir inceleme ile olgu bilgisi olarak ortaya konulması gerekir. C.L. Stevenson ise, ahlak önermelerinin duygu ifadesi olduğu konusunda Ayer'e katılırken onların bilgisel içerikleri olabileceğini, tartışılabilirliğini, çözümler üretilebileceğini düşünerek Ayer'den ayrılır. Ahlaksal yargılar bir duruşu yansıtır. Meta etik, görev olarak ahlaksal kavramların duygu anlamlarını, ahlaki yargıların duyguları ortaya çıkarmasını, başkalarının ahlaki duruşlarını etkileme durumunu çözümlemelidir (Özlem, 2022).

R.M. Hare ahlak mantıkçılığı adıyla anılan bir meta etik anlayışa sahiptir. Burada kastedilen ise iyi, ödev, sorumluluk, istenç, adalet, eşitlik, erdem, gibi kavramların ve bunları kapsayan yargı ifadelerinin çözümlenmesidir. Burada, ahlak mantığında; olması gerekenle yani gereklilik kipiyle genel kapsayıcı buyruklarla ilgili dil kalıbını çözümlemek önemlidir (Özlem, 2022).

Pratik (uygulamalı) etik ise ölüm cezası, işkence, ötenazi, kürtaj, yapay zeka, aşı ve benzer meseleleri ele almaktadır. Bu anlayışın arkasında etiğin teorik bir etkinlik olduğu ve pratik uygulamalara da yer vermesi gerektiği yatar. Meslek etikleri de uygulamalı etiğin içinde yer alır (Cevizci, 2020). Günümüzde giderek önem kazanan ama aynı zamanda meslek çeşitliliği arttıkça farklı şekillerde konuları da genişlemeye uğrayan bir alan meslek etiğidir. Örneğin tıp etiği, öğretmen etiği, işletme etiği, antrenörlük etiği vb. örnek verilebilir.

Günümüzde; sorumluluk etiği, tartışma etiği, post modern etik yaklaşımları gibi yaklaşımlar da sunulmaktadır (Tepe, 2015). Sorumluluk etiği, etiğin artık gelişen ve değişen dünya içinde yeniden organize olmasını savunur ve artık insanların geleneksel etikle bunu yapamayacağını düşünür. Teknolojinin gelişmesi artık insana yeni etik sorumluluklar getirmektedir. Artık insanlar eylemlerini geniş bir yelpazede ele almalıdır. Tüm doğayı ve gelecek zamanları düşünerek bu eylemlere yön vermelidir. Tartışma (müzakere) etiği ise ideal bir iletişim topluluğundan bahseder ve bu iletişim içtenlikli, anlayışlı bir iletişimdir. Etik meselelerde görüş birliğine gidecek zemini hazırlayan bir anlayış olarak görülebilir (Akt. Tepe, 2015; Apel, 1992). Postmodernizm, modern ahlak felsefesini eleştirir. Modernlik, değişmeyen bir insan doğası düşünmüştür ama böyle bir şey yoktur insan doğası değişkendir o nedenle ahlakın muğlak olduğunu, ahlaksal seçimlerin karışık süreçlerin ürünü

olduğu, insanın belirsiz ve karışıklıklar içinde bir canlı olduğu gibi düşüncelerle ahlaka dair bir bakış sunmaktadır.

Teorik etik kısmı bir yana bırakılırsa ahlakla ilgili günümüzde pratik sorunlar devam etmektedir. Bunlar; açlık, yoksulluk, ayrımcılık, eşitsizlik, çevre sorunları, teknolojik sorunlar gibi sayılırken daha da arttırılabilir. Ahlakın teorik sorunları ise felsefe tarihinde süregelen bazı tartışmalardır. Ahlaki yargılar duyguların mı aklın mı ürünüdür? David Hume, duyguculuğun; Immanuel Kant, ise akılcılığın temsilcisidir. Ahlak evrensel midir göreceli midir? Ahlak görecelidir savunucuları, ahlak normlarının kültürlere ve kişilere bağlı olduğunu söyler. Ahlak evrenseldir diyenler, kendi içinde ayrılır. Bunlardan ilki ahlaksal mutlakçılık, her ahlaki sorunun kesin bir yanıtı olduğunu savunan düşüncedir. Bir diğeri yumuşak etik nesnelciler ise bazı ahlak kuralları evrensel niteliktedir fakat her zaman her durumda uygulanamayabilir düşüncesine sahiptirler (Akt. Tepe, 2015; Pojman, 1998). Amoralizm, yani ahlak kuralları gereksizdir anlayışı da bir başka düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktan, 2009). Felsefe tarihi incelendiğinde, ahlakın evrensel olması bakımından değerlendirme yapan filozoflardan bazıları Sokrates, Platon, Aristoteles, St. Agustus, Kant ve Hegel gibi birçok filozof evrensel ahlak değerleri olabileceğini düşünmüşlerdir (Akt. Şimşek ve Kara, 2021; Poyraz, 1995).

2.4.Sosyoloji ve Ahlak

Sociology kelimesi, Latince’de genel olarak insanı ifade eden, üye, arkadaş veya dost anlamındaki, *socius* kelimesinden gelen socio- kökünden ve Yunanca’da bilim anlamında kullanılan *logy-* ekinden oluşur. Sosyoloji; toplumun davranışlarını, ilişkilerini, yapısını inceleyen bilim dalıdır. Sosyolojide ahlak, belli bir dönemde belli bir insan topluluğu tarafından kabul edilmiş hareket kaideleridir (Topçu, 2017). Sosyal olarak ahlakın konusu olarak; demokrasiden savaşa, dostluktan vatanseverliğe, adaletten özgürlüğe kadar bahsedilebilir, daha da geniş ifade edilirse insanın diğer insanlarla olan bağlarının genelinden bahsedilebilir. Ahlak olmadan toplumun olamayacağı çünkü insanların bir arada yaşayamayacağı düşünülmektedir (Aydın, 2011).

Pozitivist düşünce ile ahlakın kaynağı da insanın psikolojik ve biyolojik doğasında aranmıştır. Emile Durkheim’in ahlakla ilgili düşüncelerine sosyolojist etik denmiştir. Bu görüşte toplum doğanın bir parçasıdır ve toplum da doğa yasalarına bağlıdır. Durkheim’e göre ahlak, toplumsal yasalardır. Durkheim, ahlak sosyolojisinin kurucudur ve pozitivist yöntemle çalışacak bir ahlak biliminden söz etmiştir. Ona göre ahlak bilimi ahlaksal değerleri iki yöntemle incelemeliydi.

1- Değer, ilke ve kurallar türünden ahlaki anlayışların tarihsel kaynakları ve meydana geliş nedenlerini ortaya koymak.

2- Bunların toplum içinde ne işe yaradığı görüp, göstermek.

Durkheim ahlak eğitimiyle ilgili iki başlık belirtir. Bunlar, ahlaki unsurlar ve ahlaki unsurların çocukta oluşturulmasıdır. Ahlaki unsurlar ise disiplin anlayışı, sosyal gruplara bağlılık ve irade özerkliğidir (Gündüz, 2016).

Sosyolojist etiğin bir türü ise sosyal Darwinizmdir ve toplum yasaları aslında sosyal doğa yasalarıdır. İnsanın ahlaksal yaşamı doğal yaşam gibidir, doğadaki savaş ve var olma mücadelesi toplumda da vardır. Sosyal Darwinist olarak nitelendirilen, Herbert Spencer ahlakı biyolojik yaşamın yüksek ve farklı bir dalı olarak görmüştür. Bu düşünce sistemine biyolojist etik adı verilmiştir. Çocukların ahlak eğitimi ile ilgili olarak onların doğuştan tamamı ile kötü veya iyi olarak dünyaya geldikleri fikrine katılmamış, ama bazı kötülöklere eğilimlerin doğuştan var olduğunu da kabul etmiştir. İnsanların; davranışları, sonuçlarıyla değerlendirerek ahlak değerleri ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Ahlak eğitimi esnasında aile ve öğretmenlerin, çocuğun davranışı eğer yanlışsa, zaten davranışının doğal sonuçlarıyla ceza göreceğini, ekstra yapay cezalara yer verilmemesi gerektiğini belirtir. Ahlak eğitimi adına vahşetin vahşet, yumuşak ve nazikliğin ise naziklik doğuracağını ve aile ile öğretmenlerin buna dikkat etmeleri gerektiğini vurgular (Spencer, 2022).

Karl Marx'ta ahlak olgusu, alt yapı ve üst yapı ilişkilerinde üst yapıda yer alır. Marxsizim' de alt yapı, üst yapıyı belirler. Alt yapı üretim ilişkileri ve üretim güçlerini içerir. Buradan hareketle üst yapı oluşmaktadır. Üst yapı ise dinsel, politik, sanatsal, kültürel, ahlaksal vb. alandır. Üst yapıda yer alan ahlak, egemen güç ve sınıfların yönlendirmesiyle oluşan iyi ve kötü tasarımlarıdır (Marxs ve Engels, 2008). Ekonomik ilişkiler, diğer birçok faktörün belirleyicisidir.

Bollnow, her toplumda yalın bir ahlak anlayışı olduğunu ve bunların gayet aşına olunan bazı kavramlar olduğunu vurgular. Bu kavramlar; başkalarını incitmemek, yardımseverlik, dürüstlük, sadakat, başkalarını gözetmek, kin gütmemek, öldürmemek, mala zarar vermemek gibi değerlerdir. Bunlar toplumsallığı olanaklı kılan aynı zamanda hukuk, devlet, siyaset için temel olan şeylerdir. Ona göre etik, tarih boyunca evrensellik ve öznellik arasında tartışılmış olsada hep bir arada ilerlemiştir ve bu konuda bir orta yol ve birleşme bulunabilir. Onun anlayışı ortonomi etiği olarak anılır. Bu noktada tarih biliminin araştırmalarını önemli görür. Tarih bilinci eşliğinde etik problemler daha da aydınlanabilir (Özlem, 2022).

Topçu, evrensel ahlak ile ilgili evrensel nizamın dışında bir ahlak olamayacağını vurgulayan sözüyle evrensel bir ahlaktan bahsetmiştir (Topçu, 1995). Dünyanın bütün medenî milletleri temel ahlak ilkeleri üzerinde uzlaşma sağlayabileceği sözü ile Joseph Adison evrensel bir ahlak yasası olabileceğini belirtmiştir (Şimşek ve Kara, 2021). Dünyadaki küreselleşme ile bu küreselleşmenin hızlanmasına paralel olarak ahlaki evrensellik de giderek yayılmakta ve kurumsallaşmaktadır. Küreselleşme ile aslında küresel ahlak oluşmaktadır (Aktan, 2009). Ahlaki bunalım çağına girmiş olan dünyada sorunlar küresel olduğu için çözümleri de küresel olmalıdır, buradaki çözüm dünya ahlakıdır ve bu konudaki önemli adımlardan bir tanesi farklı dinlerden 6500 kişinin Dünya Dinleri Parlamentosu oluşturup Dünya Ahlakı Beyannamesi adıyla ortak bir bildiri yayınlamasıdır (Gündüz, 2016). Burada amaç evrensel ahlak anlayışına katkı sunmaktır. Bildiri, dini inancı olan ve olmayan herkesi belli bir ahlak anlayışına uymaları çağrısında bulunmaktadır. Bugün uluslararası anlamda siyaset, iş, çevre ve yaşamın diğer birçok boyutundaki konularda insanların aşağı yukarı aynı ölçüde ahlak anlayışına sahip olduğu görülmektedir. İnsanların ahlaki değerlerinde ki bu yaklaşmanın sebebinde kuşkusuz ki teknolojinin gelişmesi, uluslararası kuruluşlar, uluslararası şirketler yatmaktadır. Her ne kadar bazı konularda kişisel, toplumsal ahlak anlayışları devreye girse de tüm ahlak kuralları için bu anlayışın genellenemeyeceği düşünülmektedir. Çağımız yerel ve küresel unsurların iç içe geçtiği, küreselleşme ve yerelleşmenin bir arada küreyelleşme olarak adlandırıldığı dönemi yaşamaktadır. Ahlakın evrensel olması denilince, tek tek her insanın aynı anlayışta olması değil, insanların dünyanın birçok yerinde, büyük ölçüde aynı ahlak anlayışlarına sahip olması olarak düşünülmelidir. Hırsızlık yapmak, cinayet işlememek, verilen sözü tutmak vd. bu kapsamda örnek verilebilir. Dünyanın, evrensel ahlaki kuralları belirgin hale getirip eğitim sistemlerini bu doğrultuda geliştirmesi insanların huzuruna büyük katkı sunacaktır. Her konuda evrensel ahlak kuralları geçerli olamayabilir ama bazı konularda evrensel ahlaki kuralların varlığı göz önündedir.

2.5. Benlik, Benlik Algısı ve Benlik Saygısı

Benlik, Descartes'in düşünüyorum o halde varım sözü ile açıklanabilir. Burada farklı bir şeylerden bahsedildiği yorumları olsa da belki de düşünce yoluyla benliğin farkında olma durumundan bahsedilmektedir. Kendimize dair algılarımız olması benlik bilincidir ve bu duruma benlik algısı denir. İnsanda iki benlik olduğu çalışmalarda ifade edilmiştir. Bunlar, bilen benlik ve bilinen benlik kavramlarıdır. Bilen benlik, bilinen benliği değerlendirir (Harter, 2019). Kendimize dair algılarımız, benlikle ilgili algılarımızdır. Kendinin farkında

olan kendi hakkında düşünebilen, kendini algılayabilen kişide, benlikten bahsedilir. Freud’a göre benlik yaşamın birinci yılından itibaren oluşur. Burada bebek kendini dış dünyadan ayırmaya başlar ve benliğin işlevleri iç ve dış uyaranların algılanması, dış dünya ile ilişki kurabilme, iç ve dış uyaranları bir arada düzenleme ve çevreye uydurma, doyum sağlama, fiziksel olarak çevre değiştirme eylemleri olarak ifade edilir. Freud’da benlik (ego), alt benlik (id) ve üst benlik (süper ego) arasında düzenleyici görev yapar (Doğan, 2015). Bu benliklerin ilişkisi şöyledir. İd, hazlara ilişkin ilkel yönümüzdür. Süper ego, ahlaki kazanımlarımızı yansıtır. Ego ise diğer iki benlik arasında denge kurup idin isteklerinin süper egoya uygun şekilde gerçekleştirilmesini sağlar. Benlik bilinci başkalarının biz hakkında ne düşündüğü ve bizim kendimiz hakkında ne düşündüğümüzü ve neler yapabileceğimizi anlatan karışık bir resimdir (Akt. Plummer, 2011; Burns, 1979). Psikolojide benlik kuramları temel bazı özelliklere sahiptir. Bu kuramlar da göze çarpan özellikler iyimser yaklaşım, mekanik olmayan yaklaşım, şimdi ve burada yaklaşımıdır. Bunlar şu anlamlara gelmektedir. İyimser yaklaşım insana; mutluluğu arayan, yaşam doyumunun insanın içinde potansiyel olarak var olduğunu düşünen yani insan doğasının iyiliğe olan yatkınlığını öne çıkaran bir bakıştır. Mekanik olmayan yaklaşım, bireyin kendi kaderini tayin etme özgürlüğünden, bilinçli seçimlerinden, karar verme gücünün öneminden bahseder. Şimdi ve burada yaklaşımı ise psikanalitik kuramda olduğu gibi geçmişe değil, şimdiye şu ana odaklanan bireyin şu zamanda hayatı insanları nasıl algıladığına önem atfeden anlayıştır. Rogers’in benlik kuramı insanların gelişme ve potansiyellerini gerçekleştirmenin insan doğasında olduğunu vurgular. Benlik bilinci bizim kendimizi nasıl gördüğümüzdür. Herkesin olumlu bir benlik geliştirme çabasında olduğunu ve bunun yolunun da aslında diğer insanlardan görülecek koşulsuz sevgi ile olacağını söyler. Bu kurama göre ayrıca kendi kendimizi de koşulsuz sevmeli ve saymalıyız (Cüceloğlu, 2022).

Benlik saygısı da benlik bilincimizi kendimize özgü değerlendirmemizdir (Plummer, 2011). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına bakıldığında ihtiyaçlar sırasıyla, fizyolojik, güvenlik, sevgi ve aidiyeti içerir. Bu ihtiyaçların doyurulmasının ardından kişinin değer ihtiyaçları yani kendini değerli hissetmesine yönelik ihtiyaçlar ön plana çıkar. Benliğe dair olumlu algılar, benlik saygısı da piramidin bu kısmında yani değer ihtiyaçlarında bir ihtiyaç, bir motivasyon olarak görülmektedir. Piramitte son ihtiyaçsa kişinin kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır (Karabatı, 2018; Baruh ve Tunçel, 2018). Kendini gerçekleştirme ihtiyacı da benlik bilinciyle ilişkilidir (Cüceloğlu, 2022). Benlik bilinci zayıf bir kişinin kendini gerçekleştirmesi beklenmez. Kişinin, yaşam içerisinde benliğini doğru algılaması gerekir. Benliğini doğru algılamak kendini tanımayı gerekli kılar. Kendini tanıma; bireyin

kendi kişilik özelliklerini, davranışlarının altında yatan nedenleri ve ne zaman hangi davranışın gösterildiğini, yaşam biçimlerini, ilişkilerini, becerilerini, yetersizliklerini ve yeterli oldukları durumları, zihinsel yapılarını anlamalarıdır (Doğan, 1999; Plummer, 2011). Burada doğru şekilde bu algılara sahip olmak önem taşır. Bazıları bu özelliklerini olduğundan çok farklı şekilde algılayabilmektedir. Bu tarz bireylerin kendini tanıdığını söylemek zordur. Kendini tanıma işi, zor ve sürekli devam eden bir süreçtir (Cüceloğlu, 2022). Bu süreç aile ile başlayıp, diğer sosyal çevrelerde devam eden bir süreçtir. Dış dünyadan insanların özellikle aile, öğretmen, yakın kişilerin etkileri kendini tanıma sürecini doğrudan etkiler. Kendini doğru tanıyıp, algılaması açısından ergenlik dönemi gayet önem arz eder. Ergenlikte sağlıklı bir gelişim süreci izlenirse, ergenliğin çalkantılı süreçleri sağlıklı bir şekilde geçirilirse kendini tanıma süreci açısından olumlu durumlar oluşur. Kendini tanıma açısından Johari Penceresi dört ayrı bölüm tanımlar. Johari Penceresinin işlevleri ve açıklamaları şöyledir:

Açık Pencere- Bireyin hem kendisinin hem diğer kişilerin bildiği yönleridir.

Kör Pencere- Bireyin kendisinin bilmediği, başkaları tarafından bilinen yönlerini kapsar.

Gizli Pencere- Yalnız bireyin kendisinin bildiği, kimsenin bilmediği yönlerini kapsar.

Bilinmeyen Pencere- Bireyin hem kendisi hem de başkaları tarafından bilinmeyen yönleri kapsar.

Kişilerin bazı pencereleri daha dar ya da geniş şekilde ifade edilebilir. Kendini tanıma açısından açık pencerenin genişlemesi gerekir (Doğan, 2015). Kendini tanıma anlamında yetersiz birey diğer birçok konuda eksiklik yaşamaya yatkındır.

Araştırmalara göre, insanların çoğunluğunun kendilerini bazı konularda değerlendirirken okul başarısı, iş, zekâ, sportiflik, liderlik, popülerlik, araç kullanma vd. için, kendilerini ortalamanın üstünde görmektedir. Çoğunluğun ortalamanın üstünde olması istatistiksel anlamda mümkün olamaz bu nedenle bu olgu benliğimizi değerli görme ihtiyacının ortaya çıkardığı bir durumdur (Kesebir, 2018). Benliğimizi değerli görmek, bir ihtiyaçtan kaynaklanır, bazen bundan kaynaklı olarak kişi gerçekleri kendi adına çarpıtabilir. İltifat alınca mutlu olmak, eleştirilince rahatsız olmak gibi durumlar kişinin kendini değerli olarak görmesiyle ilişkilidir. Bu durum kişiyi varoluşsal kaygıya, depresyona karşı korurken yaşama için kuvvet ve enerji verir (Kesebir, 2018).

Benlik saygısı, benlik algısından oluşur. Benlik saygısının; son yirmi yıldır çalışmaların yoğunlaşmasıyla kişinin duygusal, zihinsel, sosyal sağlığının iyi şekilde oluşmasında ve korunmasında başlıca etken olduğu ve fiziksel sağlık adına önemli bir rol

üstlendiği pek çok kişi tarafından kabul edilmiştir. Sağlıklı bir benlik saygısı için yedi madde gereklidir. Bunlar;

- 1- Kendini tanıma- Ben kimim ve insanlar arasında ki yerim ne sorusuna yanıt aramadır. Kişisel hikayeni algılamaktır.
- 2- Kendisi ve diğerleri- Başkaları ve kendisi ayrımını yapabilme, kendinin ve başka kişilerin düşüncelerini anlayabilme, aradaki farkları değerlendirebilme empati yapabilmeyi içerir.
- 3- Kendini kabul etme- Fiziksel görünüşünü, yeteneklerini, gücünü fark edip bunu doğal karşılamayı içerir.
- 4- Kişisel yeterlilik- Kendi yapabileceklerinin farkında olma ve kendini güçlülere karşı hazır hissedebilmeyi içerir.
- 5- Kendini ifade etme- İletişim yollarını anlama, sözler ve beden diliyle kendini karşı tarafa aktarabilmeyi içerir.
- 6- Özgüvenli olma- Bilgi ve becerilerini kullanabilme, haklarını bilme ve kullanabilme, zorluklara karşı sağlam olmayı içerir.
- 7- Kendinin farkında olma- Kendini değerlendirebilme, kendi değişimlerini fark edebilme, dışarıda bir göz gibi kendini okuyabilme şeklindedir (Plummer, 2011).

Lewin (1935) benlik saygısını, yaşam bir sahne olarak düşünülürse, kişinin oynadığı rolden ve oyunun niteliğinden aldığı doyumunun benlik saygısı olduğunu ifade etmiştir (Akt. Vatansever, 2017). Kendi bedeni ve manevi yönüne duyduğu sevginin bir ifadesi olarak benlik saygısı, başkalarına saygı duyma anlamında da bir öncüllük gösterir (Akt. Kımter, 2008; Peker, 1993). Benlik saygısı yaşam içinde, gerekli bir psikolojik özelliktir. Kişinin bütünlüğünde ki tüm değerlere dair yorumlayıcı yaklaşmasına sebep olan bir özellik de benlik saygısıdır bu yönüyle ahlaksal bir değer taşımaktadır (Akt. Kımter, 2008; Peker, 1993). Üniversitede kadın öğrencilerinin benlik saygısını inceleyen bir çalışmada, ihmal ve istismara maruz kalanların diğer kalmayan gruba göre anlamlı düzeyde düşük benlik saygısına sahip olduğu saptanmıştır (Onat, Dinç, Günaydın ve Uğurlu, 2016). Burada çalışma geçmişe dönük değerlendirme yaptığından dolayı aile faktörünün önemi görülmektedir. Okul, sınıf ve öğretmen benlik saygısı üzerinde etkili diğer faktörlerdir (Akt. Kımter, 2008; Ekşi, 2002). Benlik saygısı zaman içinde artıp azalabilir. Hayatın ilk evrelerinde başkalarından ayrı ama onlarla bağlantılı olduğu özümсенirse, bazı ahlaki değerler kazanılır ve önemli, yeterli hissetme duygusu edinilirse benlik saygısı temeli sağlam atılmış olur (Akt. Kımter, 2008; Sanford ve Donovan, 1999). Benlik saygısı değiştirilebilir ve yenilenebilir bir değişkendir (Andrews ve Brown, 1995; Doğru ve Peker, 2004; Mc Manus, Waite ve Shafran, 2009). Tafarodi ve Swann (1995) ise benlik saygısını kendini

sevme boyutu ve öz yeterlik boyutu olarak ikiye ayırmıştır. Kendini sevme, bireyin kendini değerli görmesi, iyi veya kötü olarak kendine değer yakıştırması yapmasıdır (Tafarodi ve Swann, 2001). Kendini sevmesi, birey için önemli bir özelliktir. Kendisini sevme düzeyi yüksek birey kendisini kabullenir ve sosyal ortamlarda rahat ve olumlu özellikler sergiler (Akt. Doğan ve Eryılmaz, 2013; Rogers, 1961). Kendini sevme düzeyi düşük birey ise kendisini yetersiz ve değersiz hisseder (Akt. Doğan ve Eryılmaz, 2013; Blatt ve Zuroff, 1992). Öz yeterlik de bireyin kendisini bir konuda yetkin görme durumudur (Plummer, 2011). Benlik saygısının fazla düşük olmasıyla; depresyon, anoreksiya nervroza, suçluluk düşüncesi, kendi kendini yaralama ve hatta intihar gibi çeşitli sorunlara yol açabilir (Vatansever, 2017). Çocukların benlik saygısını elde etmesi için desteklenmesi gerekir. Desteklemek; çocuklara onları iyi hissettirmek için yapılan işlerden ziyade, bir tarz ve üsluptur (Akt; Plummer, 2011; Gurney, 1988). Aile ile bebek ve çocuk arasında gelişen güvenli bağlanmaların, kendini değerli görmeye ilgili olarak önemli olduğu bilinmektedir (Bowlby, 2012). Çocuklukta edinilen benlik saygısı, ergenlik ve yetişkinliği takip eder dönem dönem benlik saygısında değişiklikler görülebilir. Gerçek ben ve ideal ben yani şu an algıladığım ben ve olmak istediğim ben arasındaki fark benlik saygısında etkili bir faktördür. Gurney (1998), benlik saygısının öğrenmenin temelinde yer aldığı ve eğitimde başlıca hedef olması gerektiğini belirtir. Satir (1972), kendini değerli hissetmenin, bireysel farklılıkların saygıyla karşılandığı, hataların mazur görüldüğü, iletişimin açık ve esnek kuralların olduğu yerlerde gelişeceğini vurgular ve destekleyici aile ortamını örnek verir (Akt. Plummer, 2011). Bir kişide benlik saygısı azaldığında potansiyelinin altında performans gösterir, çok olduğunda ise narsist kişilik özellikleri kazanabilir (Bojanić ve diğ., 2019).

2.6. Fiziksel Aktivite, Egzersiz, Beden Eğitimi ve Spor Ayrımı

Mevcut çalışma, spor yapan ve yapmayanları kapsadığı için spor yerine kullanılan bazı kavramların farklılıklarını belirtmek gerekmektedir. Bu kavramlar; fiziksel aktivite, egzersiz ve beden eğitimidir. Fiziksel aktivite; iskelet kasları aracılığıyla vücut hareketleri sağlayarak oluşan enerji harcaması durumudur (Zorba ve Saygın, 2017). Fiziksel aktivitenin içinde yürüyüş yapmaktan, tarlada çalışmaya, kuvvet çalışmaktan, profesyonel spor yapmaya kadar geniş bir yelpaze vardır. Dinlenik durumun dışına çıkarak, yapmış olduğumuz tüm bedensel faaliyetlere, fiziksel aktivite denilebilir. Egzersiz ise sağlık, zindelik, rehabilitasyon amaçlı, planlı, yapılandırılmış, fiziksel aktivitelerin daha özel bir halidir (Tutkun, 2022). Yürüyüş, fitness, pilates, futbol oynama vb. çalışmalar örnek

verilebilir. Egzersizde, önemli olan bir niyetle beraber, fiziksel aktiviteyi yapılandırmaktır. Beden eğitimi de farklı tanımlar içermekle birlikte, insanın bütünüyle yani fiziksel, duygusal, zihinsel, sosyal gelişimini amaçlayan yaşına ve kapasitesine uygun şekilde dizayn edilmiş, hareket eğitimin ana prensip olduğu bir eğitim alanı olarak tanımlanabilir. Okullarda ya da spor salonlarında yapılan beden eğitimi faaliyetleri kişiye uygun şekilde dizayn edilmelidir. Sağlıklı ve estetik bir görüntüye istekli olan tüm insanların fiziksel aktif, egzersiz ve beden eğitimi yapan insanlar olması gerekir. Spor ise; kazanmaya dönük amaçlarla, beden eğitimi faaliyetlerinin herhangi bir branşa özgü şekilde özelleştiği, performans hedeflerinin önemli olduğu bir alandır. Bir taekwondocunun resmi müsabakalara yönelik çalışması, bir basketbolcunun bir kulüpte oynaması vb. ve bu kişilerin müsabaka ve yarışmalara katılması gibi örnekler verilebilir. Beden eğitimi; bir yarışma, reklam aracı, meslek değilken, spor bunların tam tersidir. Beden eğitimi, üretime katkı sağlamazken, toplumlar arası ilişkilere katkı sağlamazken, seyir vasıtası değilken spor bu özelliklerin tam tersini bize yansıtmaktadır (İnal, 2009). Lee (2004), beden eğitiminin kişisel gelişime sporun ise katılmaya ve mücadeleye odaklandığını söylemiştir. Sporcu ise aktif olarak bir branşta çalışan, çabalayan, performans geliştirmek ve kazanmak adına hedefler oluşturup, zaman harcayan kişiye denir. Her fiziksel aktivite yapan, her egzersiz yapan, her beden eğitimi yapan kişiye sporcu denilemez. Bir bireyin sporcu olması için spor denilen yaşantının içinde yer alması gerekir. Ayrıca herkes için spor, sürekli olarak spor, yaşam boyu spor, katılım sporu gibi kavramların literatürde yer aldığı fakat bunların aslında egzersiz, fiziksel aktivite ve beden eğitime karşılık gelecek bir anlama sahip olduğu sporun; terimsel olarak genel tanımlara bakıldığında içermesi gereken rekabet, yarışma, kazanma gibi özelliklere yeterince sahip olmadığını belirtmek gerekir. Bu kavramları kullananlar ayrıca performans sporu olarak ayrı bir tabir de kullanmaktadır. Burada kastedilen de rekabet ve yarışma, hedefler ve başarı içeren spor anlayışıdır. Genel olarak spor denilince aslında performans sporu tabirinin anlaşıldığı düşünülmektedir. Bu çalışmada spor; rekabetçi, performans odaklı, giriş kısmında verilen spor tanımına uygun haliyle kullanılmaktadır. Spor yalnızca bir beden olayı olarak görülmemelidir. Spor ortamı bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal bir ilişki ağının yoğun yaşandığı bir ortamdır.

2.7. Spor, Değer ve Ahlak

Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC, 2010), sporun bir insanlık hakkı olduğunu belirtmiş ve görevleri arasına herkes için sporun teşvik edilmesini koymuştur. Avrupa

Konseyi'nin (CoE, 1992), hükümetlerin insan gelişimi için sporu özendirmesi her bireyin spor yapması için önlemlerin alınması kararı mevcuttur.

Spor, sosyal etkileşimin yoğun olduğu bir alandır. Geleneksel olarak, sporun keyif vermesinin yanında kişilik gelişimde önemli olduğu, kişi için özellikle çocuklar ve gençler için çokça psikososyal faydalar içerdiğine dair olumlu bir anlayış söz konusudur. Çocuklar ve gençlerin sosyal ve ahlaki gelişimleri için sporun araç kılınması, çoğu kültürde alışıla gelmiş bir durumdur. Geleneksel anlamda bazı sporların, bazı toplumların kendi eseri olduğu ve o toplumda o sporların ekstra öneme sahip olduğu ve o sporun sahiplenilmeye devam edildiği görülmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde spor adına çocuklar ve gençler için zaman ve kaynak harcanmaya devam etmektedir. Sporun ahlaksal değer yönü her zaman önemli olmakla beraber sporun içinde yer alan her kişinin bu konuya yeterince önem verdiğini söylenilemez. Bazı insanlar için; kazanmak, yüksek ahlaki değerlere sahip olmaktan daha önemlidir. Asıl problem aslında genel ahlak problemi olsa da spor, bunun özelde yansıma alanlarından biridir. Bu durumun altını kazıyınca birçok faktör tespit edilebilir.

Sosyal bilimlerin konusu olan, insan değerleri, sosyal bilimlerde en önemli psikolojik değişken olarak kabul edilmektedir (Whitehead, Telfer ve Lambert, 2016). Değerler, tutumlardan ve inançlardan farklıdır. İnançlar, insanın dünyaya dair bakış açısına göre bir çerçeve sağlayan bilişsel yapılarıdır (Rokeach, 1968). Tutum, sosyal psikolojide bazı özel uyarıcılara veya nesnelere olumlu ya da olumsuz cevap verme eğilimi olarak ifade edilmiştir (Fishbein ve Ajzen, 1975). Tutumlar; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bileşenlere sahiptir (Whitehead, Telfer ve Lambert, 2016). İnsanlar çok sayıda tutuma sahipken değerleri daha azdır ve genelde soyut şekildedir. Değerler cazip olana yönelikken tutumlar olumlu ya da olumsuz olabilirler (Whitehead, Telfer ve Lambert, 2016). Tutumsal ve davranışsal kararlar altta yatan değerlere bağlı önemden kaynaklanabilir, ayrıca birçok tutum bir değerde ortaya çıkabilir ve bir tutum birçok değeri yansıtabilir (Lee, Whitehead, Ntoumanis ve Hatzigeorgiadis; 2016).

Rokeach (1973), değerleri bazı davranışların ya da varoluş amacının bireysel ya da sosyal olarak karşıt davranışlara tercih edilmesine dair kalıcı inanç olarak tanımlamıştır. İçsel ve kişisel değerleri ayıran Rokeach (1973), değer sistemini; tercih edilen davranış şekilleri, varoluş hedefiyle ilgili inançların göreceli öneminin süreç boyunca düzenlenmiş kalıcı organizasyonu olarak tanımlamıştır ve insan değerleriyle ilgili beş varsayımsal sonucu vardır.

1-Bir kişinin sahip olduğu değer sayısı nispeten azdır.

2-Kişiler aynı değere sahip olsalar da bunları uygulama yoğunluğu kişiden kişiye değişebilir.

3-Değerler, sistemler şeklinde organize olur.

4-İnsan değerleri, kültüre, topluma ve kişiliğe dayanır.

5-İnsan değerlerinin sonuçları, sosyal bilim araştırmalarında neredeyse tüm olaylarda ortaya çıkar.

Schwartz, (1992), değer yapısını, temel değerler arasındaki motivasyonel çatışma ve uyumlulukların ilişkisinden doğan bağlantı durumları olarak tanımlar. Değerler, Schwartz'a göre yaşamda nelerin önemli olduğunu gösterir. Bir değer bir başkası için çok önemliyken bir başkası için önemsiz olabilir. Tek kişide değerler önem sırasına göre farklılaşır (Schwartz, 1992). Schwartz (2007) değerlerle ilgili;

1-Etkileyenle bağlantılı inançlar

2-Eyleme motive sağlayan cazip hedefler

3-Bazı eylemleri ve durumları aşan inanışlar

4-Değerlendirme amaçlı standart veya kriterler

5-Göreceli öneme göre sıralanmış

6-Tutum ve davranışlar için rehber olduklarını ifade etmiştir.

Değerler dışsal bir kaynağa sahip olabilir ya da içsel bir kaynağa sahip olabilir. Dışsal değer, bir araç yaratırken; içsel değer, kendisi içinde bir amaçtır (Devine ve Telfer, 2016). Frenkana'ya (2007) göre kendisi özünde iyi olan değerler, üst niteliktedir. Rokeach (1967), değerlerin araçsal ve amaçsal olarak ayrıldığını belirtmiştir. Değerlerin bir özelliği ise kültürle göre önem sırasının değişebilmesine rağmen değerlerin evrensel nitelikte olmalarıdır (Rokeach, 1973; Schwartz, 1992). Schwartz ve Bardi (2001), 13 ülkeden temsilci örnekleri, 56 ülkeden öğretmen, 54 ülkeden üniversite öğrencilerinden topladıkları verilerle değerlerin; önem sırası kültürlerde farklılaşabilse de değerlere verdikleri önemde küresel benzerlikler bildirmişlerdir. Belirginliği yüksek bir şekilde iyilikseverlik en önemli değerken onu kendi kendini yönetme ve evrenselcilik değeri takip etme eğiliminde gözükmektedir. Uyum ve başarı değerleri ortada yer alma eğilimindeyken bunları hazcılık takip etmektedir, güç ve diğer değerler ise değerler hiyerarşisinin alt tarafında yer almaktadır (Schwartz ve Bardi 2001). Bu değerler ve tanımları şu şekildedir (Schwartz, 1996).

Güç- Toplumsal statü, hakimiyet kurma

Başarı- Toplumsal standartlara göre yeterlilik gösterip kişisel başarı elde etme

Hazcılık- Kendi adına zevk ve duygusal haz el etme

Uyarım- Heyecan, yenilik, zorluk

Kendini Yönetme- Bağımlı olmadan düşünme, eylem seçme

Evrenselcilik- Anlayışı, hoşgörüyü, faydayı tüm insanlara ve doğaya genelleme

İyilikseverlik- Kendi sosyal çevresine fayda sağlayıcı ve geliştirici olma

Gelenek- Kültür ve dinin sağladığı anlayışları kabul etme

Uyumluluk- Başkalarına zarar verecek ya da üzecek şeylerden kaçınma, kendini onlara uydurma

Güvenlik- Toplumun, kendisinin, etkileşimlerin istikrarlı, sağlam, güven verici olması

Bu değerler karşılıklı içerecek şekilde 4 boyuta ayrılmıştır. Öz Aşkınlık boyutu; evrenselcilik ve iyilikseverliği, öz genişletim boyutu ise başarı ve güç değerlerini içerir ve aralarında zıtlık bulunur. Yeniliğe açıklık boyutu; hazcılık, uyarılım ve öz yönelimi içerirken karşısına konumlanabilen diğer boyut korumacılık ya da diğer adıyla muhafazacılık boyutu ise geleneksellik, uyma ve güvenlik değerlerini içerir.

Sporun da sosyal bir alan yaratması, spor değerleri ile bizi karşılaştırır. Kretchamer (1994), sporda içsel değerleri sıralamış ve keyif ilk sırada yer alırken onu beceri, bilgi takip etmiş sağlık son sırada yer almıştır. Bu değerler kişiden kişiye farklılaşabilir. Farklı değerler başkaları için öncelik atfedebilir. Sporda dışsal değer, birey adına; para, şöhret, ün, statü olabilirken, toplum adına yönetici güçler tarafından; ideoloji yayma, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal kontrol gibi değişkenler olabilir (Devine ve Telfer, 2016). Schwartz (1992), değerler yapısını, spor ve beden eğitimi açısından açıklarken beden eğitiminin, başkaları için düşünmeye zemin hazırladığı ama sporun kişinin kendi çıkarlarını ön plana çıkarttığını vurgulamıştır. Ona göre değer türleri arasında bir çatışma vardır ve evrensellik/iyilikseverlik ve güç/başarı arasında çatışma oluşur. Bu, geneli yansıtırken özelde sporda ise fair play ve sportmenliğin gereği ile rekabet ve başarının gereği çatışır. Bu nedenle antrenörler, öğretmenler, aileler için küçük yaştaki sporculara değerler öğretirken olumlu olabilecek değerlere iyilikseverlik, evrensellik, kendini yönetme gibi değerlere önem verilmelidir (Schwartz, 1992). Çocukları spor için mi yetiştirmeliyiz yoksa çocuklar için spor mu yaptırmalıyız sorusu önemlidir ve değerlerin devreye girdiği bir sorudur. Sporun doğası kazanmak üstüne kurulu olduğu için ya çocuklar buna entegre edilmelidir ve kazanmak adına belki birçok değeri yok saymayı öğrenmelidir ki bunu yapan beden eğitimi ve spor öğretmenleri ve antrenörler vardır ya da çocuğun gelişimi için spor bir araç olarak kullanılmalıdır ve çocukların eğitim ve öğretiminde bir alan olarak sporun konumu gözden geçirilmelidir. İşte o zaman, hayatta kazanmaktan daha önemli şeyler olduğunu anlatılabilir. Kazanmak bir değerse ondan daha üst değerlerin olabileceğini de öğretmek gerekmektedir. Avustralya, Kanada, ABD ve İngiltere gibi bazı ülkelerde sporcu, hakem, antrenör, yönetici, taraftar, sporcu velisi gibi paydaşlara sporda etik kodlar ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır

(Cengiz, 2023). Brighton Üniversitesi aracılığı ile İsrail’de Yahudi ve Arap toplumlarının çocuklarına ve diğer bazı bölünmüş toplumlara futbol branşından hareketle değerler öğretilerek araştırma yapılmaktadır. Değerlerin spor aracılığıyla teşvik edilmesi amacıyla bu proje 2001 yılında başlamıştır ve adı barış için futbol projesidir. Değer temelli antrenörlük uygulanmaktadır. Antrenör eğitimleri verilir. Uygulamada güven, eşitlik, tarafsızlık, saygı, sorumluluk, katılım gibi genel değerler ön planda tutulmaktadır. Sosyal öğrenme kuramının ilkelerinden çokça faydalanılır. Bunun yanı sıra Başarı Hedefi Kuramı’nın, görev yönelimi, Öz Belirleme Kuramının; özerklik, yeterlik, ilişkili olma ihtiyaçlarına ve içsel motivasyon türüne odaklı bir anlayış sergilenir. Bu projenin çocuklar üstünde olumlu sonuçlar yansıttığı gözlemlenmiştir ama daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır (Lambert, 2016). Lee (1996), genç sporcuların değerlerini en çok kimin etkilediğiyle ilgili antrenör, kulüp ve öğretmen cevaplarını almışlardır (Akt. Freeman, Leslie, Leger, Williams; 2016). Yaptıkları çalışmada Freeman, Leslie, Leger, Williams (2016) sporcu çocuklar için önemli olan başkalarının değerlerinin, hangisinin sıralamada önde olduklarını araştırmışlar ve tüm örneklem sonucuna göre ilk sırayı arkadaşlar ve onu sırasıyla antrenör, okul ve beden eğitimi spor öğretmeni yer almıştır. Bu çalışmada öğrencilerin değerleri, beden eğitimi öğretmenlerinin değerleri ve öğrencilerin beden eğitimi öğretmenlerinde algıladıkları değerler güçlü ilişki içinde çıkmıştır ayrıca beden eğitimi öğretmenlerinin, öğretim esnasında ve spor yapma esnasında ahlak değerlerine önem verme düzeyi değişmiştir. Spor yapılırken, öğretim yapmaya göre ahlak değerlerine daha az önem vermiştir. Değerlerin motivasyonla ilişkisi ile ilgili olarak, değerlerin, başarı hedefi kuramı ve öz belirleme kuramının motivasyonel bileşenlerini önceden öngörebildiği saptanmıştır (Balaguer, Castillo, Quested ve Duda, 2016). Yapılan çalışmada spor adına başarı hedefi kuramının görev yönelimini ve öz belirleme kuramında yer alan içsel motivasyonun önemi vurgulanmıştır.

Spor ahlakı araştırmaları 1950’li yıllardan sonra ahlaki gelişim kuramlarına dayanırken son yıllarda daha çok sosyal bilişsel kurama dayanmaya başlamıştır. Ahlaki gelişim kuramı yani Piaget, Kohlberg gibi araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalarda ahlaki muhakeme sürecine yani zihinsel süreçlere dayanır. Sosyal bilişsel kuram ise Bandura tarafından oluşturulmuştur. Muhakemeye, zihinsel süreçlere değil gerçekleştirilen davranışa odaklanır. Buna göre değerlendirme yapılır. Sosyal bilişsel kuramda engelleyici ahlak ve proaktif ahlak kavramları yer alır. Tam bir ahlak anlayışı için iki kavrama uyum göstermek gerekir. Engelleyici ahlak insanlığa yakışmayan hareketlerden kaçınmayı, proaktif ahlak ise insana yakışan hareketlerde bulunmayı ifade eder (Bandura, 1999). Engelleyici ahlak ve proaktif ahlakın spor çalışmalarında karşılığı olarak prososyal ve antisosyal davranış terimi

olarak kullanıldığı görülmektedir. Prososyal davranış terimi, bir oyuncuya yardımcı olmak veya başka bir oyuncuyu takdir etmek gibi bir fayda sağlamayı amaçlayan eylemleri ve antisosyal davranış terimi ise bir başkasına zarar vermeyi veya karşı tarafı zor duruma düşürmeyi amaçlayan eylemleri ifade eder. Bu davranışlar hem takım arkadaşlarıyla hem de rakiple olan ilişkilerde ortaya konulabilir. Ahlaktan uzaklaşma 8 mekanizma ile ilişkilidir (Bandura, 1991).

Ahlaksızlığı meşrulaştırma- Zararlı davranışları, asil davranışlar gibi görmeyi ve göstermeyi içerir.

Örtmeceli sınıflandırma- Bir yanlış küçük ve olağan göstermeyi içerir.

Avantajlı karşılaştırma- Bir yanlışın, zarar verici davranışın, daha büyük hatalarla kıyaslanıp etkisini küçük göstermeyi içerir.

Sorumluluğun dağıtılması- Grup bilinciyle olaylara yaklaşp kendi etkisini az görmeyi, göstermeyi içerir.

Sorumluluğun yer değiştirilmesi- Birisini asıl sorumlu gösterip kendini ayırmayı içerir.

Sonuçların saptırılması- Bir yanlış eylemi küçük görmek doğal varsayıp çok da büyütme gere duymamayı içerir.

İnsani özelliklerden uzaklaşma- Karşı tarafa başkalarına yabancı özellikler atfedip yaptığı eylemin gerekli olduğunu anlamayı içerir.

Suçta dayanak oluşturma- Bir savunma gereği olarak sebepli şekilde bir yanlış, davranış yaptığını düşünmeyi içerir.

Bu maddeler aslında ahlaki olmayan bir davranış yapma eylemini kolaylaştırırken, olumlu ahlaki bir eylemle negatif ilişkilidir. Sporda beklenen ve istenen değer anlayışlarını ifade eden bir kavram olarak sportmenlik, olimpizm ve olimpik hareket, fair play gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır.

Sportmenlik, düşünceli, sorumluluk sahibi, yüksek erdemlere sahip spor anlayışını ifade eder. Sportmenlik ilkelerinin, yeterince üstüne düşülmediği, oyuna ve başkalarına saygı duyulması konusunda ahlaki bir kazanıma ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır (Clifford ve Feezel, 2010). Vallerand, Briere, Blanchard ve Provencher (1997), Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimleri Ölçeğini geliştirmiş ve sportmenliğin 5 boyutu olduğunu bildirmişlerdir. Bu boyutlar;

- Kurallara ve hakemlere saygı
- Sosyal kurallara saygı
- Rakiplere saygı
- Sporda sorumluluklara bağlılık

- Spor katılımını sağlarken olumsuz bir yaklaşımın olmaması, şeklindedir.

Clifford ve Feezell (2010), genç sporculara sportmenlik ile ilgili öğretimlerin yapılmadığını, spora ve başkalarına saygı duyulması gerektiğini öğretilmesi gerektiğini savunmuştur. Uluslararası Sportmenlik Birliği fair play (sportmenlik) kriterlerini şu şekilde ifade etmiştir.

- Kurallara uygun hareket etmek
- Takım arkadaşlarına sadık olmak
- Zinde kalmak
- Öfke kontrolünü sağlamak
- Oyunu şiddet içeren unsurlardan uzak tutmak
- Galip geldiğinde övünmemek
- Yenilgide spordan vazgeçmemek
- Sağlıklı bir vücut için sağlam ruhlu, açık ve net fikirli olmak (Cengiz, 2023).

Olimpiyat, olimpizm gibi kavramlar sporu değerlerle özdeşleştirmeyi amaçlar. Olimpiyat, yaz ve kış olimpiyatları olarak ayrı ayrı 4 senede 1 düzenlenir. Olimpiyat bayrağında beş halka iç içe geçmiş şekilde görülür ve beş halka olimpiyatlara katılan kıtaları temsil eder. Bu barış ve dostluğu işaret eden bir semboldür. Olimpiyatların sloganı sitius, altius, fortius yani daha hızlı daha yüksek ve daha güçlü şeklindedir. Olimpizm, bir felsefe olarak bedensel yetenekler ve akıllı birleştirirken, sporu kültürle ve eğitimle kaynaştırır. Olimpizm, beden becerisinin yanı sıra insan aklının ve kişiliğinin gelişmesini hedef alan ve böylece insanın tüm niteliklerinin düzenli bir biçim ve uyum içinde gelişimini hedefleyen bir hayat görüşüdür. Hedeflerinden bir diğeri ise spor yolu ile insanı eğitmek, karakterini ve ahlakını kuvvetlendirmek, modern mükemmel insanı yaratmaktır. Olimpizm, eğitsel amaçlar güder. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK, 1988), ifade edilen olimpizm ne bir din ne bir sosyal doktrin ne de bir sosyal, ekonomik sistemdir. Olimpizm bir ruh halidir, hayat tarzıdır, insanlık görüşüdür. Bir çıkarsız ideal inancıdır. İşte, modern olimpizmin temel amacı, karakteri kuvvetli, ahlakı sağlam, eğitilmiş kâmil insan yaratmaktır. Olimpizm temel etik ilkelere önem atfeder. Olimpizmin amacı spor yoluyla sporu araç kılarak evrensel nitelikte bir barış ve dostluk ortamı yaratıp yüksek nitelik ve değerleri olan bir dünya inşa etme amacı taşımaktadır. Olimpizm felsefesinin ve bu felsefenin uygulama biçimi olan olimpik hareketin amaçları şunlardır.

- Spor yapmaktaki temel amacının, insanın fiziksel olduğu kadar, zihinsel gelişiminde de katkısı olduğunu anlatmak

- Daha iyi ve barışçı bir dünya için gençlerin spor yoluyla birbirlerini anlamaları ve dost kalmaları imkanlarını yaratmak
- Uluslararası evrensel bir iyi niyet ortamı yaratmak ve geliştirmek amacı ile, olimpizm prensiplerini dünyaya yaymak
- Dünyanın sporcu gençlerini, olimpiyat oyunları büyük spor şöleninde bir araya getirmek
- İnsanların; hayatta mutlu olması, kendini iyi hissetmesi, çevreyle iyi ilişkiler kurması şeklindedir (Akt. Kuter ve Kuter, 2012; Erdem, 1991).

Her şey söylemde güzel olsa da gayet hümanistik düşünceler vurgulansa da olimpiyatlar eyleminde olimpizm ve olimpik harekete aykırı birçok uygulamaya rastlanılmıştır. Burada, ideolojik, siyasi, dini faktörler göz ardı edilemez. Hitler, 1936'da Yahudi asıllı sporcuları Almanya milli takımından çıkartmıştır ve olimpiyatları Nazizm ideolojisinin propagandası haline getirmiştir. Sovyetler Birliği' de 1980 Moskova Olimpiyatları'nı bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. 1972 Münih Olimpiyatları Filistin kökenli El Fetih adlı örgütün Kara Eylül militanları Yahudi asıllı sporcuları öldürmüş ve bazıları rehin almıştır. Alman polisi duruma müdahale etmiş yaşanan çatışmada rehinelere, militanlardan ölenler olmuş ve bir Alman polisi ölmüştür. Bazı olimpiyatlar protesto edilmiş ve bazı ülkeler katılım sağlamamışlardır (Cengiz, 2023).

Adil oyun (fair play) de ahlakla ilişkili bir spor kavramıdır. Kavram ilk olarak bir ada ülkesi olan İngiltere' de deniz aşırı ticarete kullanılır (Erdemli, 2021). Sportmenlik ve adil oyun aynı anlamda kullanılabilen birbirinin yerini tutan iki kavramdır. Fair play kavramı, 15. yüzyılda İngiliz turnuva kurallarında centilmenliğe uymayan davranışlar için kullanılan foul play kelimesine alternatif bir kelime olarak değerlendirilebilir ve spor diline on sekadınınci yüzyılda girdiği kabul edilir (Cengiz, 2023). Adil oyun, üstün gelmek için çabalarken aynı zamanda kurallara uygun, saygılı, centilmen, empatik, hoşgörülü, hakkaniyetli spor yapma anlayışıdır. Ahlaklı sporcu özünde onurlu şekilde kaybetmeyi, onursuz bir şekilde kazanmaya tercih edebilen kişidir. Webb, sporda değerleri 3 boyutta ifade etmiştir, bunlar; iyi oynamak, kazanmak ve dürüstçe oynamaktır (Akt. Lee, Whitehead ve Balchin, 2016; Webb, 1969). Spor için beklenen değerler Lee ve Cockman (1995) tarafından, 12- 16 yaş futbol ve tenis oyuncularını üstünde yaptıkları çalışmada değerler on sekadın madde olarak ifade edilmiştir. Çalışma, değerleri, doğrudan sporcular yoluyla ve spora özgü bir şekilde belirlemiştir. Bunlar; başarı, merhamet, yoldaşlık, uyum, işine bağlılık, anlaşma sağlamak, keyif, dürüstlük, iyi oyun, sağlık ve zindelik, itaat, toplumsal imaj, sportmenlik, kendini gerçekleştirme, beceri sergileme, takım oyunu, hoşgörü, kazanma şeklinde ifade edilmiştir. Bu değerlerin bir kısmı ahlaki değerlerdir. Lee (1997), bu 18

değerin sıklığını sporcularda incelemiştir. En yüksek sıklıktaki değer kazanma iken en düşük sıklıktaki değer hoşgörü olarak saptanmıştır. Ayrıca kazanma değerini sırasıyla keyif, sportmenlik, merhamet ve dürüstlük değeri takip etmiştir. Daha sonra YSWQ (Alt yapı Sporlarında Değerler Ölçeği) geliştirme çalışması yapan Lee, Whitehead ve Balchin (2016) bu değerlerden bu on sekiz değerden en yüksek ortalaması olan değer keyif olduğunu bunu kişisel başarı, sportmenlik, anlaşmanın sürdürülmesi, dürüst olmak gibi değerlerin sırayla takip ettiğini ve en son kazanma değerinin tespit edildiğini vurgulamıştır. Bu durumda değerlerin ifade sıklığı ve önemi arasındaki cevapların farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuçlar çocukların ifadelerinden yola çıkılarak oluşturulduğu için olumlu sonuçlar gibi gözükmemektedir. Amerika, Kanada ve Avustralya, gibi bazı ülkelerde yapılan benzer çalışmalarda keyif ya da eğlencenin üst sıralarda yer alması bakımından Lee ve diğ. (2016) çalışmasıyla, tutarlı gözükmemektedir (Gould, Feltz ve Weiss, 1985; Kolt ve diğ. 1999). Lee çalışmasında kadınların, erkeklere göre spor değerlerine daha az önem verdiğini, yaş arttıkça değerlerin öneminin azalıp performansın daha önemli hale geldiğini vurgulamaktadır (Lee, Whitehead ve Balchin, 2016). Altyapı Sporlarında Değerler Ölçeği 2 (YSWQ 2) çalışması yapılmış ve burada 3 faktör ahlak, yetkinlik ve statü belirlenmiştir (Lee, Whitehead, Ntoumanis ve Hatzigeorgiadis; 2016). Sukys'in (2010), yaptığı çalışmada, ahlaki değerler, takım arkadaşlarına ve rakibe yapılan olumlu sosyal davranışları pozitif ve rakiplere karşı yapılan olumsuz sosyal davranışları negatif yordamıştır. Bir diğer ölçek ise Altyapı Sporlarında Ahlaki Karar Alma Tutumları Ölçeğidir (AMDYSQ) ve alt faktörleri hileyi benimsemek, yarışma severliği benimsemek ve adilce kazanmayı korumaktır. Burada yarışma severliği benimsemek anlamca ilk bakışta olumlu gözüksede olumsuz bir faktör olarak değerlendirilir ve hileyi benimsemekte olumsuzdur (Lee, Whitehead ve Ntoumanis, 2016).

Parantezli ahlak, ise normal yaşamdaki ve spor esnasındaki ahlaki davranışların farklılaştığını spor esnasında daha ben merkezci tutumların olduğunu ve ahlakın göz ardı edildiğini söylemektedir (Bredemeier ve Shields, 1995). Yani spor ortamında bazı davranışlar; parantez içine alınmaya, farklı bir bakış açısından değerlendirilmeye müsaittir. Bu spordaki ahlak dışı eylemlerin neden normal zamanlara göre arttığını açıklamada fayda sağlar. Ahlaki kimlik, insanların ahlaki karakterleri hakkında sahip oldukları bilişsel şemayı ifade eder. Kesitsel araştırmalarda hem güçlü ahlaki kimlik hem de empati, antisosyal spor davranışıyla ters orantılıdır (Kavussanu, 2017). Lee (1996), araştırmasında amacı, spordaki tutumların, değerleri ifade edip etmemesinde ki durumu ortaya koymaktır. Ahlak değerlerinin olumlu sosyal tutumları pozitif, antisosyal tutumları negatif yordadığı

saptanmıştır (Lee, 1996). Artan yaşla insanların daha fazla kazanma odaklı olurken daha az fair play (adil oyun) odaklı olduğu saptanmıştır (Webb, 1969). Kazanmak; rekabetçi spor anlayışında, rekreatif katılımlara göre daha önemli ve değerli gözükmektedir. Fair play üzerine yapılan bazı tutum çalışmalarında, araçsal tutumların daha çok yaşı büyük olan sporcular ve rekabetçi başarı anlayışı ile ilgili olduğu, erkeklerde kadınlardan daha yüksek olduğunu bulmuştur (Akt. Lee, Whitehead ve Ntoumanis, 2016; Goadger ve Jackson, 1985; Maloney ve Petrie, 1972). MacIntyre (2013), egzersizlere yönelik değer algısının insanların egzersizlere değerleri atfetmesiyle oluştuğunu söylemektedir. Spor ve beden eğitimi için değerlerin araştırılması ile ilgili olarak şu söylem dikkat çekicidir.

Sporun iyi ya da kötü olup olmadığını tartışmanın anlamsızlığı birtakım yazarlar tarafından gözlemlenmiştir. Spor çoğu aktiviteler gibi, bir olası iyi ya da kötü değildir ama sporun hem olumlu hem de olumsuz sonuçları üretme potansiyeli vardır. Yararlı sonuçlar elde etmek için spor hangi koşullar gerektirir gibi sorular daha sık sorulmalıdır (Akt. Coalter, 2007, s. 23; Patriksson, 1995).

7726 katılımcının yer aldığı bir meta-analiz çalışması spor bağlamındaki ahlaki iklim ile genç sporcuların ahlaki davranışları arasında anlamlı, büyük ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bulgular, prososyal bir ahlaki iklimin daha fazla prososyal ve daha az antisosyal davranışla ilişkili olduğunu, antisosyal bir ahlaki iklimin ise daha fazla antisosyal ve daha az prososyal davranışla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ahlaki iklimin antisosyal boyutu, prososyal boyuttan daha büyük etki büyüklükleri üretirken, takım üyelerinin koçlara veya geniş bir ahlaki kulüp iklimine kıyasla ahlaki davranış üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. (Spruit, Kavussanu, Smit, Ijntema, 2019).

Sporun kendisi bir amaç olmalı ve hiçbir şeye araç edilmemeli ki sporun özü yitirilmesin (Erdemli, 2016). Sporda eşitlik en başta kurallarla sağlanır ve bu herkesi kapsarken, bu anlayışın bozulması sporun temellerini sarsmaya sebep olur. Rakiplerin öteki olarak görülmemesi, aynı işin bir parçası olarak görülmesi spor da önemlidir ve spor kuralları ile aslında spor kendi ahlakını oluşturur. (Erdemli, 2016). Sporcuların evrensel ahlaki değerleri benimsemeleri ve bunu spor ortamında eylemleriyle göstermeleri spor ahlakının temel prensibidir (Akt. Tanrıverdi, 2012; Bucher ve Wuest, 1999).

2.8. Spor ve Benlik Saygısı

Her bireyin yaşam koşullarında benlik saygısı kazanması, onun hayat kalitesi açısından önem arz etmektedir. Beden eğitimi ve spor programlarının çocukları ve gençleri yaşama hazırlama esnasında, benlik saygısını geliştiren ve stresle baş etmesini öğreten

faydaları olduğu geçmişten bu yana düşünülmüştür. Birçok çocuk, bu anlamda egzersiz, beden eğitimi ve spora yönlendirilmektedir. Sporun rekabetçi doğası her zaman her sporcuya olumlu yaşantılar sağlayamaz, biri üzülürken biri sevinir, biri kaybederken diğeri kazanır ya da bu takıma özgü toplu bir şekilde de gerçekleşebilir. Durum böyle olunca bazı psikolojik özellikler farklı sporcularda farklı gelişmeler gösterebilir. Kendisine uygun spor branşını seçip uğraşıp başarılar elde edebilen bir sporcu belki olumlu benlik saygısı geliştirirken tam tersi durumda kendine uygun olmayan bir spor branşıyla uğraşan ve başarısızlıklar yaşayan bir sporcunun benlik saygısı azalabilir. Burada tek faktör doğru spor branşını seçmek değildir, ayrıca kişinin hedeflerine ulaşip ulaşamaması da etkili olabilir. Bir sporcu örneğin çok yoğun emek ve zaman harcayıp motive olduğu bir müsabaka veya yarışmada istediği başarıyı elde edemezse benlik saygısı olumsuz etkilenebilir. Araştırmalar; yapılandırılmış ortam ve programlar yoluyla, belli bir hedefe yönelik aktivitelere katılmanın ergenin benliğinin ve kimliğinin oluşmasında olumlu etkilerinin olduğunu saptamıştır (Akt. Alpaslan, 2012; Coatsworth, Sharp, Palen, Darling, Cumsille ve Marta, 2005; Gilman, Meyers ve Perez, 2004). Spor ve fiziksel etkinliklerle stres, kaygı ve depresyon düzeyi arasında ters orantılı; benlik saygısı ve benlik algısı ile doğru orantılı bir ilişki olduğu birçok çalışmada saptanmıştır (Akt. Alpaslan, 2012; Berger ve Owen, 1983). Sporun olumlu etkileri onun terapi, tedavi amaçlı kullanılmasını sağlar. Birçok psikolog ve psikiyatrist, hasta ve danışanlarına egzersizi, sporu tavsiye eder. Literatür incelendiğinde, spor yapma durumunun, kişinin kendi fiziksel algısını olumlu yönde etkilediğini ve kişinin benlik saygısında önemli bir rol aldığı görülmektedir (Fox, 1999). Sporun, sağlığın sosyal ve zihinsel yönü noktasında yüksek benlik saygısı, sosyal becerilerde artış, depresif etkilerden uzaklaşma, kendine güven, yüksek yeterlik gibi özellikleri etkilediği görülmektedir (Cengiz, 2023).

2.9. Yurt İçi Çalışmalar

Okul sporlarına katılan ortaokul öğrencileri ve katılmayan öğrenciler arasında yapılan çalışmada okul sporlarına katılan öğrencilerin sadece beden eğitimi dersine katılanlara göre ahlaki davranış puanı daha uygun bulunmuştur (Şahin ve Çoymak, 2018).

Celasin ve Sevinç Akın (2022), çalışmasında, ergenlerin, spor yapma durumunun benlik saygısı, beden algısını ve yaşam kalitesini etkilediği tespit edilmiş ve ergenlerin beden algılarının olumlu olmasının yaşam kalitesi ile benlik saygısı üstüne olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir.

Bir başka çalışma Turan (2020), tarafından ortaöğretim öğrencilerine yapılmış ve sporda ahlaktan uzaklaşma durumlarını incelemiştir. Bu çalışmada cinsiyet açısından kadınlar adına anlamlı farklılık tespit edilmiş ve okul türünde meslek liseleri adına anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur.

Sağın ve Akbuğa (2019), çalışmasında okul spor takımlarında yer alan ortaokul öğrencilerinin, yer almayan öğrencilere göre sosyal- duygusal ve ahlaki gelişimlerinin dürüstlük, benlik gelişimi, olumlu sosyal davranış, evde saygı alt boyutlarında daha yüksek düzeyde anlamlı olduğunu bulmuştur.

Akandere, Baştuğ ve Güler (2009) çalışmasında spor yapan öğrencilerin spor yapmayan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde ahlaki yargı düzeyine sahip olduğunu ve spor yapanlarda bu farkın kadınlar adına olumlu olduğunu göstermiştir.

Halterciler ve spor yapmayanlara yönelik olarak haltercilerin spor yapmayanlara göre duygu durumunun daha dengesiz, daha çabuk sinir tepkisi verebilecek olduklarını saptanmıştır (Tiryaki, 2000).

Bir çalışmada spor faaliyetlerinin çocuk ve ergenlerde ki davranış ve sosyal gelişim üzerine etkileri araştırılmış; araştırmaya 6-15 yaş aralığında yirmi altı kadın ve yirmi beş erkek katılmış ve çalışmaya katılan çocuk ve ergenlere iki ay aralıkla H. J. Eysenck Glenn Wilson'un sosyal gelişim envanteri uygulanmış ve spor etkinliklerine katılımın sosyal gelişimleri üzerine önemli derecede olumlu katkıda bulunduğu görülmüştür (Er, Çamlıyer, Çobanoğlu ve Er, 1999).

Yaz spor okuluna katılan 8- 12 yaşlarındaki öğrencilere uygulanan ön test ve son testlerinden elde ettikleri sonuçlarda genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, akademik benlik saygısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (Korkmaz, 2007).

Tenisçilerin, spor yapmayanlara oranla daha dışa dönük özellikler sergilediği saptanmıştır (Özbaydar, 1983).

Spor yapan ve yapmayan ergenleri inceleyen bir çalışmada, lisanslı spor yapan ergenlerin mental iyi oluş, benlik saygısı, algılanan sosyal destek puanlarının, spor yapmayan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır (Vatansever, 2017).

İşitme engelli milli sporcuların, benlik saygısı düzeylerinin, işitme engelli spor yapmayanlardan daha anlamlı şekilde yüksek olduğu ve aynı çalışmada işitme engelli milli judocuların benlik saygısının, işitme engelli voleybolculardan anlamlı şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Karakoç, Çoban ve Konar, 2012).

Bir başka araştırmada, dağcılık programına katılan kişilerin benlik saygısı ve benlik algıları puanlarının, dağcılık programına katılmayanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yüzme programına katılan 9- 14 yaşındaki çocukların, yüzme programına katılmayan çocuklara oranla, benlik saygılarının geliştiği saptanmıştır (Çuhadaroğlu, 1986).

Türker, Er, Eroğlu, Şentürk ve Durmaz (2018), bireylerin yaş, cinsiyet, spor yapma yılı ve ailede spor yapan değişkenliklerine bakarak benlik saygısını irdeledikleri çalışmada anlamlı fark tespit edememişlerdir.

Yegül (1999), liseli erkek sporcular ile sporcu olmayanlar arasında benlik saygısı ile benlik algısı puanları arasındaki ilişkileri araştırdığı çalışmada; sporcu olan bireyler ile sporcu olmayanlar arasında Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğini kullanmış ve benlik saygısı alt ölçeği puanlamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulamamıştır ama sporcuların atletik yeterlik ve global benlik saygısı puanlarında sporcular lehine anlamlı farklar tespit edilmiştir.

Halterciler üstünde yapılan bir başka çalışmada benlik saygısı düzeyleri ile yaşam doyum ve vücut algı düzeyleri arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu, yaşam doyum algısı ve vücut algılarının benlik saygılarına istatistiksel olarak anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karademir, Türkçapar, Ulucan ve Bahadır, 2013).

Doğru, (2019), çalışmada, spor yapma durumuna göre hileyi benimseme ve yarışma severliği benimseme alt boyutlarında spor yapmayanlar adına spor yapanlara göre anlamlı fark tespit etmiştir. Adilce kazanmayı koruma alt boyutunda ise spor yapanların spor yapmayanlara karşı lehine anlamlı fark vardır. Hileyi benimseme ve yarışma severliği benimseme olumsuz faktörler olduğu için burada ki anlamlı fark spor yapanlar adına olumludur. Spor yapma durumuna göre benlik algısı puanlarının tüm alt boyutları ile genel puan ortalamalarında, spor yapmayanlara karşı spor yapanların lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir.

Bireylerin benlik saygısı ve mutluluk düzeylerinin, spor yapan bireylerde spor yapmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Demir ve Duman, 2019).

2.10. Yurt Dışı Çalışmalar

Lise ve kolej sporcuları ve sporcu olmayanlar arasında spora dayalı muhakemenin günlük hayattaki muhakemeden daha ben merkezci olunduğu bulunmuştur (Bredemeier ve Shields, 1984). Araştırma; spor ortamında, günlük yaşama nazaran değerlerin, ahlakın ve tutumların değişebilir olduğu yönünde bir algı oluşturmaktadır.

Shields ve Bredemeier (2007), bazı takım sporlarını inceledikleri çalışmada bu takım sporlarına katılma ile ahlaki muhakeme arasında olumsuz etki olduğunu bildirmişler ama doğru koşullar sağlanırsa olumlu etki olabileceğini düşünmüşlerdir.

Shields ve Bredemeier (1995), 12 yaş üstü çocuklarda ahlaki muhakeme seviyesinin spor ortamında, günlük yaşamın diğer kısımlarına kıyasla daha düşük olduğunu bulmuşlardır.

Spora katılım ve çocukların suç işlemesi arasındaki ilişki incelenmiş ve olumsuz ilişki saptanmıştır (Segrave ve Hastad, 1982).

Erkek sporcuların saldırgan davranışa daha yatkın olduğu ve erkek oyuncuların saldırganlığı ve kural ihlal eden davranışları kadın sporculardan daha meşru gördüğü gösterilmiştir (Coulomb- Cabagno ve Rascle, 2006).

Benlik saygısını incelemek adına, spor yapmayan ve spor yapan ergenler karşılaştırılmış spor yapan ergenlerin, benlik saygısı seviyelerinin diğer gruptan daha yüksek olduğu görülmüştür (Dodge ve Lambert, 2009).

Erkek çocukları inceleyen bir araştırma, spor yapan erkek çocukların spor yapmayan erkek çocuklara oranla saldırgan olmaya daha yatkın olduklarını bildirmişlerdir (Telama ve Liukkonen, 1999).

Çocuk suçlarındaki artışı, takım sporu ve bireysel spor yapma değişkenleri açısından inceleyen bir çalışma sonucu, bireysel spor katılımı ile artan çocuk suçları arasında ilişki olduğunu belirtmiştir (Begg, Langley, Moffitt ve Marshall; 1996).

Üç gruba farklı yaklaşımlarla davranılan bir yaz beden eğitimi kampında sosyal öğrenme grubu ve yapısal gelişim grubunda, ahlaki muhakemede gelişimler görülürken geleneksel beden eğitimi grubunda gelişim saptanmamıştır. Çalışmada planlandığı ve üzerine düğüldüğü zaman beden eğitimi ve sporun ahlaki muhakeme gelişimine katkı sağlayacağını ifade edilmiştir. (Bredemeier, Weiss, Kalkanlar ve Shewchuk; 1986).

Schumaker, Small ve Wood (1986), spora katılımın, benlik kavramına etkisini lise öğrencileri üzerinde incelemişler ve sporcuların sekadın benlik kavramının altısında fiziksel ben, ahlak etik ben, kişisel ben ve diğer alanlarda davranış alt ölçeklerinde sporcu olmayanlara göre daha yüksek puanlar aldıklarını tespit etmişlerdir.

Belirlenen on sekadın spor değerinden, uyum değerinin futbolcularda, tenisçilere göre daha belirgin olduğu ifade edilmiştir (Lee ve Cockman, 1995). Bu sonuç; bireysel spor, takım sporu ayrımı ile ilişkili değerlendirilebilir.

Alt yapı Sporlarında Ahlaki Karar Alma Tutumları Ölçeğinin Geliştirilmesi (AMDYSQ) çalışmasında, takım sporu ve bireysel spor yapanlar arasında hileyi

benimsemek ve yarışma severliği benimsemek puanlarının takım sporlarındaki sporcularda yüksek olduğu ama adilce kazanmayı koruma puanının fazla olmadığı görülmüştür. Bu çalışma da hileyi benimsemek ve yarışma severliği benimsemek faktörlerinde erkekler, adilce kazanmayı koruma faktöründe kadınların puanları daha yüksektir. Üç faktörde hileyi benimsemek ve yarışma severlik olumsuz, adilce kazanmayı koruma faktörü olumlu anlamda olduğunu göz önünde bulundurunca üç faktörde de olumlu gözüken puanlara takım sporu yapanlara göre bireysel spor yapanlar, erkeklere göre kadınlar sahip olmuştur. Genel anlamda bu sporcular hile yapmayı desteklememekte, büyük bir kısmı yarışma severliğe karşı tarafsız durmakta ve adilce kazanmayı korumayı önemsemektedir (Lee, Whitehead ve Ntoumanis, 2016).

Spor yapanların, spor yapmayanlara göre; daha canlı, daha dışa dönük, daha çalışkan, daha sabırlı, toplumsal ilişki kurmaya daha yatkın, duygusal açıdan daha dengede ve nevrozizm belirtilerinin daha düşük olduğu bulunmuştur (Jackson, Dimmock, Gucciardi ve Grove, 2011).

Genç ergenler içinden, taekwondo ile hokey sporcuları ve spor yapmayan grubun incelendiği bir çalışmada psikolojik iyi oluşa dair taekwondo katılımcılarının kişisel gelişim ve öz kabul puanları hokey katılımcılarından ve spor yapmayan gruptan önemli ölçüde yüksek bulunmuştur (Steyn ve Roux; 2009).

Vincent (1976), Solokun (1990) sporcuların sporcu olmayanlara göre daha yüksek benlik saygısına sahip olduklarını belirlemişlerdir.

İrlanda cezaevinde yapılan bir çalışmada mahkumlar 3 ay egzersiz yaptıktan sonra anksiyete, depresyon ve benlik saygısında olumlu etkiler gözlemlenmiştir (O'Toole, Maguire ve Murphy, 2018).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Mevcut araştırma, nicel bir araştırmadır. Betimsel bir çalışmadır. Betimsel model ele alınan durumu var olduğu şekliyle betimlenirken neden sonuç ilişkisi ortaya koymadan değişkenler için kestirim yapma olanağı sağlar (Karasar, 2022).

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışma evrenini, 11-12-13 yaş grubu, Denizli ve Uşak illerindeki resmi ve özel ortaokullarda eğitim gören toplamda 53306 çocuk kapsarken, örneklem ise Uşak, Denizli illerinden uygun örnekleme yöntemi ile ulaşılan 820 çocuk katılımcıdır. Örneklemede, Denizli ilinde altı ortaokul ve Uşak ilinde altı ortaokul olacak şekilde 12 resmi ve özel ortaokulda çalışma yapılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların; yaş, cinsiyet, spor yapma durumu, spor türü ve branşına dair değişkenlerin, frekans ve ortalamaları tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1. *Araştırmaya Katılan Örneklemnin Bazı Demografik Özellikleri*

Değişken	Tür	F	%
Yaş	11	165	20.1
	12	306	37.3
	13	346	42.2
Cinsiyet	Kadın	421	51,3
	Erkek	396	48.3
Spor Yapma Durumu	Spor yapan	324	39,5
	Spor yapmayan	496	60,5
Spor Türü	Takım	177	21,6
	Bireysel	147	17,9
Branş	Karate	38	4.6
	Taekwondo	47	5.7
	Güreş	14	1.7
	Bilek Güreşi	7	.9
	Bocce	12	1.5
	Futbol	67	8.2
	Voleybol	45	5.5
	Basketbol	26	3.2
	Hentbol	38	4.6
	Yüzme	19	2.3
	Tenis	5	.6
	Badminton	1	.1
	Judo	1	.1
	Atletizm	3	.4
	Okçuluk	1	.1

3.3. Verilerin Toplanması

Üniversite etik kurul izni ve Millî Eğitim Bakanlığı izni alınmıştır. Veli onam formundan sonra ölçekler katılımcılara gönüllü olarak yüz yüze uygulanmıştır. Ölçeklerin

uygulanmasında okullar ve spor kulüpleriyle iş birliği yapılmıştır. Bunun yanı sıra katılımcılar kişisel bilgi formu doldurmuştur. Bilgi olarak cinsiyet, yaş, spor yapma durumu (spor yapıyor- spor yapmıyor), spor yapıyorsa spor türü (bireysel- takım) bilgisi ve spor branşı bilgisi alınmıştır. Katılımcılara ölçeklerle ilgili bilgilendirme yapılmış, bir akademik çalışma için bu bilgilerin toplandığı ve kendilerine en doğru gelen işaretlemeleri yapmalarının çalışma için önemli olduğundan bahsedilmiştir.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Katılımcıların benlik saygısı düzeyini belirlemek için Morris Rosenberg (Rosenberg, 1965) tarafından geliştirilmiş, Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg Self-Esteem Scale) kullanıldı ve ölçeğin uyarlama çalışmasında bu çalışmada rapor edilen Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .76'dır. Dört hafta aralıkla yapılan test-tekrar test yöntemi ile güvenilirlik katsayısı .71 olarak hesaplanmıştır. Ölçek 10 sorudan oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçekte 1. 2. 4. 6. 7. maddeler olumlu kendilik değerlendirmesini sorgulamakta olup, 4'ten 1'e kadar değişen puanlama yapılırken, 3. 5. 8. 9. 10. maddeler olumsuz kendilik değerlendirmesini sorgulamakta olup, 1'den 4'e kadar değişen bir puanlama yapılmaktadır. Toplam puan aralığı 10-40 arasında olup, 15 puanın altı düşük benlik saygısını göstermektedir.

Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği: Umar ve Kanger (2018) tarafından geliştirilen 10-13 yaş için evrensel ahlaki değerler ölçeği katılımcılara gönüllü olarak uygulanmıştır. Umar ve Kanger (2018), ölçek geliştirme sonucunda ölçeğin geneli için 0,93 bilişsel boyut için 0,81 duyuşsal boyut için 0,92 davranışsal boyut için 0,98'lik Guttman Split-Half katsayısı hesaplamıştır. Ölçek geliştirme sonucunda ölçeğin geneli için 0,97 bilişsel boyut için 0,80 duyuşsal boyut için 0,92 davranışsal boyut için 0,96'lık Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçekten alınan puanların sonuçları evrensel ahlaki değerlere sahip olma düzeyi ile ilgili olarak düşük, orta ve yüksek anlamında bilgi verecektir. Ölçek beşli Likert tipi ölçektir. Bir kesinlikle katılmıyorum, iki katılmıyorum, üç kararsızım, dört katılıyorum, beş tamamen katılıyorum anlamındadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır, 48 maddeden oluşan ölçekte 48- 96 puan aralığı evrensel ahlaki değerlere sahipliğin düşük seviyede olduğunu, 97- 192 puan aralığı evrensel ahlaki değerlere sahipliğin orta seviyede olduğunu, 193- 240 puan aralığı evrensel ahlaki değerlere sahipliğin yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Umar ve Kanger (2018) tarafından geliştirilen evrensel ahlaki değerler ölçeği davranışsal, bilişsel ve duygusal olarak üç alt faktörü içerir. Maddelerde 23 tanesi davranışsal boyutu, 17 tanesi duygusal boyutu ve 8 tanesi bilişsel boyutu ölçmektedir.

3.4. Verilerin Analizi

Çalışmaya 852 katılımcı katılmıştır. Veriler incelendiğinde 32 katılımcının işaretlemelerinde maddeleri belli bir sistematik sırayla işaretledikleri gözlemlenmiş bu nedenle 820 katılımcının verileri analize alınmıştır. Verilerin analizi için SPSS 22 programı kullanılmıştır. Veri seti oluşturulduktan sonra aşırı, uç ve eksik verilerin tespiti yapılmış, bunun için kontroller ve kayıp veri atama yapılmıştır. Değişkenler gruplandırılmış, benlik saygısı ölçeğindeki 1. 2. 4. 6. 7. maddeler ters kodlu olduğundan düzenlenmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri ve demografik özelliklerinin frekans ve ortalamaları analiz edilmiştir. Yapılacak analizlerden önce verilerin gruplarda normal dağılımı ve varyansların homojenliği incelenmiştir. Normal dağılım konusu üstüne, basıklık ve çarpıklık değerlerinin +2.0 ve -2.0 (George ve Mallery, 2010), +1.5 ve -1.5 (Tabachnick ve Fidell, 2013) ve +1.0 -1.0 (Hair, Black, Babin, Anderson ve Tatham, 2013) arasında yer aldığı zaman, verilerin normal dağılım gösterdiğine yönelik anlayış belirten araştırmalar mevcuttur. Bu çalışmada +1.0 -1.0 arasında yer almayan değerler normal dağılmıyor kabul edilmiştir. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerde non-parametrik testler yapılmıştır. Spor yapan ve yapmayan çocukların benlik saygısının ve evrensel ahlaki değerlerin bilişsel alt faktörünün karşılaştırılmasında independent samples test analizi; evrensel ahlaki değerler ve evrensel ahlaki değerlerin duygusal ve davranışsal alt boyutları için mann-whitney u testi analizi yapılmıştır. Bireysel ve takım sporu yapma ve spor yapmama bağlamında, bağımsız gruplar için benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerler için one way anova testi; evrensel ahlaki değerler ve evrensel ahlaki değerlerin duygusal ve davranışsal alt boyutları için kruskal-wallis h testi analizi yapılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre gruplarda anlamlı fark olup olmadığını bulmak için benlik saygısının ve evrensel ahlaki değerlerin bilişsel alt faktörünün karşılaştırılmasında independent samples test analizi; evrensel ahlaki değerler ve evrensel ahlaki değerlerin duygusal ve davranışsal alt boyutları için mann-whitney u testi analizi yapılmıştır. Spor yapanların branş farkına göre anlamlı farka sahip olup olmama durumu için benlik saygısı, evrensel ahlaki değerler ve evrensel ahlaki değerlerin duygusal, davranışsal ve bilişsel alt boyutlarında kruskal-wallis h testi yapılmıştır. Benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerin geneli arasında anlamlı ilişki olup olmaması durumu için spearman's rho korelasyon testi yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

4.1. Problem Durumuna Yönelik Bulgular

Tablo 2. *Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Benlik Saygısı Puanlarının T Testi Sonuçları*

Spor Yapma Durumu	N	X	SS	S. Hata	T	P
Evet	324	3,02	,498	,027	,789	,430
Hayır	496	2,99	,501	,022		

Tablo 2 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Spor yapan çocukların benlik saygısı puan ortalamaları $3,02 \pm ,498$ iken spor yapmayan çocukların benlik saygısı puan ortalamaları $2,99 \pm ,501$ puan olarak belirlenmiştir. Elde edilmiş bulgulara göre spor yapan çocukların benlik saygısı puan ortalamaları ile spor yapmayan çocukların puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t(818) = ,789$; $p = ,430$].

Tablo 3. *Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal ve Davranışsal Alt Boyutları Puanlarının Mann-Whitney U -Testi Sonuçları*

Boyutlar	Spor Yapma Durumu	N	Ortalama Sıra	U	Z	P
Duygusal Alt Boyutu	Evet	324	416,40	78441,50	-,576	,564
	Hayır	496	406,65			
Davranışsal Alt Boyutu	Evet	324	406,18	78951,00	-,423	,673
	Hayır	496	413,32			
Toplam	Evet	324	412,58	79679,00	-,203	,839
	Hayır	496	409,14			

Tablo 3 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan spor yapan ve yapmayan çocukların evrensel ahlaki değerleri ve evrensel ahlaki değerler, duygusal ve davranışsal alt boyutu incelenmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 4. *Spor Yapan ve Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler Bilişsel Alt Boyutu Puanlarının T- Testi Sonuçları*

Spor Yapma Durumu	N	X	SS	S. Hata	T	P
Evet	324	3,94	,603	,033	1,197	,231
Hayır	496	3,89	,605	,027		

Tablo 4 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Spor yapan çocukların evrensel ahlaki değerler bilişsel alt faktörü puan ortalamaları $3,94 \pm ,603$ iken spor yapmayan çocukların evrensel ahlaki değerler bilişsel alt faktörü puan ortalamaları $3,89 \pm ,605$ puan olarak belirlenmiştir. Elde edilmiş bulgulara göre spor yapan çocukların benlik saygısı puan

ortalamaları ile spor yapmayan çocukların puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t(818) = 1,197; p = ,231$].

4.2. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Tablo 5. *Takım Sporunu Yapan, Bireysel Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Benlik Saygısı Puanlarının One Way Anova Testi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	N	X	SS	Levene's Test	F
Benlik Saygısı	Takım	177	2,99	,473	1.167 (p=.31)	1.055 (p=.34)
	Bireysel	147	3,06	,525		
	Spor	496	2,99	,501		
	Yapmayan					
	Toplam	820	3,00	,500		

Tablo 5 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısı incelenmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 6. *Takım Sporunu Yapan, Bireysel Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal ve Davranışsal Alt Boyutları Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları*

Boyutlar	Spor Durumu	N	Ortalama Sıra	DF	X ²	P
Duygusal Alt Boyutu	Takım	177	402,16	2	1.743	.418
	Bireysel	147	433,54			
	Spor	496	406,65			
	Yapmayan					
Davranışsal Alt Boyutu	Takım	177	395,00	2	1.048	.592
	Bireysel	147	419,63			
	Spor	496	413,32			
	Yapmayan					
Toplam	Takım	177	400,66	2	1.029	.598
	Bireysel	147	426,93			
	Spor	496	409,14			
	Yapmayan					

Tablo 6 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Örneklemin; takım sporu yapma, bireysel spor yapma ve spor yapmama durumlarına göre evrensel ahlaki değerler puanları ve evrensel ahlaki değerlerin duygusal ve davranışsal alt faktörlerin puanları, kruskal wallis h testi ile incelenmiş ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 7. *Takım Sporlu Yapan, Bireysel Spor Yapan ve Spor Yapmayanların Evrensel Ahlaki Değerler Bilişsel Alt Boyutu Puanlarının One Way Anova Testi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	N	X	SS	Levene's Test	F
Bilişsel Alt Boyut	Takım	177	3.97	.565	.921 (p=.39)	1,033 (p=.35)
	Bireysel	147	3.91	.646		
	Spor	496	3.89	.605		
	Yapmayan					
	Toplam	820	3.91	.604		

Tablo 7 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların evrensel ahlaki değerler bilişsel alt faktörü incelenmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

4.3. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Tablo 8. *Erkek ve Kadınların Benlik Saygısı Puanlarının T-Test Sonuçları*

Cinsiyet	N	X	SS	S. Hata	T	P
Kadın	421	2.95	.549	.026	-3.36	.001**
Erkek	396	3.06	.435	.021		

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 8 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Kadın çocukların benlik saygısı puan ortalamaları $2.95 \pm .549$ iken erkek çocukların benlik saygısı puan ortalamaları $3.06 \pm .435$ puan olarak belirlenmiştir. Elde edilmiş bulgulara göre erkek çocukların benlik saygısı puan ortalamaları ile kadın çocukların puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan erkekler adına anlamlı bir farklılık bulunmuştur. [$t(792.49) = -3.36$; $p = .001$].

Tablo 9. *Erkek ve Kadınların Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal ve Davranışsal Alt Boyutları Puanlarının Mann Whitney U- Testi Sonuçları*

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra	U	Z	P
Duygusal Alt Boyutu	Kadın	421	426.75	75886.00	-2.217	.027*
	Erkek	396	390.13			
Davranışsal Alt Boyutu	Kadın	421	430.29	74396.50	-2.659	.008**
	Erkek	396	386.37			
Toplam	Kadın	421	430.30	74390.00	-2.660	.008**
	Erkek	396	386.35			

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 9 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan kadın ve erkek çocukların evrensel ahlaki değerler puanı, duygusal ve davranışsal alt faktörü incelenmiş ve duygusal alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p < .05$). Evrensel ahlaki değerler ve davranışsal alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark

bulunmuştur ($p<.01$). Bulgulara göre kadınların duygusal alt boyutu ortalama sırası erkeklerinkinden anlamlı derecede yüksektir ($Z= -2,217$; $U= 75886.00$; $p= ,027$). Bulgulara göre kadınların davranışsal alt boyutu ortalama sırası erkeklerinkinden anlamlı derecede yüksektir ($Z= -2, 659$; $U= 74396.50$; $p= ,008$). Bulgulara göre kadınların evrensel ahlaki değerler toplamı ortalama sırası erkeklerinkinden anlamlı derecede yüksektir ($Z= -2,660$; $U= 74390.00$; $p= ,008$).

Tablo 10. *Erkek ve Kadınların Evrensel Ahlaki Değerler Bilişsel Alt Boyutu Puanlarının T Test Sonuçları*

Cinsiyet	N	X	SS	S. Hata	T	P
Kadın	421	3,97	.551	.026	2.90	.004**
Erkek	396	3,85	.652	.032		

* $p<.05$; ** $p<.01$

Tablo 10 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Kadın çocukların evrensel ahlaki değerler bilişsel alt faktörü puan ortalamaları $3.97 \pm .551$ iken erkek çocukların benlik saygısı puan ortalamaları $3,85 \pm .652$ puan olarak belirlenmiştir. Elde edilmiş bulgulara göre erkek çocukların evrensel ahlaki değerler bilişsel alt faktörü puan ortalamaları ile kadın çocukların puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan kadınlar adına anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$t(775.45) = 2.90$; $p= .004$].

4.4. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Üçüncü alt problemde araştırmaya katılan sporcuların branş bazında; benlik saygısı, evrensel ahlaki değerler ve evrensel ahlaki değerlerin duygusal, davranışsal ve bilişsel alt boyutları incelenmiştir. Burada araştırmaya katılan her branş istatistik analize alınmamış sayı olarak belli bir sayıda 12 ve üzeri sporcu sayısını içeren branşlarda istatistik analiz yapılmıştır. Analize katılan sporcu sayısı açısından en düşük branş 12 ile bocce, en yüksek 67 ile futboldur. Diğer branşlar ise bu aralıkta sporcu sayısı içermektedir. Dokuz branş analize alınmıştır. Bazı branşlarda, sporculara ulaşmanın zorluğu sebebiyle sporcu sayısı açısından farklılıklar oluşmuştur.

Tablo 11. *Branşlara göre Benlik Saygısı, Evrensel Ahlaki Değerler, Duygusal, Davranışsal ve Bilişsel Alt Boyutları Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları*

Boyutlar	Branş	N	Ortalama Sıra	DF	X2	P
Benlik Saygısı	Karate	38	162.66	8	8.825	.357
	Taekwondo	47	152.01			
	Güreş	14	170.21			
	Bocce	12	130.17			
	Futbol	67	140.95			
	Voleybol	45	165.44			
	Basketbol	26	140.35			
	Hentbol	38	144.36			
	Yüzme	19	193.55			
Bilişsel Alt Boyutu	Karate	38	146.28	8	3.484	.90
	Taekwondo	47	163.28			
	Güreş	14	135.93			
	Bocce	12	153.25			
	Futbol	67	147.41			
	Voleybol	45	152.98			
	Basketbol	26	142.50			
	Hentbol	38	167.29			
	Yüzme	19	167.05			
Duygusal Alt Boyutu	Karate	38	156.84	8	12.153	.145
	Taekwondo	47	162.96			
	Güreş	14	188.96			
	Bocce	12	124.13			
	Futbol	67	144.32			
	Voleybol	45	143.99			
	Basketbol	26	120.92			
	Hentbol	38	171.28			
	Yüzme	19	179.76			
Davranışsal Alt Boyutu	Karate	38	151.82	8	12.457	.132
	Taekwondo	47	169.84			
	Güreş	14	182.25			
	Bocce	12	122.79			
	Futbol	67	152.55			
	Voleybol	45	139.08			
	Basketbol	26	116.63			
	Hentbol	38	173.93			
	Yüzme	19	161.74			
Evrensel Ahlaki Değerler Toplam	Karate	38	153.41	8	10.831	.211
	Taekwondo	47	166.65			
	Güreş	14	181.25			
	Bocce	12	126.88			
	Futbol	67	148.18			
	Voleybol	45	142.40			
	Basketbol	26	119.40			
	Hentbol	38	172.50			
	Yüzme	19	171.24			

Tablo 11 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Örneklemin, spor branşlarına göre benlik saygısı, evrensel ahlaki değerleri ve duygusal, bilişsel, davranışsal alt faktörleri incelenmiş ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın olmadığı belirlenmiştir.

4.5. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Tablo 12. *Benlik Saygısı ve Evrensel Ahlaki Değerler Puanları Arasındaki Spearman's Rho Korelasyon Testi Sonuçları*

Değişken	N	R	P
Benlik Saygısı ve Evrensel Ahlaki Değerler	820	.229	.000**

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 12 incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir. Örneklemin benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerler ölçekleri puanları arasındaki ilişkiye ait Spearman Korelasyon Analizi Tablo 12’de verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre benlik saygısı ile evrensel ahlaki değerler arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü, düşük düzeyde, anlamlı ilişki bulunmuştur ($r_s = .229$; $n = 820$; $p < .00$).

5. BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada spor yapan ve yapmayan 11, 12, 13 yaşındaki çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark olup olmadığı ortaya konulmak istenmiştir. Benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerler takım sporu, bireysel spor ve spor yapmama değişkenlerine göre incelenmiştir. Cinsiyet ve branş değişkenlerine bağlı olarak da benlik saygısı ve evrensel ahlaki değer incelemeleri yapılmıştır. Benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerin karşılıklı ilişkisi de incelenmiştir. Bu bölümde araştırma problemi ve alt problemleri bulgulardan yola çıkarak tartışılmıştır ve uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik öneriler verilmiştir.

5.1. Tartışma

5.1.1. Problem Durumuna Yönelik Tartışma

Spor yapan ve yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Spor yapanlar adına anlamlı fark olacağına dair hipotezimiz doğrulanmamıştır. İki grup arasında benlik saygısı puanlarında anlamlı fark bulunamamıştır. İki grup arasında evrensel ahlaki değerler ve alt boyutları olan bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarda anlamlı fark bulunamamıştır. Burada araştırmaya katılan sporcuların spor yaşantılarının daha başlarında olması yani spor yapma yılının yaşları dolayısıyla çok fazla olmaması anlamlı fark bulunmaması adına etkili olabilir ama sportif yaşantının içinde eylemler gözlemlenince yaş ilerleyip sporcu profesyonel oldukça ahlak dışı eylemlerde bulunma olasılığının arttığı da düşünülebilir. Bir çalışmada üç farklı yaş grubu incelenmiştir. 13 yaş altı, 15 yaş altı ve 17 yaş altı gruplardan en yaşlı grup daha sık antisosyal ve daha az sıklıkta prososyal davranışlar sergilemiştir ve diğer iki gruba kıyasla takımlarında daha güçlü bir performans iklimi ve daha zayıf bir ustalık iklimi algılamıştır (Kavussanu, Seal Ar ve Phillips; 2006). Çünkü artık kazanmak, kariyer yapmak, öne çıkmak, daha önemli hale gelecektir. Beklentiler artacaktır. Bu problemde bulgularımızın bu şekilde çıkması, spor için atfedilen sporcu ahlaklıdır, efendidir, özgüvenlidir, kendisine sevgisi ve saygısı yüksektir, kendiyle barışıktır gibi değerlendirmelerin geleneksel bir bakış açısından kaynaklı olabileceğini düşündürmektedir. Literatürde diğer ilgili araştırmalara bakıldığında, Collins, Cromartie, Butler ve Bae (2018), üniversite okumadan önce spor yapanlar ile yapmayanlar arasında benlik saygısında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptamıştır. Üniversiteden daha önceki yaşantısında spor deneyimi olduğunu bildiren lisans öğrencileri bildirmeyenlere göre daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduklarını bildirmişlerdir. Bu bulgular bizim bulgularımızı desteklememektedir ama örneklemelerinin yaş grubunun bizim

örneklekimizden farklı olduğu da dikkate alınmalıdır. Wagnsson, Lindwall ve Gustafsson (2014), tarafından benlik saygısının ergenlik boyunca inişli ve çıkışlı olduğu ve ergenliğin sonlarına doğru en yüksek düzeyde olduğunu saptayan sonuçlar bulunmaktadır. Bu sonuç bizim bulgularımızın ileride değişikliğe uğrayabileceği çıkarımını düşündürmektedir. Curran (2012), çalışmasında spor yapan ve yapmayanlar arasında benlik saygısında anlamlı fark bulamamıştır. Bizim bulgularımızla bu sonuç örtüşmektedir. Akandere ve diğ. (2009), spor yapan ve spor yapmayan öğrencileri araştırmış ve spor yapanların, yapmayanlara göre daha yüksek ahlaksal yargı düzeyine sahip olduğu bulmuşlardır. Bu sonuç çalışmamızı desteklememektedir. Çalışmalar farklı sonuçlar içermektedir. Sporun kendisinden ziyade spor eğitimi esnasında, yarışma ve müsabaka esnasında yaratılan ortamın aslında çocuğun ahlaki gelişimini etkilediğini düşünülebilir. Barışıl, sportmen bir süreçle, kazanmayı her şeyin üstünde tutan bir anlayışı kıyasladığımızda bu 2 farklı grupla eğitim alan çocukların ahlaki olarak farklılaşmaları gayet olağandır. Bredemeier ve Shields (1986), lise basketbol oyuncularını ile spor yapmayanlar arasında ahlaki muhakeme farklılıkları bulunmadığını ortaya koymuştur bu sonuç bizim araştırma bulgularımızla uyumaktadır. Aynı çalışmada üniversite örneğinde ise, spor yapmayanların ahlaki muhakemesi sporculara göre önemli ölçüde daha olgun bulunmuştur. Farklı yaş gruplarında farklı sonuçların bulunduğu görülmektedir. Sporun ahlakla ilgili doğrudan tanımlamaları içermesi ve ahlak adına araç olarak kullanılmasına rağmen bazı kanıtlar bu durumu desteklememektedir ve sporun ahlak gelişimi için bir araç olmadığını göstermektedir (Akt. Devine ve Telfer, 2016; Collins ve Kay, 2003; Coalter, 2007).

5.1.2.Birinci Alt Probleme Yönelik Tartışma

Takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısında ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark var mıdır sorusuna cevap aranmış ve benlik saygısı, evrensel ahlaki değerler ve alt boyutları bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarda takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve yapmayan çocuklar arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. Burada hipotezimizi oluştururken takım sporu ve bireysel spor yapanlar adına spor yapmayanlara göre anlamlı fark oluşacağını; takım sporu ve bireysel spor yapma anlamında ise iki grup arasında anlamlı fark oluşmayacağını düşünmüştük. Bulgulara göre hipotezin ilk kısmı doğrulanmamış ama ikinci kısmı doğrulanmıştır. Yani takım takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark saptanamamıştır. Burada, takım sporunun ve bireysel sporların doğası gereği farklılaşmasından yola çıkılmıştır. Bu farklılığa rağmen iki

grup arasında anlamlı farkın oluşmayacağı tarafımızca düşünülmüştür. Sporun özü itibariyle aynı olan yanları bulunurken takım sporu ve bireysel spor yapmanın bazı değişkenleri etkileyebileceği fikri bu alt problemi ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerler ve alt boyutları bağımsız gruplardan etkilenmese de birçok psikososyal özellik bu gruplarda farklılaşabilir fakat bu çalışmada böyle bir duruma rastlanmamıştır. Literatürde ilgili çalışmalara bakıldığında, Slutzky ve Simpkins (2009), bulgularında takım sporlarında daha fazla zaman geçiren, ancak bireysel sporlarda zaman geçirmeyen ilkökul çocuklarının akranlarına göre daha yüksek öz saygı ile ilişkili olduğunu gösterdi. Bu bizim bulgularımızla uyuşmamaktadır. Maher (2016), çalışmasında takım sporu yapan ve bireysel spor yapanları bazı değişkenlerde karşılaştırmış benlik saygısında anlamlı fark bulamamıştır. Bu sonuç bulgularımızı desteklemektedir. Bir başka araştırma, çeşitli sporlardan takım sporcusu 451, bireysel sporcusu 173, dövüş sporcusu 40 sayıda olacak şekilde 13- 18 yaş arası her iki cinsiyetten toplam 664 sporcuya yapılmıştır. Spor okulu ve federasyonlara üye sporcuların yer aldığı bu çalışmada Sporda Şiddet Önleme Anketi kullanılmıştır. Zorbalık (mağdur, zorbalar ve seyirciler) yaygınlığı takım sporlarında %26.7, bireysel sporlarda %19.1 ve dövüş sporlarında %23.1 olarak bulunmuştur. Analizler sonucunda farklı spor dalları arasında zorbalık davranışlarının yaygınlığı açısından anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir (Marracho, Pereira, Nery, Rosado ve Coelho; 2021). Zorbalıkla ilgili bu çalışma bizim çalışmamızın ahlaki değerlerle ilgili kısmını desteklemektedir. Takım ve bireysel spor ayrımıyla ahlaki değerleri ölçen Doğru (2019) spor yapmayan, takım sporu yapan ve bireysel spor yapanları karşılaştırmış ve en yüksek ahlaki değer puanını takım sporu yapanlar almıştır fakat anlamlı fark bulunmamıştır ve çalışmamızı destekler niteliktedir. Bir başka çalışma da benlik saygısını takım sporu ve bireysel spor yapanlarla incelemiş ve arada anlamlı fark bulunmamıştır (Akelaitis ve Malinauskas, 2018).

5.1.3. İkinci Alt Probleme Yönelik Tartışma

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyete göre benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark var mıdır sorusu incelenmiştir. Hipotezimiz anlamlı fark olmayacağı şeklinde oluşturulmuş fakat doğrulanmamıştır. Cinsiyet değişkenine göre yapılan benlik saygısı analizleri sonucu erkekler adına kadınlara göre anlamlı fark tespit edilmiştir. Evrensel ahlaki değerler ve alt boyutları olan bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutların hepsinde kadınlar adına erkeklere göre anlamlı fark tespit edilmiştir. Burada çıkan sonuçların genetik ve çevresel faktörlerden etkilendiği düşünülmektedir. Kadınların erkeklere nazaran toplumda daha kontrol edilerek yetiştirilmesi, ayıp, yanlış, kötü gibi

kavramların erkeklere göre kadınlara daha fazla aşılması onların ahlaki değerler ve alt boyutları puanlarının bu yaşlarda anlamlı derecede erkeklerden yüksek olmasını sağlamış olabilir. Burada toplumsal cinsiyet algısı ve ona bağlı yapılan yetiştirme uygulamaları etkili olmuş olabilir. Genetik olarak da ölçülen ahlaki değerlere, kadınların daha yatkın olduğunu düşünebiliriz. Kadın veya erkek olmanın getirmiş olduğu bilişsel, duygusal ve davranışsal farklılıklar mevcutken araştırmanın ahlaki değerlerinde kadınların sonuçlarının erkeklerden anlamlı derecede yüksek olması bunun bir göstergesi kabul edilebilir. Benlik saygısı bulgularında erkekler adına kadınlara göre anlamlı fark olması da aynı şekilde genetik ve çevre etkisinden kaynaklanıyor diye düşünülebilir. Çünkü erkekler doğası gereği kadınlardan, kadınlar doğası gereği erkeklerden farklılıklar göstermektedir. Cinsiyete bağlı salgılanan hormonlar bu farklılığı hazırlamaktadır. Erkekler de kadınlara göre toplumda daha güçlü daha özgüvenli, daha özerk ve daha lider özellikleriyle yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum da çevre etkisine örnektir. Bu sebepler dolayısı ile erkeklerin benlik saygısının kadınlara göre anlamlı yüksek çıkması olağandır. Özetle, cinsiyete dayalı bulgular genetik ve çevre etkisinin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Literatürde ilgili araştırmalara bakıldığında, Bredemeier ve Shields (1986), liseli kadınların ahlaki muhakeme seviyesini erkeklerden daha olgun bulmuştur. Bu çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir. Aynı çalışmanın üniversite kısmında, kadınların spor hakkındaki ahlaki muhakemesi erkek meslektaşlarından daha olgun bulunmuş, ancak genel yaşam ahlaki muhakemede cinsiyet farkı bulunmamıştır. Üniversite kısmı verilerinde spor boyutu sonuçları çalışmamızı destekler niteliktedir. Şahin ve Çoymak, (2018), altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerinin yer aldığı 191 öğrencinin katıldığı araştırma analiz sonucuna göre, erkek ve kadın öğrenciler arasında ahlaki davranış puanları arasında fark bulunmamıştır. Bu araştırma bulgularımızı desteklememektedir fakat örneklem sayılarının daha yüksek olması araştırma sonuçlarını değiştirebilirdi. Doğru (2019), çalışmasında altıncı ve yedinci sınıflarda kadınların benlik algısının erkeklere göre anlamlı farka sahip olduğunu bulmuştur. Bu çalışma bulgularımızla ters sonuçlar göstermektedir. Bazı çalışmalar da bizim bulgularımızı doğrular niteliktedir. Kearney (1999), ergenlikte erkeklerin, kadınlara göre daha yüksek benlik saygısına sahip olduğunu bulmuştur. Bir başka çalışmada 12, 13, 14 yaşlarında 219 çocuk boylamsal olarak üç yıl boyunca incelenmiştir. Sonuçlar kadınların erkeklerden daha düşük bir öz saygıya sahip olma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Bolognini, Plancherel, Bettschart, Halfon; 1996). Bu çalışmalar bizim bulgularımızı destekler nitelikte olan çalışmalardan bazılarıdır.

5.1.4. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Tartışma

Her spor dalının doğasının farklı özellikler içermesinden kaynaklı olarak, benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerde branşa göre anlamlı fark var mıdır problemi araştırılmıştır. Hipotezimiz anlamlı fark olacağı yönündeydi fakat doğrulanmamıştır. İncelediğimiz branşlarda benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerde anlamlı fark tespit edilmemiştir. Benlik saygısı puanı en yüksek yüzme sporcularında, evrensel ahlaki değerler toplamı ve alt boyutlarından duygusal ve davranışsal boyutların puanı en yüksek güreş sporcularında, evrensel ahlaki değerlerin bilişsel alt boyutunda ise en yüksek puan hentbol sporcularında bulunmuştur. Bulgulara göre bu fark anlamlı değildir. Bulgulara dayanarak bu araştırmada incelenen herhangi bir branşın diğerine göre benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlere katkısının daha yüksek olacağı şeklinde bir kanıya kesin olarak varılamamaktadır. Bu puan farklılığının başka değişkenlerden etkilenebilme olasılığı da göz ardı edilmemelidir. Güreş sporcularının ahlak puanının ön sırada yer almasında güreş sporunun içinde geleneksel saygı kültürünün ön planda yer alması usta, çırak ilişkisinin ve buna bağlılığın yaşatılması etkili olmuş olabilir. Literatürde ilgili çalışmalara bakıldığında, 161 futbol, 198 hentbol ve 150 basketbol sporcusunun branşına göre ahlaki düşünce gelişiminde anlamlı fark bulunamamıştır (Proios, Doganis ve Athanailidis; 2004). Bu çalışma bizim bulgularımızla benzer niteliktedir. Spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören 250 öğrenci ile yapılan bir başka çalışma da branş değişkenine göre ahlaki olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Kumartaşlı, Gülen ve Madak, 2023). Bu çalışma da bulgularımızı desteklemektedir.

5.1.5. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Tartışma

Benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerler arasında anlamlı ilişki var mıdır sorusundan hareketle pozitif, düşük düzeyde, anlamlı ilişki tespit edildi. Hipotezimiz doğrulandı. Benlik saygısı ile ahlaki değerler nasıl ilişki olabilir diye düşünülünce ahlaki seviyesi yüksek insanların kendine olan saygıları söz konusu olunca ben; doğru, güzel ve iyi şeyler yapmaktayım düşüncesiyle benlik saygısı olumlu etkilenebilir ya da kendine saygısına önem veren insanlar ahlaki değerlere daha bağlı yaşayarak kendilerine olan saygılarını azaltmak ya da kaybetmek istemeyebilir. Literatürde ilgili araştırmalara bakıldığında, Doğru (2019), çalışmada ahlaki karar alma tutumları puanları ile çocuklar için benlik algısı profili puanları arasında düşük düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur bu çalışma ile bizim çalışmamızın sonuçları birbirini desteklememektedir.

5.2. Sonuçlar

Spor yapan ve yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değeri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan çocukların benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerinde anlamlı fark bulunmamıştır.

Çocukların cinsiyetine göre yapılan analizlerinde, benlik saygısında erkekler lehine anlamlı fark bulunmuştur. Evrensel ahlaki değerler ve alt boyutları olan bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutların hepsinde kadınlar adına anlamlı fark bulunmuştur.

Yapılan spor branşına göre, benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerde anlamlı fark bulunmamıştır.

Benlik saygısı ile evrensel ahlaki değerler pozitif, düşük düzeyde, anlamlı ilişki içindedir.

5.3 Öneriler

5.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Benlik saygısı ve evrensel ahlaki değerlerin, birey ve toplum için psikolojik ve sosyolojik olarak önemli olduğu bilincinin yerleşmesi için ailelere yönelik eğitim verilebilir. Ailelerde çocuk yetiştirirken bu unsurlara dikkat ederek çocuk yetiştirmelidir. Aile her şeyin başlangıcıdır evlilik ve çocuk sahibi olmak belli şartlar oluşmadan, eğitimler ve testler yapılmadan gerçekleşmemelidir.

Eğitimin asıl amaçlarından birinin de iyi bir birey ve toplum inşa etmek olduğu düşünülerek okul ortamlarında kazanılmayan bazı olumlu özelliklerin kişilerin ileri hayatlarında başarı ve kariyer sahibi olsalar bile olumsuz sonuçlar doğuracağı görülmektedir. O nedenle eğitim kurumları bilgi aktarmanın ötesinde, psikolojik ve sosyolojik olarak sağlıklı, güzel değerlere sahip, nitelikli insan ve toplumu yetiştirecek eğitim programları geliştirmelidir ve yazıda kalmamalı uygulamaya dökülmelidir.

Eğitim ve öğretim ortamında çocuk ve gençlerin benlik saygısı kazanmaları ve evrensel ahlaki değerlere sahip olması adına emek harcanmalıdır. Eğitimciler; öğrencilerine, sporcularına örnek teşkil edilerek iyi bir model olmalıdır.

Okullarda ahlaki değerlerin, din derslerinden bağımsız bir şekilde felsefe ile iç içe öğretilmesi, sorgulanması öğrencileri ahlaki değerler konusunda daha çok geliştirecektir. İnançlar değişse de insan doğası dünyanın her yerinde benzer özellikler gösterir.

Ahlaki değerlerin bir çıkar gözetmeden özgürce bir seçim ortamında, doğru yapılan eylemler olduğu prensibini yerleştirmek için, eğitimlerde bu nokta vurgulanmalıdır ama herkesin ahlaklı olması beklenemeyeceği için ahlaksızlıklar yaptırımlarla cezalandırılmalıdır. Burada bahsedilen ahlakın evrensel ahlak ilkeleri olduğu unutulmamalıdır. Yoksa bazı konularda birçok farklı ahlak anlayışı olması insanlar için gayet doğal olabilir.

Spor ortamında kazanmak ve kaybetmenin ötesinde adil mücadele etmenin, hak ederek kazanmanın ve kaybedildiğinde bunun doğal bir süreç olduğunu kabullenmenin önemi; yönetici, antrenör, seyirci, aileler ve sporculara eğitimlerle anlatılmalıdır. Bu şekilde yapılandırılan bir spor ortamında yetişen çocukların daha yüksek ahlaki değerler sergileyeceği düşünülmektedir. Özellikle kitle sporu olan bazı branşlarda seyirci eğitimlerine öncelik verilmeli ve bu eğitimleri almayan seyircilerin stadyumlara, kapalı spor salonlarına ve diğer spor alanlarına alınmaması gerekmektedir.

Kendilerine büyük hedefler koyup bunlara ulaşamayan sporcuların benlik saygısı olumsuz etkilenebilir. Bu nedenle kaybeden sporcunun da kazanan sporcularda olduğu gibi yanında olunmalı ve kendini yaptığı performansından bağımsız bir şekilde değerli hissetmesi sağlanmalıdır.

5.3.2 Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Kesitsel çalışmalar yerine boylamsal veya hem kesitsel hem boylamsal çalışmalar birlikte yapılarak benlik saygısı ve ahlaki değerlerin gelişmeyle beraber nasıl bir süreçle değişebileceği nelerden etkilenebileceği sporcu olan ve olmayanlarda daha iyi analiz edilebilir.

Tarama yönteminin yanı sıra gözlem yöntemiyle çalışmalar yapılarak daha güvenilir sonuçlar elde edilebilir. Örneğin spor yapma esnasında grup haberi olmadan gözlemlenebilir.

Branşlar arası farklılıkların tespiti için daha yüksek sayıda örneklem gruplarıyla çalışılabilir.

Ahlaki iklimin spor ortamında önemli olduğundan hareket edilerek, ahlaki iklimin, spor ortamını nasıl etkilediğiyle ilgili farklı yaşlar içeren örneklem gruplarında çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- Akandere, M., Baştuğ, G. ve Güler, D.E. (2009). Orta öğretim kurumlarında spora katılımın çocuğun ahlaki gelişimine etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1, 59–68.
- Akarsu, B. (1982). *Ahlak öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akarsu, B. (1998). *Mutluluk ahlakı*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Akarsu, B. (1999). *Immanuel Kant'ın ahlak felsefesi*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Akelaitis, A. V., & Malinauskas, R. K. (2018). The expression of emotional skills among individual and team sports male athletes. *Pedagogical Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*, 22, 62–67.
- Aktan, C. C. (2009). Ahlak ve ahlak felsefesine giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1, 38-59.
- Aktan, C. C. (2011). Toplam ahlak felsefesi ve toplam ahlak yönetimi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2, 65-82.
- Alpaslan, A. H. (2012). Ergen ruh sağlığı ve spor. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 13(3), 181-185.
- Alpman, C. (1972). *Eğitimin bütünlüğü içinde beden eğitimi ve çağlar boyunca gelişimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Andrews, B. & Brown, G.W. (1995). Stability and change in low self-esteem: The role of psychosocial factors. *Psychological Medicine*, 25, 23-31.
- Apel, K.-O. (1992). *Die Konflikte unserer Zeit und das Erfordernis einer ethisch-politischen Grundorientierung*. In *Diskurs und Verantwortung: Das Problem des Übergangs zur postkonventionellen Moral*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Aristoteles (2022). *Nikomakhos'a etik*. (çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Atay, E. E. (2020). Sosyal düzen kuralları ve hukuk. M. Avcı (Ed.), *Hukukun Temel Kavramları I* içinde (1. baskı, s. 3-20). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ateşli, B. (2017). *Yaralıların kömür kamyonlarıyla taşındığı Türkiye'nin en kanlı tribün faciası: 1967 kayserispor – sivasspor maçı*. <https://www.gzt.com/zpor/yaralilarin-komur-kamyonlariyla-tasindigi-turkiyenin-en-kanli-tribun-faciasi-1967-kayserispor-sivasspor-maci-2798326> sayfasından erişilmiştir.
- Aydın, M. Z. (2011). *Okulda ahlak eğitimi ve ahlak öğretiminde örnek olay incelemesi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Balaguer, I., Castillo, I., Quested ve Duda J. L. (2016). Değerler ile motivasyon arasında nasıl bir ilişki vardır.. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler* içinde (1.baskı, s. 119-133). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. In W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development: Volume 1: Theory* (pp. 45-103). New York, NY: Psychology Press.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193-209.
- Baruh, L. ve Tunçel H. (2018). Pazarlama iletişimi, tüketici davranışı ve ikna psikolojisi. Z. Cemalcılar (Ed.), *Psikoloji içinde* (8. baskı, s. 216-244). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Begg, D. J., Langley, J. D., Moffitt, T., & Marshall, S. W. (1996). Sport and delinquency: An examination of the deterrence hypothesis in a longitudinal study. *British Journal of Sports Medicine*, 30(4), 335-341.
- Berger, B. G., & Owen, D. R. (1983). Mood alteration with swimming—swimmers really do “feel better”. *Psychosomatic medicine*, 45(5), 425-433.
- Bezci, B. (2006). Hegel’in felsefesinde etik, politik olan ve özgürlük. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 235-251.
- Billington, R. (2011). *Felsefeyi yaşamak*. (çev. A. Yılmaz). Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Blatt, S. J., & Zuroff, D. C. (1992). Interpersonal relatedness and selfdefinition: Two prototypes for depression. *Clinical Psychology Review*, 12, 527-562.
- Bloom, P. (2022). *Bebeklerin ahlaki yaşamı iyinin ve kötünün kökenleri*. (çev. E. Kardelen). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Bojanić, Ž., Nedeljković, J., Šakan, D., Mitić, P. M., Milovanović, I., & Drid, P. (2019). Personality traits and self-esteem in combat and team sports. *Frontiers in Psychology*, 10, 2280.
- Bolognini, M., Plancherel, B., Bettschart, W., & Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: Development and gender differences. *Journal of Adolescence*, 19(3), 233-245.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma*. (çev. T. V. Soylu). İstanbul: Pinhan Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1969).
- Bredemeier, B. J., & Shields, D. L. (1984). Divergence in moral reasoning about sport and everyday life. *Sociology of Sport Journal*, 4, 348-357.
- Bredemeier, B. J., Shields, D. L., & Shields, D. L. (1986). Moral growth among athletes and nonathletes: A comparative analysis. *The Journal of Genetic Psychology*, 147(1), 7-18.
- Bredemeier, B. J., Weiss, M. R., Shields, D. L., & Shewchuk, R. M. (1986). Promoting moral growth in a summer sport camp: The implementation of theoretically grounded instructional strategies. *Journal of Moral Education*, 15(3), 212-220.
- Bucher, C. A., & Wuest, D. (1999). *Foundations of physical education exercise and sport*. New York, NY: McGraw-Hill Companies.

- Burns, R. B. (1979). *The self concept in theory, measurement, development and behaviour*. New York: Longman.
- Celasin, N. Ş. ve Sevinç, H. Y. (2022). Adölesanların spor yapma alışkanlığının benlik algısı, benlik saygısı ve yaşam kalitesine etkisi. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi*, 6(2), 159-168.
- Cemalcılar, Z. (2018). Psikolojinin doğası. Z. Cemalcılar (Ed.), *Psikoloji içinde* (8.baskı, s.2-27). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, R. (2023). Spor sosyolojisi spor üzerine sosyolojik bir yaklaşım. M. Harşit, B. Tozlu ve A. K. Demirci (Ed.), *Sporun Toplumsal Kurumlarla İlişkiler Ağı* içinde (1. baskı, s. 15-66). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefeye giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Cevizci, A. (2020). *Felsefe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Coalter, F. (2007). *A wider role for sport: Who is keeping the score?* London: Routledge.
- Coalter, F. (2007). *A wider social role for sport: Who's keeping the score?*. Routledge.
- Coatsworth, J. D., Sharp, E. H., Palen, L. A., Darling, N., Cumsille, P., & Marta, E. (2005). Exploring adolescent self-defining leisure activities and identity experiences across three countries. *International Journal of behavioral development*, 29(5), 361-370.
- Collins, M. & Kay, T. (2003). *Sport and social exslusion*. London: Routledge.
- Collins, N. M., Cromartie, F., Butler, S., & Bae, J. (2018). Effects of early sport participation on self-esteem and happiness. *The sport journal*, 20, 1-20.
- Coopersmith, S. (1967). *Parental characteristics related to self-esteem*. In, *The antecedents of self-esteem*. San Francisco: Freeman.
- Coulomb-Cabagno, G., & Rascle, O. (2006). Team sports players' observed aggression as a function of gender, competitive level, and sport type. *Journal of applied social psychology*, 36(8), 1980-2000.
- Council of Europe. (1992). *Code of sports ethics*. Strasbourg: Council of Europe (CDDS).son Education Limited.
- Curran, A. (2012). An investigatory study of the effect of sport participation on aggression, self-esteem and life satisfaction. *Journal of Sport Psychology*, 24(3), 345-362.
- Curry, O. S., Chesters, M. J. & Van Lissa, C. J. (2019). Mapping morality with a compass: Testing the theory of 'morality – as - cooperation' with a new questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 78, 106- 124.
- Cüceloğlu, D. (2022). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakmak, C. (2020). Antik Yunan mitolojisi ve felsefe. M. Altunoğlu ve F. Taştan (Ed.), *İlk Çağ Felsefesi* içinde (s. 3-11). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi teorisi: Ahlak ve demokrasi eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 43-76.

- Çilingir, L. (2015). *Kant'ta ahlak ve din*. Felsefe/Düşünce Dergisi, 62, 54-84.
- Çuhadaroglu, F. (1986). *Adölesanlarda benlik saygısı*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Demir, K. ve Duman, S. (2019). Bireylerin spor yapma durumlarıyla, benlik saygıları ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(4), 437-449.
- Descartes, R. (2022). *Ahlak üzerine mektuplar*. İstanbul: Say Yayınları.
- Devine, C. ve Telfer, H. (2016). Beden eğitimi ve spor neden değerlidir. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler* içinde (1.baskı, s. 13-33). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Doğan, O. (1999). *Davranış Bilimleri*. Sivas: Önder Matbaası.
- Doğan, O. (2015). *Spor psikolojisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Doğan, T. ve Eryılmaz, A. (2013). İki boyutlu benlik saygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 107-117.
- Doğru, M. (2019). *Spor yapan ve yapmayan ortaokul öğrencilerinin benlik algısının ahlaki karar alma tutumlarına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Doğru, N. ve Peker, R. (2004). Özsaygı geliştirme programının lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin özsaygı düzeylerine etkisi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 315-328.
- Ekşi, H. (2002). Din eğitimi, gençlik ve kişilik. H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (3. baskı, s. 158). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Er, G., Çamlıyer, H., Çobanoğlu, G., ve Er, N. (1999). Spor etkinliklerinin çocuk ve ergenlerde davranış ve sosyal gelişim üzerine etkileri. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(3), 29-38.204.
- Erdem, S. (1991). *Oлимпizm, olimpiik hareketin sosyal yaşantımızda ve dünya sulhündaki yeri, spor ahlaki ve spor felsefesine yeni yaklaşımlar sempozyum kitabı*. İstanbul: Maya Yayıncılık.
- Erdemli, A. (2016). *Temel sorunlarıyla spor felsefesi*. İstanbul: E Yayınları.
- Erdemli, A. (2021). *Spor yapan insan*. İstanbul: E Yayınları.
- Ergur, A. (2020). Kültür. E. Gökalp (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar* içinde (s. 3-16). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fox, K. R. (1999). The influence of physical activity on mental well-being. *Public health nutrition*, 2(3a), 411-418.
- Frankena, W. (2007). *Etik*. (çev. A. Aydın). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Freeman, P., Leslie, A., Leger, H. Ve Williams, C. (2016). Önemli başkalarının değerleri ne kadar önemlidir. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler* içinde (1.baskı, s. 178-190). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Friedrich, N. (2011). *Böyle buyurdu zerdüşt*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10th ed.). Boston: Pearson.
- Gilman, R., Meyers, J., & Perez, L. (2004). Structured extracurricular activities among adolescents: Findings and implications for school psychologists. *Psychology in the Schools*, 41(1), 31-41.
- Goodger, M. J., & Jackson, J. J. (1985). Fair play: Coaches' attitudes towards the laws of soccer. *Journal of Sport Behavior*, 8(1), 34.
- Gould, D., Feltz, D., & Weiss, M. (1985). Motives for participating in competitive youth swimming. *International Journal of Sport Psychology*, 16, 126-140.
- Gurney, P. (1988). *Self-esteem in children with special education needs*. London and New York: Routledge.
- Gül, G. (2004). Birey toplum eğitim ve öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 223-236.
- Gündüz, M. (2016). *Ahlak sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güngör, E. (2020). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Yer-Su Yayıncılık.
- Haan, N. (1978). Two moralities in action contexts: Relationships to thought, ego regulation, and development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(3), 286.
- Hai Shields, D. L. L., & Bredemeier, B. J. L. (1995). *Character development and physical activity*. Human Kinetics.r, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L.
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108, 814-834.
- Haidt, J. (2007). The new synthesis in moral psychology. *Science*, 316, 998-1002.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis*. Pearson Education Limited.
- Hamarat, A. M. (2019). *Honduras – El Salvador futbol savaşı /50. yıl*. <https://tarihdergi.com/honduras-el-salvador-futbol-savasi-50-yil/> sayfasından erişilmiştir.
- Harter, S. (2019). *Benliğin İnşası gelişimsel ve sosyokültürel temeller*. (çev. M. Kandemir ve C. Çetiner). Ankara: Pegem Akademi.
- Hendawy, H. M. F. M., & Awad, E. A. A. (2013). Personality and personality disorders in athletes. *Clinical Sports Psychiatry: An International Perspective*, 53-64.

- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (çev. S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1651).
- International Olympic Committee, (2010). *Olympic Charter*. Lozan: International Olympic Committee
https://stillmed.olympic.org/Documents/Olympic%20Charter/Charter_en_2010.pdf
 sayfasından erişilmiştir.
- İnal, A. N. (2009). *Beden eğitimi ve spor bilimi*. Ankara: Nobel Basımevi.
- İyi, S. (2015a). 18 ve 19. Yüzyıllarda etik. İ. Kuçuradi ve D. Taşdelen (Ed.), *Etik içinde* (5. baskı, s. 70-85). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İyi, S. (2015b). Eski çağda etik. İ. Kuçuradi ve D. Taşdelen (Ed.), *Etik içinde* (5. baskı, s. 46-68). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İyi, S. (2015c). Etik nedir. İ. Kuçuradi ve D. Taşdelen (Ed.), *Etik içinde* (5. baskı, s. 1-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İyi, S. (2015d). Etik tarihinde ana yaklaşımlar. İ. Kuçuradi ve D. Taşdelen (Ed.), *Etik içinde* (5. baskı, s. 22-45). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Jackson, B., Dimmock, J. A., Gucciardi, D. F., & Grove, J. R. (2011). Personality traits and relationship perceptions in coach-athlete dyads: Do opposites really attract? *Psychology of Sport and Exercise*, 12(3), 222-230.
- Karabatı, S. (2018). Örgütsel davranışa giriş. Z. Cemalcılar (Ed.), *Psikoloji içinde* (8. baskı, s. 188-215). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karadağlı, A. (1993). Öğrenci hemşirelerin benlik saygısı düzeyleri ile algıladıkları okul yaşantıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Hemşireler Dergisi*, 43(2), 11-15.
- Karademir, T., Türkçapar, Ü., Ulucan, H., ve Bahadır, Z. (2013). Haltercilerde benlik saygısı ile yaşam doyum ve vücut benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 285-294.
- Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavussanu, M. (2008). Moral behaviour in sport: a critical review of the literature. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17509840802277417>
- Kavussanu, M., & Christopher, R. (2015). Moral Thought and Action in Sport and Student Life: A Study of Bracketed Morality. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10508422.2015.10127>
- Kavussanu, M., & Stanger, N. (2017). Moral behavior in sport. *Current Opinion in Psychology*, 16, 185-192. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.05.010>
- Kavussanu, M., Seal, A. R., & Phillips, D. R. (2006). Observed prosocial and antisocial behaviors in male soccer teams: Age differences across adolescence and the role of motivational variables. *Journal of Applied Sport Psychology*, 18(4), 326-344.
- Kearney-Cooke, A. (1999). Gender differences and self-esteem. *The Journal of Gender-Specific Medicine: JGSM: The Official Journal of the Partnership for Women's Health at Columbia*, 2(3), 46-52.

- Kesebir, P. (2018). Sosyal psikoloji. Z. Cemalcılar (Ed.), *Psikoloji içinde* (8. baskı, s. 132-155). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kınter, N. (2008). *Benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kadınar, O., Dalkılıç, M. ve Bayrak, M. (2015). Futboldaki şike Olayları hakkında spor adamları ve spor yazarlarının düşüncelerinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 212-222.
- Kohlberg, L. (1971). Stages of moral development. *Stages_of_Moral_Development_According_to_Kohlberg-libre.pdf* (d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net)
- Kolt, G. S., Kirby, R. J., Bar-Eli, M., Blumenstein, B., Chadha, N. K., Lui, J., & Kerk, G. (1999). A cross-cultural investigation of reasons for participation in gymnastics. *International Journal of Sport Psychology*, 30, 381-398.
- Korkmaz, C. (2021). *Spor tarihine geçen en iyi fair play ödülleri*. <https://dergice.com/spor-tarihine-gecen-en-yii-fair-play-ornekleri-sayfasindan-erisilmistir>.
- Korkmaz, N. H. (2007). Yaz spor okulları ile çocukların benlik saygısı arasındaki ilişki. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 49-65.
- Koruç, Z. (1992). Spor psikolojisine giriş. E. Ergen (Ed.), *Spor Hekimliği içinde* (1. baskı, s. 96-100). Ankara: TTB. Merkez Konseyi Spor Hekimliği Kolu.
- Koruç, Z., ve Bayar, P. (1992). Hentbolcu, voleybolcu, atlet ve taekwondocuların kişilik örüntüleri üzerine bir araştırma. *Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri*, 355-367.
- Kretchmar, R. S. (2005). *Practical philosophy of sport and physical activity*. Human Kinetics.
- Kuçuradi, İ. (1997). *Etiğe yaklaşımlar, etikte yaklaşımlar ve bir evrensel etik düşüncesi*. 1997 yılında Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonu ile Türkiye Felsefe Kurumunun Göreme’de düzenlediği etik üzerine bir seminerde, İngilizce olarak yapılan konuşmanın Türkçesidir.
- Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (1999). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2009). *Çağın olayları arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kumartaşlı, M., Gülen, Ö., & Madak, E. (2023). Examining the levels of social skills and sports ethics of sports science students in terms of different variables perspective. *Journal of Education and Recreation Patterns*, 4(1), 248-262.
- Kuter, F. Ö. ve Kuter, M. (2012). Beden eğitimi ve spor yoluyla değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 3(6), 75-94.
- Lambert, J. (2016). Değerleri spor yoluyla nasıl öğretebiliriz. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler içinde* (1.baskı,

- s. 152-165). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Lee M. J., Whitehead J., ve Ntoumanis N. (2016). Etik tutumlar ne kadar önemlidir. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler* içinde (1.baskı, s. 66-84). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Lee, M. (2004). Values in physical education and sport: A conflict of interests? *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 75(5), 38-41.
- Lee, M. J. (1996). *Young people, sport and ethics: an examination of fair play in sport*. London: Sports Council.
- Lee, M. J. (1996). *Young people, Sport and Ethics: An Examination of Fairplay in sport*. London: Sports Council.
- Lee, M. J. (1997). Values foundations of ethical decisions in children's sport. In A. Tomlinson & S. Fleming (Eds.), *Ethics, sport and leisure: Crises and critiques* (pp. 55-77). Aachen: Meyer & Meyer.
- Lee, M. J., & Cockman, M. (1995). Values in children's sport: Spontaneously expressed values among young athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 30(3-4), 337-350.
- Lee, M. J., & Cockman, M. (1995). Values in children's sport: Spontaneously expressed values among young athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 30(3-4), 337-350.
- Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N., ve Hatzigeorgiadis, A. (2016). Değerler tutumları ve başarı hedeflerini nasıl etkiler. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler* içinde (1.baskı, s. 85-103). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Lee, M.J., Whitehead J. ve Balchin, N. (2016). Gençler için en önemli spor değerleri hangileridir. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler* içinde (1.baskı, s. 49-65). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Lewin, K. (1935). *A dynamic theory of personality*. New York: McGraw-Hill.
- MacIntyre, A. (2013). *After virtue*. A&C Black.
- Maher, L. (2016). A comparative study of self-esteem, mental toughness and athletic identity in team and individual sports: Male athletes (Doctoral dissertation, National College of Ireland).
- Maloney, T. L., & Petrie, B. M. (1972). Professionalization of attitude toward play among Canadian school pupils as a function of sex, grade, and athletic participation. *Journal of Leisure Research*, 4(3), 184-195.

- Marracho, P., Pereira, A., Nery, M., Rosado, A., & Coelho, E. (2021). Is young athletes bullying behaviour different in team, combat or individual sports? *Motricidade*, 17(1), 70-78.
- Marx, K., & Engels, F. (2008). *Komünist manifesto*. (çev. C. Üster ve N. Deriş). İstanbul: Can Sanat Yayınları. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1848).
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Mc Manus, F., Waite, P., & Shafran, R. (2009). Cognitive-behavior therapy for low selfesteem: A case example. *Cognitive and Behavioral Practice*, 16, 266-275.
- Mudrak, J., Slepicka, P., & Slepickova, I. (2018). Sport motivation and doping in adolescent athletes. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0205222>
- Nielsen, J. T. (2001). The forbidden zone: Intimacy, sexual relations and misconduct in the relationship between coaches and athletes. *International Review For The Sociology Of Sport*, 36(2), 165-182.
- O'Toole, S., Maguire, J., & Murphy, P. (2018). The efficacy of exercise referral as an intervention for Irish male prisoners presenting with mental health symptoms. *International Journal Of Prisoner Health*, 14(2), 109-123.
- Onat G., Dinç, H., Günaydın ve S. Uğurlu, F. (2016). Çocukluk döneminde yaşanan ihmal veya istismarın benlik saygısına etkisinin incelenmesi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 9-15.
- Özbaydar, S. (1983). *İnsan davranışının sınırları ve spor psikolojisi*. Altın Kitaplar Yayınevi.
- Özen, Y. (2013). Değerler felsefesi açısından irade bileşenleri (özgür bir irademiz var mı?). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/149874>
- Özlem, D. (2022). *Etik - ahlak felsefesi*. İstanbul: Notos Yayınevi.
- Patriksson, M. (1995). Scientific review part 2. In *The significance of sport for society-Health, socialisation, economy: A scientific review*. 8th Conference of European Ministers Responsible for Sport, Lisbon, 17-18 May 1995. Strasbourg: Council of Europe Press.
- Pehlivan, A. İ. (2002). *Yönetmel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Peker, H. (1993). *Din psikolojisi*. Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayınları, s.58.
- Platon (2007). *Devlet*. (çev. K. Çetinoğlu). İstanbul: İskele Yayıncılık.
- Plummer, D. M. (2011). *Benlik saygısı çocuklarda nasıl geliştirilir*. (çev. E. Aksay). İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2007).
- Potter, S. (1947). *The theory and practice of gamesmanship, or the art of winning without actually cheating*. London: Penguin.
- Poyraz, H. (1995). *Dil ve ahlak*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Proios, M., Doganis, G., & Athanailidis, I. (2004). Moral development and form of participation, type of sport, and sport experience. *Perceptual and Motor Skills*, 99(2), 633-642.

- Reddiford, G. (1998). Cheating and self – deception in sport. In: M. J. McNamee and S. J. Parrsy, (Eds.), *Ethics and Sport* (pp. 225-39). London: E. and F. N. Spon.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rokeach, M. (1967). *Rokeach value survey*. In *The nature of human values*.
- Rokeach, M. (1967). *Value Survey*. Sunnyvale, CA: Halgren Tests.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: The Free Press.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent selfimage*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sağın, A. E. ve Akbuğa, T. (2019). Lisanslı spor yapan öğrencilerle spor yapmayan ortaokul öğrencilerinin bazı değişkenler açısından sosyal- duygusal ve ahlaki gelişim düzeyleri. *Journal of Global Sport and Education Research*, 1, 45-56.
- Salokun, S. O. (1990). Comparison of Nigerian high school male athletes and nonathletes on self-concept.
- Sanford, Linda T., & Donavan, Mary E. (1999). *Kadınlar ve benlik saygısı*. (çev. S. Kunt). Ankara: HYB Yayıncılık, s.43.
- Satir, V. (1972). *Peoplemaking*. London: Souvenir Press.
- Scheler, M. (2007). *Der Formalismus in der Ethik und die Materiale Wertethik* (2. Auflage). Halle: Elibron Classics.
- Schneider, R. (2018). Grounding sport in universal moral values to support international peace. *Sport Studies and Physical Education*, 2, 254-262.
- Schopenhauer, A. (1962). *İrade felsefesi*. (Derleyen, Sadi Irmak) İstanbul: İkbâl Kitabevi.
- Schumaker, J. F., Small, L., & Wood, J. (1986). Self-concept, academic achievement, and athletic participation. *Perceptual and Motor Skills*, 62(2), 387-390.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). Academic Press.
- Schwartz, S. H. (2007). Value orientations: Measurement, antecedents and consequences across nations. In R. Jowell, C. Roberts, R. Fitzgerald, & G. Eva (Eds.), *Measuring attitudes cross-nationally: Lessons from the European Social Survey* (pp. 169-203). London, UK: Sage.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). Value hierarchies across cultures: Taking a similarities perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(3), 268-290.
- Segrave, J. O., & Hastad, D. N. (1982). Delinquent behavior and interscholastic athletic participation. *Journal of Sport Behavior*, 5(2), 96.
- Senemoğlu, N. (2021). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Shields, D. L. L., & Bredemeier, B. J. L. (2007). Advances in sport morality research. In G. Tenenbaum & R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (pp. 662-684). Wiley.
- Shields, D. L., & Bredemeier, B. L. (2007). Advances in sport morality research. In G. Tenenbaum & R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (pp. 662-684). John Wiley & Sons.
- Slutzky, C. B., & Simpkins, S. D. (2009). The link between children's sport participation and self-esteem: Exploring the mediating role of sport self-concept. *Psychology of sport and exercise*, 10(3), 381-389.
- Spencer, H. (2022). *Zihin, ahlak ve beden eğitimi*. (çev. M. M. Ertegun). Ankara: Pegem Akademi. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1861).
- Spinoza, B. (2024). *Etika*. (çev. H.Z. Ülken). Ankara: Doğu Batı Yayınları (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1677).
- Spruit, A., Kavussanu, M., Smit, T., & IJntema, M. (2019). The relationship between moral climate of sports and the moral behavior of young athletes: A multilevel meta-analysis. *Journal of youth and adolescence*, 48, 228-242.
- Steyn, B. J. M., & Roux, S. (2009). Aggression and psychological well-being of adolescent Tae Kwon Do participants in comparison with hockey participants and a non-sport group psychology. *African Journal for Physical Health Education, Recreation and Dance*, 15(1), 32-43.
- Šukys, S. (2010). Adaptation and validation of the prosocial and antisocial behavior in sport scale and youth sport values questionnaire for Lithuanians. *LKKA*, 17(2), 104.
- Şahin, M. ve Çoymak, H. G. (2018). Analysing moral behaviours of secondary school students who are doing sports or not. *European Journal of Education Studies*, 4, 260-267.
- Şimşek, H. ve Kara, T. (2021). Ortaokul öğrencilerinin evrensel ahlaki değerlere uyma düzeylerinin sınıf ve cinsiyet değişkenleri açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1, 69-83.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Boston: Pearson.
- Tafarodi, R. W. & Swann, W. B. (2001). Twodimensional self-esteem: Theory and measurement. *Personality and Individual Differences*, 31, 653-673.
- Tafarodi, R. W., & Swann, W. B. (1995). Self-liking and self-competence as dimensions of global self-esteem: Initial validation of a measure. *Journal of Personality Assessment*, 65, 322-342.
- Tanrıverdi, H. (2012). Spor ahlakı ve şiddet. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8, 1071-1093.
- Telama, R., & Liukkonen, J. (1999). The relationship between goal orientation, prosocial behavior, and physical activity among schoolchildren. *Youth Sports in the 21st Century*.

- Tepe, H. (2015a). 20.yüzyılda etik. İ. Kuçuradi ve D. Taşdelen (Ed.), *Etik içinde* (5. baskı, s. 86-105). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tepe, H. (2015b). Günümüzde etiğin belli başlı sorunları. İ. Kuçuradi ve D. Taşdelen (Ed.), *Etik içinde* (5. baskı, s. 106-130). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Topçu, N. (1995). *İsyan ahlâkı* (çev. M. Kök ve M. Doğan). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2017). *Sosyoloji*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turan, S. (2020). Okul sporlarına katılan ortaöğretim öğrencilerinin sporda ahlaktan uzaklaşma durumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 1, 08-19.
- Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: morality and convention*. England: Cambridge University Press.
- Tutkun, E. (2022). Sürdürülebilir yaşam ve egzersiz mucizesi. M. Mızıkacı (Ed.), *Dünya Senin Ellerin içinde* (1. baskı, s. 221-228). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Türkay, H. (2023, 5 Nisan). Fenerbahçe otobüsünün kurşunlanmasının üstünden 8 yıl geçti: Şüpheli var ceza yok. Cumhuriyet.<https://www.cumhuriyet.com.tr/spor/fenerbahce-otobusunun-kursunlanmasinin-uzerinden-8-yil-gecti-supheli-var-ceza-yok-2068312> sayfasından erişilmiştir.
- Türker, A., Yusuf, E. R., Eroğlu, S. Y., Şentürk, A., ve Durmaz, M. (2018). Spor yapan bireylerin sosyal görünüş kaygısı ve benlik saygısının incelenmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 8-15.
- Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, (1988). *Olimpik Hareket*. İstanbul: Hürriyet Gazetesi Matbaası.
- Umar, Ç. ve Kanger F. (2018). A study on the development of the universal ethical values scale for 10-13 year - old children. *International Congress on Social Sciences*, 15, 401-418.doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13599>
- Üstün, B. (1990). Ergenlik dönemi ve aile ilişkileri. *Türk Hemşireler Dergisi*, 3, 29-30.
- Vallerand, R. J., Brière, N. M., Blanchard, C., & Provencher, P. (1997). Development and validation of the Multidimensional Sportspersonship Orientations Scale. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 19(2), 197-206.
- Vatandaş, S. (2017). Felsefenin Kadim Bir Konusu Olarak Ahlâk ve Ahlakî Eylemin Amacı Olarak “Mutluluk”. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 1-9.
- Vatansever, S. (2017). *Lisanslı spor yapan ve yapmayan ergenlerin mental iyi oluş, benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı ve algılanan sosyal destek açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vincent, M. F. (1976). Comparison of self-concepts of college women: Athletes and physical education majors. *Research Quarterly. American Alliance for Health, Physical Education and Recreation*, 47(2), 218-225.

- Wagnsson, S., Lindwall, M., & Gustafsson, H. (2014). Participation in organized sport and self-esteem across adolescence: The mediating role of perceived sport competence. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 36(6), 584-594.
- Webb, H. (1969). Professionalisation of attitudes towards play among adolescents. In G. S. Kenyon (Eds.), *Aspects of Contemporary Sport Sociology* (pp. 161-178). Chicago, IL: The Athletic Institute.
- Whitehead, J., Telfer, H. ve Lambert J. (2016). Altyapı sporlarındaki değerleri keşfetme. J. Whitehead, H. Telfer ve J. Lambert (Ed.), *Alt Yapı Sporlarında ve Beden Eğitiminde Değerler* içinde (1.baskı, s. 1-12). (çev. B. Gürpınar). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- World Anti Doping Agency (2024). *Anti-doping code, anti-doping scope*. https://www.worldobstacle.org/antidoping/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIx4PQ4arehQMVYJJoCR0f-wEbEAAYASAAEgLSMvD_BwE sayfasından erişilmiştir.
- World Health Organization. (1948). *Constitution*. WHO.
- Yavuz, Z., & Bircan, H. H. (2021). Nicolai Hartmann ve Scheler'de Değerler Hiyerarşisi, Değer Zıtlıkları ve Çatışkıları. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 128-140.
- Yegül, I. B. (1999). Liseli erkek sporcular ile sporcu olmayan bireylerin benlik saygısı ve atletik yeterlik puanlarının karşılaştırılması. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
- Yıldıran, İ. (2004). Fair play: kapsamı, türkiye'deki görünümü ve geliştirme perspektifleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(4), 3-16.
- Yıldırım, Y. ve Şahin, S. (2019). Elit güreşçilerin doping ve ergojenik yardım hakkındaki bilgi ve kullanma düzeylerinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 187-
- Yıldız, Ö. S. (2009). *Sporda cinsel taciz ve istismarın belirlenmesine yönelik bir pilot çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, O. ve Bayrak F. (2022). Ahlak psikolojisine giriş: Temel kavramlar, kuramsal yaklaşımlar ve tartışmalar. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 27-50.
- Yoncalık, O. ve Gündoğdu, C. (2007). Sporda ahlaki bir sorun olarak doping. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 128-134.
- Zorba, E. ve Saygın, Ö. (2017). *Fiziksel aktivite ve fiziksel uygunluk*. Ankara: Perspektif Matbaacılık.

EKLER

Ek 1-Etik Kurul Araştırma İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 20.09.2023-E.421756

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Sayı : E-60116787-020-421756
Konu : Başvurumuz Hk.

20.09.2023

Sayın Doç. Dr. Şehmus ASLAN

İlgi : 12.09.2023 tarihli dilekçeniz. 10.241.140.212
245
22.09.2023

İlgi dilekçe ile başvurmuş olduğumuz "**Spor Yapan ve Yapmayan Çocukların Benlik Saygısı ve Evrensel Ahlakî Değerlerinin İncelenmesi**" konulu çalışmamız 19.09.2023 tarih ve 15 sayılı kurul toplantımızda görüşülmüş olup,

Yapılan görüşmelerden sonra; söz konusu çalışmanın yapılmasında **ETİK AÇIDAN SAKINCA OLMADIĞINA**, çalışma ile ilgili yapılacak değişiklikler hakkında Kurulumuza bilgi verilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Hülya ÇETİN
Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres: Top Fakültesi Elektronik Kurul Kurulu 45700
Talefon: (025) 8 Fakülte (258) 296 17 65
e-Posta: etik@pau.edu.tr Elektronik Ad: https://www.pau.edu.tr
Kur Adresi: pamukkale@eth01.kap.tr

Belge Tutarı Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/pau-etik

İmza adı: Hülya ERDOĞAN VAŞAR
Ünvanı: Bilgiyevar İşletmeni

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek 2- Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 17.01.2024-477270

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Strateji Geliştirme Başkanlığı

Sayı : E-49614598-605.01-94476371
Konu : Araştırma Uygulama İzni

16.01.2024

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : a) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 81576613-10.06.02-E.1563890 sayılı yazısı (Genelge No: 2020/2).
b) Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğünün 26.12.2023 tarihli ve E-93282220-302.08.01-466739 sayılı yazısı.

18.01.2024

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Akif ÖZTÜRK'ün, "Spor Yapan ve Yapmayan Çocukların Benlik Saygısı ve Evrensel Ahlaki Değerlerinin İncelenmesi" konulu tez çalışmasına veri sağlamak amacıyla anket çalışması yapma izin talebine ilişkin İlgi (b) yazı ve ekleri incelenmiştir.

Bakanlığımıza bağlı resmi/özel okul ve kurumlarda öğrencilerin katılımıyla yapılması planlanan uygulamanın denetimi il/ilçe milli eğitim müdürlükleri ve okul/kurum idaresinde olmak üzere, kurum faaliyetlerini aksatmadan, gönüllülük esasına göre; onaylı bir örneği Bakanlığımızda muhafaza edilen ve uygulama sırasında da mühürlü ve imzalı örnekten çoğaltılan veri toplama araçlarının uygulanmasına İlgi (a) Genelge doğrultusunda izin verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Ercan TÜRK
Bakan a.
Strateji Geliştirme Başkanı

Ek:
1-Onaylı Veri Toplama Araçları (4 Sayfa)
2-Ayse Başvurusu (1 Sayfa)

Dağıtım:
Gereği:
Denizli ve Uşak Valiliğine
(İl Milli Eğitim Müdürlüğü)

Bilgi:
Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğüne

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : Atatürk Bulvarı No:98 Milli Eğitim Bakanlığı 4/A
Bakanlıklar/ANKARA
Telefon No : 0 (312) 413 27 38
E-Posta: gozde.berk@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Bilgi için: Gözde BERK
Unvan : Büro Personeli
İnternet Adresi: <https://evraksorgu.meb.gov.tr>
Faks:3124186401

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a1a2-2aad-3a17-89e3-c471 kodu ile teyit edilebilir.

Ek 3- Kişisel Bilgi Formu ve Benlik Saygısı Ölçeği

Yapılacak olan bilimsel çalışma için kişisel bilgi formu bilgilerinizi en doğru şekilde yazınız ve ölçeklerde size uygun dereceyi en doğru şekilde işaretleyiniz.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

- 1- Yaşınız :.....
- 2- Cinsiyetiniz: () KADIN () ERKEK
- 3- Kaçınıcı sınıfta okuyorsunuz : () 5. sınıf () 6. sınıf () 7. sınıf () 8. sınıf
- 4- Spor yapıyor musunuz : () EVET () HAYIR
- 5- Kaç yıldır spor yapıyorsunuz :
- 6- Hangi sporu yapıyorsunuz :
- 7-Spor lisansınız var mı : () EVET () HAYIR

BENLİK SAYGISI FORMU

	SORULAR	1. ÇOK DOĞRU	2. DOĞRU	3. YANLIŞ	4. ÇOK YAN LIŞ
1	Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum	ÇK	D	Y	ÇY
2	Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum	ÇK	D	Y	ÇY
3	Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim	ÇK	D	Y	ÇY
4	Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim	ÇK	D	Y	ÇY
5	Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum	ÇK	D	Y	ÇY
6	Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim	ÇK	D	Y	ÇY
7	Genel olarak kendimden memnunum	ÇK	D	Y	ÇY
8	Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim	ÇK	D	Y	ÇY
9	Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum	ÇK	D	Y	ÇY
10	Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum	ÇK	D	Y	ÇY

Ek 4- Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği

EVRENSEL AHLAKİ DEĞERLER ÖLÇEĞİ

① Kesinlikle katılmıyorum ② Katılmıyorum ③ Kararsızım ④ Katılıyorum ⑤ Tamamen katılıyorum anlamındadır.					
Size en uygun kutucuğu işaretleyiniz.					
1. Sokaktaki aç olan kedi, köpek, kuş gibi hayvanlara acırım.	①	②	③	④	⑤
2. Yemek hazırlamada veya evin temizlenmesinde anne ve babama yardım ederim.	①	②	③	④	⑤
3. Anne ve babamın uyarılarını her zaman yerine getiririm.	①	②	③	④	⑤
4. Bana iyilik yapan herkese teşekkürle karşılık veririm.	①	②	③	④	⑤
5. Çevremdeki ağaç ve çiçeklerin de benim gibi canlı olduklarını bilirim.	①	②	③	④	⑤
6. Çevremdeki ağaç ve çiçekleri koparmaz ve onlara zarar vermem.	①	②	③	④	⑤
7. Okul ödevlerimi eksiksiz yapmak sadece benim sorumluluğumda olmalıdır.	①	②	③	④	⑤
8. Hatalı davrandığımda, hata yaptığım kişiden özür dilerim.	①	②	③	④	⑤
9. Arkadaşlarımla yanında zor durumda kalsam da doğruyu söylerim.	①	②	③	④	⑤
10. Çevremdekilerden bir şey isteyeceğim zaman rica ederim.	①	②	③	④	⑤
11. Benden yaşça küçük kardeş veya kuzenim her zaman benim yardımına muhtaçtır.	①	②	③	④	⑤
12. Evdeki büyükler biz çocuklara da görev ve sorumluluk vermelidir.	①	②	③	④	⑤
13. Anne babamı hangi davranışlarımla üzülebileceğimi bilirim.	①	②	③	④	⑤
14. Anne babamız üzebilecek davranışlardan kaçınırım.	①	②	③	④	⑤
15. Arkadaşıma veya kardeşime verdiğim sözü tutarım.	①	②	③	④	⑤
16. Evime girerken ve çıkarken evdeki kişilerle selamlaşırım.	①	②	③	④	⑤
17. Evdeki kişilere hâl hatır sorulmalıdır.	①	②	③	④	⑤
18. Sokaktaki aç olan kedi, köpek, kuş gibi hayvanlara yiyecek veririm.	①	②	③	④	⑤
19. Kıyafetlerimi ve odamı temiz ve düzenli tutmak benim görevimdir.	①	②	③	④	⑤
20. Ödünç aldığım eşyaya zarar vermem.	①	②	③	④	⑤
21. Yalan söylemek bana hiç yakışmaz.	①	②	③	④	⑤
22. İstmeden yaptığım kötü bir davranıştan dolayı karşımdaki kişiden özür dilerim.	①	②	③	④	⑤
23. Çevremizdeki ağaç ve çiçekleri yaşatmak için onlara bakım yaparım.	①	②	③	④	⑤

24. Ödevlerimle ilgili sorumluluklarımda her zaman başkalarının yardımını beklememeliyim.	①	②	③	④	⑤
25. Hiç kimseyi üzecek davranışlar yapmamaya özen gösteririm.	①	②	③	④	⑤
26. Oyun ve etkinliklerde kimsenin hakkını yemem.	①	②	③	④	⑤
27. Benden bir şey istendiğinde bu isteği gülümseyerek ve içtenlikle yerine getiririm.	①	②	③	④	⑤
28. Benden yaşça küçük kardeş veya kuzenimle oyun oynarken oyuncaklarımı paylaşmayı isterim.	①	②	③	④	⑤
29. Anne ve babam yorulduğunda onlara yardım ederim.	①	②	③	④	⑤
30. Akraba veya ailemizdeki kişilerin istek ve ricalarını yerine getirmeliyim.	①	②	③	④	⑤
31. Her zaman doğruyu söylemeliyiz.	①	②	③	④	⑤
32. Öğretmenime kaba ve kırıncı olmamaya özen gösteririm.	①	②	③	④	⑤
33. Arkadaşıma kaba ve kırıncı olmamaya özen gösteririm.	①	②	③	④	⑤
34. Sokaktaki aç olan kedi, köpek, kuş gibi hayvanları besleme yollarını bulurum.	①	②	③	④	⑤
35. Evdeki tüm eşyaları temiz ve düzenli tutmak biz çocukların da görevidir.	①	②	③	④	⑤
36. Sıralı oyunlarda sıramın gelmesini beklerim.	①	②	③	④	⑤
37. İnsanlara yalan söylemek aslında kendimi zarar vermektir.	①	②	③	④	⑤
38. Anne-babam veya yakınlarımızın iyiliğine daima şükran duyarım.	①	②	③	④	⑤
39. Evimdeki/bahçedeki çiçekleri sulama görevinin bana verilmesinden mutlu olurum.	①	②	③	④	⑤
40. Yerine getirmediğim her görev başkalarına yük olur.	①	②	③	④	⑤
41. Hakkımın verilmediği durumlarda hakkım olanı isterim.	①	②	③	④	⑤
42. Oyun ve etkinliklerde dürüst olmayan arkadaşlarımı uyarırım.	①	②	③	④	⑤
43. Yaptığım iyilikleri başa kakmam.	①	②	③	④	⑤
44. Benden yaşça küçük kardeş veya kuzenim üzüldüğünde onu teselli etmek isterim.	①	②	③	④	⑤
45. Kardeşimin veya arkadaşımın kendi sorumluluğunu yerine getirmemesinden rahatsızlık olurum.	①	②	③	④	⑤
46. Okulda ve okul servisinde arkadaşlarımın hakkına saygı duyarım.	①	②	③	④	⑤
47. Yakınlarımın dürüst olduğumu söylemeleri beni mutlu eder.	①	②	③	④	⑤
48. Bana yapılmasını istemediğim bir kötülüğü kimseye yapmamaya özen gösteririm.	①	②	③	④	⑤

Ek 5- Benlik Saygısı Ölçeği Kullanım Kullanım İzni

Ölçek kullanma izni
5 ileti

Akif Öztürk 11 Ara 2023 Pzt, 12:56

Merhaba, yüksek lisans tezim için Füsun Çuhadaroğlu tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Rosenberg benlik saygısı ölçeğini kullanabilir miyim? Teşekkür ederim.

11 Ara 2023 Pzt, 16:04

Ölçeği'n kullanım hakları Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği'ne verilmiştir. Ölçeği ve değerlendirme formunu Dernek'e 100 TL bağış karşılığında alabilirsiniz'. Hesap numarası ektedir.teşekkürler

[Alınılan metin gizlendi]

12 Ara 2023 Sal, 15:36

Tamamdır.Teşekkür ederim.

12 Ara 2023 Sal, 15:37

Bağış yaptım.

[Alınılan metin gizlendi]

13 Ara 2023 Çar, 09:09

[Alınılan metin gizlendi]
[Alınılan metin gizlendi]

Ek 6- Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği Kullanım İzni

Evrensel Ahlaki Değerler Ölçeği
3 ileti

Akif Öztürk

18 Ara 2022 Paz, 11:17

Hocam merhaba ben Pamukkale Üniversitesi yüksek lisans öğrencisiyim. Ölçeğinizi izniniz olursa kullanmak istiyorum tez araştırmamda ve ölçeğin puan skalasını da öğrenmek istiyorum. Düşük, orta ve yüksek puan aralığı nedir acaba? Yardımcı olursanız memnun olurum, şimdiden teşekkürler.

faruk kanger

18 Ara 2022 Paz, 11:36

Merhaba Akif bey, atf göstererek ölçeği kullanabilirsiniz. Dosya ektedir, kolaylık ve başarılar dilerim.

[Alıntılanan metin gizlendi]

18 Ara 2022 Paz, 11:40

Teşekkür ederim hocam.

[Alıntılanan metin gizlendi]

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı	Akif
Soyadı	Öztürk
Doğum Yeri, Yılı Uyruğu	
İletişim Adresi ve E-mail Adresi	
Eğitim	
Yükseköğretim (Lisans)	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği- 2016 Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Felsefe- devam
Mesleki Deneyim	
2019- devam	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni- Karahallı Anadolu Lisesi